

דבר העורכות

גיליון זה, המוקדש לחיים נחמן ביאליק לרגל מאה וחמישים שנותיו, המתין בסבלנות לתורו לאורך כל השנה הראשונה לפעילותנו כעורכות מאזנים. מה שלא צפינו היה שהגיליון החגיגי, הממלכתי הזה, שמוקדש למשורר הלאומי, שהיה גם מייסד "מאזנים", יתפרסם דווקא בעיצומו של אחד המשברים הלאומיים הקשים ביותר שידעה המדינה; משבר שמשפיע ישירות גם על התרבות העברית שביאליק היה הפטרון הגדול שלה, ושעצם קיומה עומד בימים קשים אלה בסימן שאלה.

לשם האופטימיות, כדאי לזכור שמשברים לאומיים – וספרותיים – היו למעשה חלק בלתי נפרד מהקריירה הספרותית הענפה של ביאליק, ואפילו שימשו פעמים רבות הכוח המניע, שמתוכו צמחו יצירותיו המשמעותיות ביותר וגם מיזמיו התרבותיים השונים. למעשה, אפילו הרגע שבו ייסד ביאליק את "מאזנים" היה רגע משברי של מרד ספרותי; רגע שבו הסופרים העבריים בראשותו של ביאליק פרשו בכעס גדול מביטאונה הקודם של אגודת הסופרים, "כתובים", כדי להקים את כתב העת החדש. הרגע הזה מתועד בדבר העורכים הראשון של מאזנים, שגרסתו המקורית מופיעה בגיליון הנוכחי, ובו העורכים, "ד ברקוביץ" ופישל לחובר, מאשימים את קברניטי הספרות העברית שקדמו להם בכך ש"גם פה בארץ במקום חיונה הטבעית של היצירה העברית ותקותה לעתיד פשה נגע ההתנוונות, גם פה דוחקים את עצמם להשמיע קול מעל כל גבעה נשאה לא נאמני הרגש ואניני הדעת אלא דווקא מזיפהם ומעקמיהם" ומסכמים בקריאה ש"מערכת מאזנים קוראת בזה לכל ישר ונאמן וטוב טעם מבין הסופרים העברים... לבוא לעזרתה בעבודה רבת האחריות שהטילה על עצמה: להקים מחדש בספרותנו את השלמות הפנימית שנפגעה על ידי פגעי הזמן".

אומנם דברים אלה לא נכתבו על ידי ביאליק עצמו, אבל הם ביטאו ללא ספק את רוחו הסוערת והבלתי מתפשרת, וגם את התנועה בין ניגודים; בין האישי לקולקטיבי, בין הפואטי למציאותי ובין אמונה לכפירה – שאפיינה את יצירתו.

הרוח הזו, כמו התנועה הרדיקלית בין ניגודים, מרחפת גם מעל הגיליון הנוכחי, שמתתפים בו, בין השאר, אבנר הולצמן, חגית גרוסמן, דוד ברבי, אריאל הורוביץ, נעה הכט, אנה הרמן, אסתי הלפרין מימון, אסתר וולק, לני בלה כהן, ענת לוי, אורית נוימאיר פוטשניק, בכל סלרואי, רוני סומק, גילי סילמן אמויאל, דפנה פלדמן, תהל פרוש, יעל צבעוני, מיתר הלל קורמן, כרמית רוזן, יערה שחורי, אודי שרבני, זיוה שמיר, מרים שני ועוד רבים אחרים.

כל משתתפי הגיליון נחלו את שירם – וגם את הפרוזה והכתיבה המסאית והמחקרית שלהם – מביאליק, בין אם הדבר נעשה באופן ישיר ומוצהר ובין אם באופנים עקיפים וסמויים. יותר מכך, יצירתם עשויה ללמד משהו על צמיחה מתוך משברים, אישיים ולאומיים כאחד.

וגם אנחנו, בעבודתנו כעורכות, ניסינו לתפוס משהו מרוחו הבלתי מתפשרת, תוך מודעות למגבלותיו האנושיות של העורך הספרותי, שאת דמותו שרטט ביאליק עצמו בדרכו הבלתי אמצעית ומלאת הכנות, כפי שעולה מתוך מכתב תשובה שכתב פעם ליעקב פייכמן, ששלח לו שירים לפרסום במאזנים:

"מהקפזי להריץ אליך את החרוזים תיכף לכתובתם, כבקשתך, איני מסוגל להרגיש אם נשארה בהם עדיין סֶרְכָה אם לא. דרכי להשהות בידי את מלאכת ידי אחרי הגמר שיעור זמן מסוים, עד כדי הסח הדעת ממנה, ואחרי כן, בקראי את דברי עצמי כמעט כאדם מן החוץ, אני מתקן את הפגימות. הפעם עברתי על מידתי, וחבל. לבי נוקפני. כמדומה, שהדבר עדיין טעון ניפוי. וה' הטוב יכפר".

שלכם,
תמר מרין, שרי שביט
עורכות מאזנים

4	שירי העם של ביאליק: הגלוי והנסתר אבנר הולצמן
10	ביאליק מקשיב לשכינה בצל סרלואי
13	אומנת ואם יערה שחורי
19	שני שירים בעקבות ביאליק ענת לוין
20	מסות חיים נחמן ביאליק
24	חומרים מאת גיליונות מאזנים הראשונים שייסד חיים נחמן ביאליק
27	ויולט תהל פרוש
30	הפטיש של ביאליק רוני סומק
31	תמלול מנוקד של שיעור בגרות ביוטיוב אודי שרבני
34	המכון ליהדות ישראלית אריאל הורוביץ
40	שירים אוריית נוימאיר פוטשניק
43	רציפים ערן רוזנפלד
49	יצידה מאוחרת מרים שני
52	כנפיים גילי סילמן-אמויאל
53	שירים חגית גרוסמן
55	שירים צ'ארלס סימיק, מאנגלית: כרמית רוזן
60	שלושה שירים מקיץ 2018 ושיר אחד מחורף 2019 אנה הרמן
64	למה את מצפה? טפת הכהן-ביק
70	שירים אנאבל אדמסקי
71	העשב האדום בוער לאט לני בלה כהן
72	ברית גלמודים אודי נוימן
77	אורות הצפון אסתי הלפרין מימן
78	שירים אֶסתר וולק
81	שירים זהר קטן
83	שיר שיר סימן טוב
84	שירים דוד ברבי
88	שירים דפנה פלדמן
90	שירים יעל צבעוני
93	יום הולדת אמיר ארנון
97	שירים נגה ספיר שצברג
100	שירים נעמה הכט
101	שירים ליהיא רבינוביץ'
103	בולען מיתר הלל קורמן
104	שירים ניצן יוגב
107	שירים קובי נסים
109	ביאליק - שייקספיר שלנו זיוה שמיר
113	רשימת ספרים חדשים שהגיעו למערכת מאזנים מרץ 2023
115	משתתפי הגיליון

עורכות: תמר מרין, שרי שביט / מועצת מערכת: יו"ר - ד"ר דורית זילברמן, ד"ר דנה אולמרט, ד"ר עודד וולקשטיין, ד"ר צילה זן-בר צור, פרופ' עירית קינן / יו"ר אגודת הסופרות והסופרים העברים בישראל: צביקה ניר גיליון מס' 1 / כרך צ"ז (שנה 97), ניסן תשפ"ג, מרץ 2023

Literary Journal - Published by the Hebrew Writers Association in Israel,
6 Kaplan st., Tel Aviv 6473407, Israel

יצא לאור על ידי אגודת הסופרות והסופרים העברים בישראל (ע"ר) בסיוע משרד התרבות והספורט
כתובת המערכת: בית הסופר על-שם שאול טשרניחובסקי, רחוב קפלן 6, תל-אביב 6473407

טל': 03-6953256/7 / פקס: 03-6916861 / דוא"ל: mozenayim@gmail.com

הגהה וניקוד: יעל ניר / עיצוב, סדר והפקה: סטודיו דור כהן / איור השער: דוד פולונסקי

שירי העם של ביאליק: הגלוי והנסתר*

אבנר הולצמן

בקיץ 1910, ביושבו בדירת נופש בפברברי אודסה, נבעה מעטו של חיים נחמן ביאליק סדרה של שירי עם הומוריסטיים קלילים, ושמונה מהם שיגר לידידו אלתר דרויאנוב כדי שידפיסם בשבועון העולם שבעריכתו. במכתב שליווה את משלוח השירים הסביר:

עלי חביב עתה ביותר הז'נר העממי. לא ניסתה הלשון העברית באלה ויש בכך פיקנטיות מיוחדת: שירי עם בלשון שאינה מדוברת. וחבל על הקריאה המשובשת שלנו, שמביאה לידי משקל שירי זר לאוזן הקורא המדקדק. חסרון זה יעכב את השירים הללו מלהתפשט בארץ ישראל ומלהיעשות לשירי עם גמורים, לזמירות שבפה.

שירים אלה הצטרפו לחמישה "שירי עם" נוספים שביאליק פרסם כשנתיים לפני כן ("בין נהר פרת ונהר חידקל", "יש לי גן", "לא ביום ולא בלילה", "מנהג חדש בא למדינה", "תרזה יפה"), ויחד עם כמה שירים נוספים שנוספו עם השנים הם מרכיבים את חטיבת "מזמורים ופזמונות (מעין שירי עם)", הכלולים כחטיבה מיוחדת באסופות של שירתו הקנונית.

מתוך אותו מכתב לדרוואנוב ניתן ללמוד, שכחלק מתפיסתו הכוללת את דיוקנה הרצוי של התרבות העברית המתחדשת ראה ביאליק צורך בגיבושה של שירה עממית מושרת, שירת זמר, וביקש לתרום את תרומתו שלו לסוגה זו ואולי להראות כיצד אפשר ליטול מוטיבים עממיים משירת יידיש ולצקת אותם מחדש בלבוש עברי מלוטש.

החשש ממכשול ההברה האשכנזית התבדה עוד בחייו של ביאליק. שירי העם שלו נפוצו והתחבבו, ורובם הולחנו במהירות מפתיעה. הוא עצמו יכול היה להיווכח בכך בביקורו בארץ ישראל ב-1909, כאשר כמה משיריו המולחנים הושרו בנוכחותו. עדות על כך מצויה בסיפור "עצבים" של יוסף חיים ברנר, שנכתב ב-1910 ומתרחש באחת המושבות, קרוב לוודאי פתח תקווה: "...מאחד הבתים יצאה נערה אחת גלויית שיער ועברה על פנינו לרוחב הסמטה, כשהיא מזמזמת מילודיה ערבית קלה, נעימה ומטעימה את פסוקי 'שיר העם' משל המשורר: 'צפור זהב, עופי, חוגי, ובקשי לי בן-זוגי'..." מתברר שמחסום המבטא האשכנזי לא יעכב את היקלטותם של השירים עד ימינו, וכל דובר עברית ילידי מפזם כיום בלי קושי בנגינה אשכנזית שורות כמו "ובדקל בין עפאיו תשכן לה דוכיפת זהב", או בהתאמות להברה הישראלית הספרדית שורות כמו: "מדי שבת בא מחמדי מים זכים ישת מכדי".

* פרק ממאמר על שירי העם של ביאליק.

אבל ההסבר הנסמך על דבריו של ביאליק הוא חלקי, "רשמי". מאחוריו מסתתרים תפקידים סמויים וצרכים קונקרטיים יותר, ששירי העם מילאו בעולמו של המשורר. הכוונה לאופן שבו שירי העם משמשים מעין ססתומים לפריקת לחץ, ערוצים שבהם ניתן לביאליק לפרוק אנרגיות "בלתי לגיטימיות" שאין מקומן בשירתו הקנונית, להשתעשע בחומרים, לומר דברים בוטים ומשולחי רסן במסווה הרך, הקונדסי והמשועשע או החסוד והצנוע של שירי העם. בהקשר זה שמור תפקיד חשוב לטיוטות שנותרו בעיזבוננו, המגלות מבעים כה בוטים עד שלא נותרה למשורר ברירה אלא לגנוז אותן או להפיק מתוכן שירים כשרים יותר. ניתן לסמן ארבעה תפקידים עיקריים ששירי העם ממלאים:

תפקיד ראשון – פרודיה עצמית. ביאליק נטל מוטיבים וציורים משירתו הקנונית והגיש אותם בלבוש מבודח, קונדסי, תוך הלעגה מסוימת על הרצינות היתרה שבשירים אלה. זה למשל תפקידו של השיר "בהבטחות שווא": כמו בשיר "אחת, שתים" עומד כאן גבר ומתנה את אכזבתו על כישלון או תרמית שהעכירו את חייו. עיקר העניין בשיר זה מצוי באופן שהוא משתעשע באחד הסמלים הבולטים בשירת ביאליק – הכוכבים. ניתן לראות בו מעין מקבילה פרודית לשיר "הכניסיני תחת כנפך", שדוברו מקונן "הכוכבים רימו אותי"; אך הוא אינו רומז רק אל שיר זה, משום שמיוצגות בו עוד כמה וכמה תכונות של הכוכבים הביאליקאיים: כוחם להעניק חסד, חסות והדרכה בשיר "לאחד העם" ("ואל תחת כוכבך היחידי נזעקנו כולנו"); נצנוציהם המתפרשים כרמזים טובים ב"עם מדומי החמה" ("המה איי הזהב שכל כוכבי הליל רמזו לנו עליהם באור קרן רועדת"); תחושת ההזדהות הבלתי אמצעית עימם ב"כוכב נידח" ("כוכב נידח אחד זרח מאפלה, האר נא כוכבי דרכי האבלה", ב"ידעתי בליל ערפל" ("ידעתי בליל ערפל ככוכב אכבה פתאום ולא ידע כוכב את קבורתי) וב"לפני ארון הספרים" ("ואתם כוכבי אל נאמני רוחי ומפרשי לבי"); עפעפיהם המוזהבים המשווים להם אופי ארוטי ולעיתים גם זנותי בשיר "היה ערב הקיץ" ("וכסרסורי עברה קורצים רומזים כוכבים"). כל ההיבטים האלה מופיעים כאן בגרסה הומוריסטית קלה, המשמרת רק הדים חיוורים מעושר ממדיו של סמל הכוכב בשירת ביאליק הקנונית. כך גם גיבור השיר עצמו, הממיר את חשבונותיו העמוקים והמיוסרים של הדובר הביאליקאי הטיפוסי בקובלנה בכיינית על אלה שהוליכוהו שולל, כביכול, ומסיר בכך מעליו כל אחריות בוגרת לחייו ולמעשיו.

דוגמה נוספת לפרודיה עצמית היא השיר הגנוז "שתי עיניך המאירות", הניתן להיקרא כפרודיה על השיר "העיניים הרעבות". כאן ושם מתרחש פירוק של אברי האישה, אבל גם ההבדל עמוק, משום שבניגוד לסבך הנפשי המורכב המתממש בעמידתו של הדובר ב"העיניים הרעבות" מול גוף האישה המפתה ודוחה אותו חליפות, הרי בשיר הגנוז גופה של האישה מוצג בגסות גברית מחוספסת ומלאה בון.

תפקיד שני ששירי העם ממלאים הוא מתן פורקן וביטוי לאגרסיה חשופה, שנאה ושאט נפש שכמוהם לא נמצא בשירי העם שפורסמו. כזהו השיר הגנוז "למי אוצרות

קורח", שהוא גרסת הצל המוקצנת של "למי אבן טובה". שניהם בנויים על אותו מוטיב, מונולוג של אב המתענה מחמת חוסר יכולתו להשיא את בנותיו הבוגרות. אבל אם בשיר שפורסם שלטת נימה של עצב, תסכול ורחמים, הרי השיר הגנוז עשוי כפרץ של שנאה תוקפנית. כל התסכול של אדם שחייו יורדים לטמיון מתפרץ במבעי החריפים באופן שלוח רסן.

תפקיד שלישי של שירי העם הוא מתן פורקן להומור אנרכיסטי פרוע, המגיע לעיתים עד ניבול פה חריף. כזהו השיר הגנוז "אי נ", מהתלה גסה העשויה כמין מדרש על הפסוק "תפסת מרובה לא תפסת". ניכר כאן, אולי, משהו מניבול הפה של תלמידי ישיבה, שהופיע כבר בשירו הראשון והגנוז של ביאליק, "תענית ציבור לעצירת הצדיק". דוגמה חשובה יותר לשיר שהוא הילולת הומור, ואולי ראוי לתואר שיר הנונסנס הראשון בעברית, הוא "תאמר אהיה רב", המשלב הומור אנרכיסטי עם יסודות של פרודיה עצמית. בפרסומו הראשון הוצמדה לו כותרת המשנה: "זמר לבעלי עגלה", והוא אכן עיבוד של שיר-עם מוכר ביידיש המושמע מפיו של בעל עגלה לא יצלח, שסוסו מקרטע וגלגלי עגלתו נתקעים, והוא מהרהר באפשרות למצוא לו עיסוק אחר. ביאליק שימר את זהותו של הדובר, אך צמצם את נוכחותו בשיר, ולעומת זאת הרחיב מאוד את רשימת המקצועות החלופיים. הרחבה זו מעצימה את אופיו הגרוטסקי ההיתולי של השיר ביחס למקורו העממי. אותו בעל עגלה כושל מונה את רשימת המקצועות ופוסל אותם בהנמקות הנועשות אבסורדיות יותר ויותר, משום שכמעט כל העיסוקים שהוסיף ביאליק הם בבחינת בדיחות פרועות, אם מעצם טיבן של פרנסות אלו (כגון זכייה בגורל או שוד דרכים או נישואים לצורך נדוניה), אם מחמת ההנמקה לפסילתן (הנמקה הומוריסטית: פחד מוות הפוסל את העיסוק בקברנות; אנאלפבתיות הפוסלת את העיסוק במלמדות), אם מחמת אלו ואלו יחדיו ("תאמר אהיה מינקת - / אין לי, אויה, דדים").

בצד השעשוע הטהור או הסאטירה על פרנסותיהם המפוקפקות של יהודים ועל אי-כשירותם לחיי מעשה, ניתן אולי לזהות בשיר גם רובד אוטוביוגרפי סמוי, וזאת לאור הדרך המבודחת אך המרירה שבה סיכם ביאליק את תולדות עיסוקיו השונים במכתבו לידידו בן-עמי מסתיו 1906: "זקני ז"ל התקין אותי לרבנות, נעשיתי סוחר, נתגלגלתי במלמה, נהפכתי למורה, שימשתי בקנטורא [משרד], חזרתי להוראה (ודרך אגב כתבתי שירים), הייתי למוכר גחלים, נתמנתי לרדקטור [עורך] (ודרך אגב כתבתי שירים), עכשיו הרי אני, ברוך השם, בעל דפוס ושותף ב'מוריה' - ועתה צא ומצא את ידיך ואת רגליך בכל אלה".

התפקיד הרביעי החבוי של שירי העם הוא הבלעה של מוטיבים ארוטיים, שתעוזתם גדולה במיוחד דווקא משום שהם מושמעים מפי נערות תמות וצנועות. בשיר "יש לי גן" הגן, הבאר והדלי הנוטף פז משמשים סמלים כמעט מפורשים בעלילת פיתוי ארוטית נועזת: "והדלי כלבבי ער/ נוטף פז אל פי הבאר/ נוטף פז ונוטף בדולח/ דודי הולך דודי הולך". "בין נהר פרת ונהר חידקל" התעוזה גדולה עוד יותר. לא רק עלילת פיתוי גלויה יש בשיר, אלא כלולות בו השורות

הארוטיות החריפות ביותר שכתב ביאליק כמין פיתוח של מוטיבים משיר השירים, משום שתיאור הגן הפורח ופירוט אביזריו אינם אלא תיאורים כמעט גלויים של האנטומיה הנשית האינטימית ביותר: "אמרי לו הגן פורח/ נעול הוא ואין פותח/ רימון פז שם יש בין עליו/ ואין מי שיברך עליו". ואילו עוצמת הגירוי הארוטי של הנערה מוצגת במפורש במלים "ומתחת לבנת בשרי/ נשרף מדי לילה כרי". שיר ארוטי חשוף נוסף הוא "פלוני יש לו", המציג מעין אורגיה, התערבות גופים צוהלת של הדובר עם שש הבנות של שכנתו עד ללא הפרד, והכול לצהלת אמן הצופה במחזה. לכאורה הגבר מיטיב ליבו במאכל ומשקה, ולמעשה הוא נמשך אל הקרינה המינית העולה מבנות הבית.

דומה הדבר כאילו תחת המסכה הדקורטיבית של שירי העם ביאליק התיר לעצמו להשתחרר ממסכת העכבות המיוסרת המאפיינת את שירי האהבה העגומים שלו, ואולי גם לנטוש קמעא את המדיניות האחד-העמית הפוריטנית שהנחתה אותו כעורך, ולקרוא דרור ליסוד היצרי ה"בשר ודמי", שהיה חלק בלתי נפרד מן המכלול השלם של אישיותו. מן הסתם אין זה מקרה, שבאותו זמן כתב את שרשרת סיפורי הפרבר הו'טומירי, האפופים תשוקות ארוטיות של גיל ההתבגרות. אלה זוקקו בסיפור "מאחורי הגדר", שסיומו רווי חושניות חריפה המוסטת אל סמלים כמו התפוחים האדומים הבשלים או האילן המושיט ענף בצורת שרביט.

מעין סיכום ומיצוי של רובד זה ושל היבטים נוספים בשירי העם של ביאליק מצוי בשיר "לבנות שפיה", שנכתב כעבור עשרים שנה וכמו הועבר מנופי אוקראינה ונשתל במציאות הארץ-ישראלית. שנים רבות ריחפה בחלל האוויר הציפיה שביאליק, המשורר הלאומי האחד והיחיד, מחבר ההמנונים הציוניים ושירי הגעגוע לארץ ישראל כדוגמת "אל הציפור", "ברכת עם" ("תחזקנה") ו"בשדה", ייתן ביטוי למעשה הציוני החלוצי בארץ ישראל. ציפיה זו גאתה כאשר בא המשורר לביקור ראשון בארץ ב-1909. כאן פגש את אנשי העלייה הראשונה והעלייה השנייה, מניחי הנדבכים הראשונים שמהם צמחה ברבות הימים מדינת ישראל. אנשים אלה תפסו את עצמם כחיל החלוץ של המהפכה הציונית, והכרת הערך העצמית שלהם שימשה להם פיצוי-מה על עמלם המפרך ותנאי חייהם הקשים. הם חשו כמחוללי ההיסטוריה והיו צמאים להערכתו של העם היהודי בגולה, ובואו של ביאליק לבקדם נתפס בעיניהם כמחווה עמוקת משמעות. כל ימי ביקורו בארץ אפפה אותו ציפיה גלויה: ראה את מעשינו, הבט בקשיי חיינו, התרשם מאומץ ליבנו ומקרבנותנו וכתוב עלינו את השירה הנאדרה המבטאת את גדולת מפעלנו. ואולם הפער בין גודל הציפיה לבין הלך הנפש העגמומי של המשורר הוליד אכזבה הדדית בלתי נמנעת.

במאי 1909, ערב הפלגתו של ביאליק בחזרה לאודסה, החליטה אגודת המורים העברים ביפו להיפרד ממנו במסיבה חגיגית, וכשנדע שביאליק יקרא באותו מעמד יצירה חדשה משלו, רבתה ההתרגשות. הכול היו בטוחים כי בעודו משוטט ברחבי הארץ רקם בחשאי את הפואמה הגדולה שהציבור ציפה לה על החיים העבריים

החדשים המתהווים בה. שם, סברו מארחיו, יינתן סוף סוף הביטוי הנשגב לגדולתם של החלוצים והבונים. אולם האכזבה הייתה מוחצת. ביאליק קרא לפני שומעיו הנדהמים לא את פואמת התחייה המקווה, אלא את סיפורו שטרם נדפס "מאחורי הגדר". אחד מראשי העסקנים, מנחם שיינקין, לא הבליג על אכזבתו, וקם ונוף במשורר במלים קשות: האם לשם כך התכנס הציבור, לשמוע סיפור מעשה בנער יהודי המפתה נערה גויה באחת מעיירות הגולה? ביאליק התמלא זעם. בו במקום קם ודקלם בפני הקהל את שיר התוכחה הישן שלו "אכן חציר העם" המוקיע את הציבור היהודי על קטנות המוחין והאדישות הממארת שגילה כלפי בשורת הקונגרס הציוני הראשון. המסיבה התפזרה בתחושת מועקה, ודיווחים מלאי תרעומת עליה פורסמו בעיתונים.

רק ב-1927, שלוש שנים אחרי בואו להשתקע בארץ ישראל, פנה ביאליק לתאר את נופי הארץ על יסוד מראה עיניים. באותו קיץ בילה חופשה בת שלושה שבועות בפנימייה החקלאית על-שם מאיר שפיה הסמוכה לזכרון יעקב. היה זה כפר נוער שנוסד בתחילת המאה העשרים כמפלט ליתומי הפוגרום בקישינב, ולאחר מכן שימש מקום מקלט לילדים יתומי מלחמת העולם הראשונה בארץ ישראל. מאה נערות יתומות אכלסו את הכפר באותה העת, וביאליק נקב במספר זה במפורש בשירו. בעקבות המפגש עם המקום ודייריו נולד השיר "לבנות שפיה".

כאן נמצאה לביאליק הזדמנות יחידה לתת ביטוי שירי גלוי להתרשמותו מן הנוף הארץ-ישראלי הממשי, בניגוד לנוף האידיאלי המדומיין שבשיריו המוקדמים. היטב ניכרת האירוניה הרכה והחביבה הסלחנית שבהן הוא סוקר את עליבותם הנוגעת ללב של מראות הכפר העברי, הדלים כל כך לעומת הנופים האוקראיניים הדשנים שצמח בהם.

בְּשִׁפְיָה יֵשׁ חֹרֶשֶׁת בְּנֵי-אֶרֶן
וְסִכָּה לְצֵל וּלְמַרְגָּעָה.
וְמָה עוֹד בְּשִׁפְיָה? חֲצִי גֶרֶן,
שְׁלִישׁ אֶפֶר מְטִיל בְּמִקְטָרֶן,
וּמַעֲיֵן אֵט זֹחֵל בְּאֶשְׁבֵּרֶן,
עֵץ יָבֵשׁ עַל רֹאשׁ הָרֶ כְּתָרֶן,
בְּחוּרִים כְּמֵלֵא הַצֶּפְרֶן,
אֵךְ בְּנוֹת בְּשִׁפְיָה - כְּמֵאָה.

כְּפָר בּוֹדֵד לוֹ שְׁפִיָּה - מִי דוֹרְשָׁה?
וּפְלָאִים לֹא מַעֲט בָּהּ: עֵז חוֹרְשָׁה,
סָרִיס תְּרַנְגוּל, חֲתוּלָה צוֹלְעָה,
אֵךְ פְּלֵא פְּלֵאִיָּה -הַחֹרְשָׁה,
וְהַבְּנוֹת בְּחוֹרְשָׁה - כְּמֵאָה.

בטיטות השונות של השיר, שנותרו בעיזבוננו של ביאליק, האריך בתיאור העליבות של מראות הכפר. הוא מנה בין השאר בית כנסת חרב, חמור עיוור, פרדה צולעת, פרה לא רעבה ולא שבעה, אתון מעוברת ויגעה, צפרדע קבצנית, וסיכס: "לא עצום נָרְב רְכוּש שְפִיָּה". אולם הוא גנז את התיאורים האלה, אולי מחשש לפגוע במארחיו. מכל מקום, תיאורי הנוף המחויכים הם רק מבוא לעיקרו של השיר. מרכז הכובד שלו מצוי בהתבשמות מסגולותיהן של תלמידות הכפר, ויותר מכול – מבשלותן הנשית המתפרצת שאינה מוצאת לה מענה (הרי אפילו התרנגול היחיד בשפיה סריס הוא). למעשה, במסווה של מנחת תודה או שיר תהילה למוסד החינוכי חיבר כאן ביאליק שיר ארוטי נועז למדי, ובו מעין "עיר נשים" הרוחשת תשוקות לא מסופקות, וכנגדה עדת גברים בטלנים שאינם משכילים לעוט כציידיים על הטרף המזומן להם. מראות הנוף הפגומים הם חלק מן הסביבה החיצונית הדלה, המשמשת משקל נגד לעוצמה הארוטית הקורנת מאותן נערות.

מן הבחינה הזו אפשר לראות את "לבנות שפיה" כמין המשך ארץ-ישראלי לשירי העם של ביאליק שעניינם בבנות ישראל הכמהות לזיווג (כגון "בין נהר פרת ונהר חידקל", "יש לי גן", ו"תרזה יפה") או בגברים חדלי אונים המחמיצים את השעה (כגון "אחת, שתיים" או "יש פושט למרגלית יד"). אולי הזיקה לחומרים המוכרים היא שאפשרה לו לכתוב בפעם היחידה תיאור שירי בלתי-אמצעי של נופי ארץ-ישראל. זו גם דוגמה להתמדת המשקל האשכנזי ביצירתו גם אחרי שעלה לארץ.

הנה כי כן, הרבה ניצוצות שיקע ביאליק בשירי העם שלו. מצד אחד זו תרומתו המובהקת להעשרת השירה העברית במוטיבים יהודיים עממיים, ותרומתו לשירת הזמר העברית. עובדה היא שרוב השירים זכו להלחנות פופולריות, והם כיום החלק הידוע והמוכר ביותר משיריו לצד כמה משירי הילדים. בד בבד, כדרכו של ביאליק, יש בשירים האלה שלל משקעים אישיים: פרודיות עצמיות על חיי ואישיותו ושירתו הרצינית, חשיפה מרומזת של יסודות אוטוביוגרפיים, אמצעי לשחרור אגרסיות שרחשו בו, דחפים של אלימות ושל מיאוס ומיאוס עצמי, ערוץ של התבטאות הומוריסטית משולחת רסן לא פעם עד כדי וולגריות ממש, רבדים ארוטיים מעודנים אבל חשופים למי שקשוב אליהם.

העובדה שביאליק כלל אותם כחטיבה לגיטימית בשירתו הקנונית מעידה עד כמה התייחס אליהם בכובד ראש ורצה שיובאו בכל חשבון כולל של שירתו, אם כלוויית חן לחלקיה הרציניים, אם כמכלול יצירה העומד בפני עצמו ומשובב את נפשם של קוראי השירה העברית לדורותיהם.

ביאליק מקשיב לשכינה בְּנַל סרלואי

לבדי

כלם נשא הרוח, כלם סחף האור,
שירה חדשה את-בקר חיייהם הרנינה;
ואני, גוזל רף, נשתכחתי מלב
מתחת כנפי השכינה.

בְּדָה, בְּדָד נשא־רמי, והשכינה אף-היא
כְּנָף ימינה השבורה על-ראשי הרעידה.
ידע לבי את-לבה: חרד חרדה עלי,
על-בנה, על-יחידה.

כְּבָר נתגֹרשה מכל-הזויות, רק-עוד
פנת סתר שוממה וקטנה נשארה-
בית-המדרש - ותתכס בצל, ואהי
עמה יחד בצרה.

וכשכלה לְכָבִי לחלון, לאור,
וכשצר-לי המקום מתחת לכנפה-
כבשה ראשה בכתפי, ודמעתה על-דף
גמרתי נטפה.

חרש בכתה עלי ותתרפק עלי,
וכמו שכה בכנפה השבורה בעדי:
"כלם נשא הרוח, כלם פרחו להם,
ואותר לבדי, לבדי"...

וכעין סיום של-קינה עתיקה מאד,
וכעין תפלה, בקשה וחרדה כאחת,
שמעה אָזְנִי בבכייה החרישית ההיא
ובדמעה ההיא הרוחתת-
תמוז, תרס"ב.

אנשים דתיים, כמוני, חיים בעולם צפוף תפילות. מרגע שאנו קמים בבוקר ותפילת "מודה אני" בפינו, עוד לפני שיצאנו מהמיטה ועד הרגע שנלך לישון וקריאת שמע על המיטה על שפתינו. ולא רק שלוש תפילות, וברכות לפני ואחרי האוכל. ככל שהיום נישא יותר מבחינה רוחנית יש בו יותר מילים ותפילה. בשבת יש יותר תפילות מביום רגיל, בחג – יותר מבשבת. בימים נוראים – ראש השנה, יום כיפור וסוכות – אנו מבלים ימים שלמים בבית הכנסת, אפופים תפילות עתיקות, יפהפיות מאין כמותן, עד שיש ימים ורגעים שנקראים לפי התפילות שנאמרות בהם: מליל "זכור ברית" עד ליל "כל נדרי" וזמן "נעילה" ותקופת הסליחות. האדם המאמין עטוף בטלית עשויה מילים.

תפילה, לא פחות משהיא פרקטיקה דתית, היא מצב קיומי. התינוק פועה וקורא לאימו כיוון שהוא חסר דבר מה: מזון, מגע, חום. האדם משמיע קול ומנסה ליצור קשר עם זולתו, כך גם האדם המאמין עם הזולת האולטימטיבי, שהוא האל. האדם מבקש קרבה ואת מילוי צרכיו הגופניים והנפשיים. והזולת הזה, בדרך כלל, שותק. אנו יודעים יפה היכן מקומם של אלה שהאל דיבר איתם: מקומות ייעודיים לאנשים חולים או כאלה שכוחותיהם הנפשיים לא עמדו מול כוחותיהם הרוחניים. האדם המתפלל עסוק בהצפת האל בתפילותיו. אלהים סובל את כל התפילות ועונה בלחש, דומה לזה של קולות המתפללים; אך רק מעטים, מעטים מאוד, מסוגלים לפנות מקום ולהקשיב.

אני קוראת את שירו של ביאליק "לבדי", שלמדתי בתיכון. השיר הזה הילך עליי קסם אז כמו היום. אני מנסה לשאת את יופיו, את עדינות המטאפורות שבו. לפעמים אני חשה שביאליק היה אדם כה דתי עד שהדת לא הכילה את עומק הרוחניות שבו; השיר זה הוא דוגמה יפה לכך. את הרקע לשיר כולנו מכירות משיעור ספרות: ביאליק חש צער על שהוא עוזב את העולם הישיבתי בשל הפיתוי העז של תנועת ההשכלה שהחלה סוחפת אז את עולם הישיבות בכלל ואת הלומדים בישיבת וולוז'ין בפרט. הוא רדוף רגשות אשם ובדידות על מה ומי שהוא עוזב.

אבל לא רק הוא.

גם הנעזב – במקרה הזה הנעזבת – בוכה. השכינה בוכה. זו אינה פרדה שלמה, כזו שיש בה שיח והסכמה בין שני הצדדים, אלא נטישה כואבת. שניים בוכים: הוא והיא. האדם והנוכחות האלהית, השכינה – שנשאת לבדה.

אלא שבשונה מעמדתו של המאמין היודע רק להשמיע ולשמוע את קולו שלו המתפלל, ביאליק מקשיב.

והוא שומע את קולה של השכינה הנעזבת: בהתחלה כשהוא נסתר מתחת לכנפה,

אחר כך כשהיא מתרפקת עליו, מניחה את ראשה על כתפו. וזו הסיבה שהשיר הזה מהמם בעצמה הרוחנית שלו בעיניי: דווקא כשהוא עוזב את העולם הדתי הממוסד המשורר הצעיר עומד בפני פתיחת דלת רוחנית. הוא יוצא מחוג המסורת הכבד כדי להקשיב לקול דק מן הדק; וברגע הזה הוא שומע דבר שמתפללים רבים אינם זוכים לו.

לכך הוא זוכה לא רק משום שברגע העזיבה משתחררת אנרגיה גרעינית, כזו שבביקוע אטום, אלא משום שהוא מקשיב, מקשיב באמת. הוא שומע אותה, ושומע פתאום את ההד של תפילותיו הנדחות והנדחות:

וְכַעֲיִן סִיּוֹם שֶׁל־קִינָה עֲתִיקָה מְאֹד, / וְכַעֲיִן תְּפִלָּה, בְּקֶשֶׁה וְחֶרֶדָה כְּאַחַת – כִּי גַם
השכינה מתפללת לאדם. גם הבורא מתפלל לברואיו, מבקש שיקשיבו לו. וזה קול
הנשמע בעולם ואין לו מקשיב. היקום צפוף תפילות כי לעיתים רחוקות מקשיב
האדם לקולו הדק, החרישי של האֵל, הנשמע ללא הרף בעולם.

אך הרגע הזה, בו ביאליק מאזין לקולה של השכינה, אסור שיאמר במפורש:
שְׁמָעָה אֲזַנִּי בְּבִקְיָה הַחֲרִישִׁית הַהִיא / וּבְדַמְעָה הַהִיא הַרוֹתַחַת -

מי שזכה לו לא יאמר אותו, מי שיאמר אותו לא זכה לו. השכינה מתפללת
לביאליק ואת מה שנאמר אין לומר. זהו רגע של קשב הנשאר בחלל הלבן של הדף
ומזמין את הקורא גם למעלה ממאה ועשרים שנה אחרי הולדת השיר הזה להתפלל
ולהקשיב לתפילה המושבת, להיכנס עם השכינה, עם הכאב הגדול ממידת אנוש
אל מרחבי הדומייה -

אומנת ואם יערה שחורי

בספר דברים שבעל פה שנרשם מפי ביאליק, מופיע גם הציטוט הבא: "כל לשון יש לה סימבוליקה שלה, ואין המלה מקבלת את הוראתה השלמה אלא במשפט השלם. למשל, אצל הנוצרים קשורה המלה 'אם' באסוציאציות שונות. אצל העברי אין הדבר כן". טענת ביאליק כי המילה אם חסרה בעברית, או עבור הדובר העברי, את האסוציאציות שיש למילה בנצרות הקתולית (הנסמכת על פולחן הבתולה), מופיעה כאן כדרך אגב, כדי להסביר תופעה לשונית רחבה. ועם זאת, אצל ביאליק עצמו דמות האם, על גלגוליה השונים בשירתו, היא רבת רבדים ואינה ניטרלית או סתמית. יותר מכך, אפילו הקריאה במילה אמא מהווה מוקד רגשי עצום. כך שאת הכחשת חשיבותה של האם, שנעשית כאן ובמקומות אחרים, כבדרך אגב, ניתן לקרוא כניסיון לעמעם את מרכזיותה בשירתו.

בנוסף האחרון והרשמי של איגרתו האוטוביוגרפית לקלוזנר מ-1903, אותה כתב לבקשתו של קלוזנר ביושבו בקישינב, מספר ביאליק על קורותיו בבית סבו ומתאר רגעי עצב וגעגוע: "זכרתי את אמי הרחוקה ממני, את יתמותי, את הכפר השאנן, את שקיעות החמה שם, ואבך בכי גדול אשר היה הולך הלוך ומתוק, הלוך וערב ללבי, עד שלבסוף עברתי מבכי זה למין בכיה אחרת, בכיה לשמה..."

בתיאור הזה בכי-של-ממש הופך לבכי המתענג על עצמו. ביאליק האיש, כמו מביט בסלחנות בילד המתואר במכתבו. סיפור זה רחוק מרחק רב מסיפור נוסף הנקשר באם ובבכי שמופיע גם הוא באיגרת לקלוזנר – אך דווקא באחד מנוסחיה הגנוזים. בנוסף זה, נוסח שביאליק בחר שלא לשלוח לקלוזנר, הוא מתאר חזיון פלאי שהביא ליצירת שירו "גמדי לילה". לדבריו, בהיותו ילד רך ראה מראה פלאי של שיירת גמדים מהלכת. לאחר שחזה בפלא, רץ לביתו על מנת לספר על שראה לאימו, אבל בבואו אל בית אימו לא יכול היה לדבר ואפילו לא לקרוא בשמה:

"זכורני כי בהיכנסי לביתי – נסתלק ממני הדיבור. תפסתי בכנף הסינר של אמי וחפצתי לומר: 'אמא!' ולא יכולתי. המילה אמא נתקעה לי בגרוני ועודנה שם עד היום".

המרחק שמשתרע בין הזיכרונות ובין האיגרות – זו הגנוזה וזו הרשמית – הוא המרחק שבין הגלוי לסמוי, ובין הגלוי לכסוי. בין ההכרזה הכללית "זכרתי את אמי הרחוקה ממני" ההופך את היחס אל האם לגעגוע כמעט רשמי ודל רגש, ובין הקושי לבטא את שם האם, לקרוא לה בשמה: "המילה אמא נתקעה לי בגרוני ועודנה שם עד היום". ניתן לראות במלה "אמא" מעין מילת צופן למה שתקוע בגרונו, המילה התקועה בגרונו כנושאת עימה את שפת האם, מה גם שאת המילה "אמא" קרוב לוודאי ביטא ביאליק הילד ביידיש, שפת אימו, ולא בעברית.

הדבר מעלה הד לאיגרת שכתב לרבניצקי ב־1899 בה טען כי "געגועי הילדות הדקים, ילדות הגיתו והחדר, נוחים להיאמר בורגון, באותה לשון שהם נבראים".

אומנם האיגרת לקלזנר נכתבה עברית, אבל את שם האם שמצוי בגרוננו עד היום, אפשר לשער כי ביאליק הגה ביידיש. אותה "אמא" הנסתרת תחת "אמי", כמו הנוסח הראשון של האיגרת שנסתר תחת הנוסח המאוחר, הם בבחינת נוכחות אימהית המתקיימת בהיחבא, כמו הייתה תחתית כפולה לטקסט. אם האם היא אכן האובייקט האבוד, האבדה העולמית, הרי שלא ממילאי ששמה עדיין תקוע בגרוננו. אני מבקשת להתייחס לניסוח זה כניסוח רב משמעות המגלה דבר מה נוסף על מעמדה של שפת האם או בהשאלה שם האם אצל ביאליק, החבוי כבתוך קריפטא בשירים ואף בכתיבתו המסאית. מאמרו הידוע "חבלי לשון" מ־1908 הוא בבחינת מקרה מבחן מרתק, המאיר את האופן שבו "שפת האם" אצל ביאליק אינה דבר אחד. בקריאה קרובה, המאמר כולו מתגלה כרטוריקה של הסטה והדחקת דמות האם, כמו גם הדחקת השפעתה. שפת האם נבנית כמטונומיה לאם, ומוכרזת כמודרת כמשנית, בהיותה מוכרזת כאומנת ולא כאם.

במאמר זה ביאליק יוצר שני קטבים נשיים: שפחה וגבירה, אומנת ואם, כשנטיית הלב של קוראי המאמר אמורה לנטות לטובת אחת מהן. למעשה, עיקר המאמץ מושם על הצורך להחליף אם אחת באם אחרת, ואת האם המוחלפת להפוך ללא־אם.

כותרת המאמר "חבלי לשון" נושאת הד לתבנית "חבלי לידה". הקישור בין חבלי לשון וחבלי לידה קל לו להיעשות ולראיה, בפתח המסה "גלוי וכסוי בלשון", שנכתבה עשר שנים מאוחר יותר, נאמר: "כמה מאותן המלים לא באו לעולם אלא אחרי חבלי לידה קשים וממושכים". ואכן במאמר זה ביאליק מבקש לשוות ממד ביולוגי טבעי גם לזניחת היידיש לטובת העברית וגם להתחדשותה ולקיומה של הספרות העברית מול מסורות הספרות שקדמו לה. הפעלת המודל הביולוגי נועדה ליצור איזה "טבעות" (נטורליזציה) של הכתיבה בעברית וזניחת היידיש.

העברית והז'רגון, היינו היידיש, מדומות לשתי נשים שיש ביניהן יחסי מרות: העברית היא גבירה והיידיש שפחה. אלה יחסי כוח, האחת משרתת את רעותה, כפופה לה בכול: "ראה את הספרות הז'רגונית. במקצוע זה, ה'שפחה' מתחרה עם ה'גבירה', ולדעת אחד־העם הדין נותן שבזה יהיה כחה יפה מן הגבירה. והלואי שיתבדה".

ביאליק מלביש את השפה בגוף, תהליך שהולך ומתמחש במאמר, עד שהשפה מתוארת לבסוף כאם יולדת. בשרטטו את ההבדל שבין לשון חיה ללשון שאינה חיה, הוא מדמה את השפות לבעלות גוף שבו מצויה ופועלת מערכת עיכול מטאפורית, ועל ידי כך מחדד את ההבדלים ביניהן – העברית מעכלת היטב והופכת את המזון לבשר, ואילו הז'רגונית, היא היידיש, עצמות השלד אשר לה הולכות ונחשפות והיא הופכת נחלתם של הבלשנים בלבד:

"גדול כח הדבור החי, ואין לך 'אבסורד' – מן הצד הדקדוקי או גם ההגייוני – שלא תעכל אותו קיבת הלשון החיה ולא תהפכהו ל'חלבה ודמה', להשבחת גופה. וכנגד זה לשון שאינה חיה – כוח עיכולה נחלש, אור חייה נדעך, ו'חלבה ודמה' מתמעטים – ועל ידי כך מתחילות להתבלט יותר העצמות היבשות של שלדה הפילולוגי, לכעורה ולאסון המחזיקים בה".

אך מעניין שהידיש, זו שאינה ניזונה מדיבור חי, שחלבה ודמה מתמעטים, וכותב המאמר מבקש לדחות מעל פניו, דומה מאוד באפיוניה לתיאור האם האלמנה בשירתו. כך ב"שירת" שנכתב כשמונה שנים מוקדם יותר, האם כמו נאלצת למכור את בשרה או את עצמיותה בשוק, משל היו סחורות עוברות לסוחר "אָז תּוֹצִיא הַשּׁוּקָה אֶת־חֲלָבָהּ וְדָמָה". נדמה שהיא חולקת עם השפה המתה ב"חבלי לשון" אותו גוף רפה, המחשב להישבר. גם היא כורעת תחת גודל האסון: "וּבְשִׁכְבָּהּ – זְמַן רַב תַּחַת גּוֹפָה הַרְפָּה/ נְאֻנָּה, נְאֻנָּה מִטַּת הַפְּרוֹקָה, / כְּמוֹ חֲשֵׁבָה הַתְּמוּטָט מְנַטֵּל הַמְצוּקָה / [...] / שְׁמַעְתִּי כָּל־שֶׁבֶר כָּל־פֶּרֶק מְגוּפָה, / וַיְהִי כְּעֵקֵצַת עֶקְרָבִים לְלִבִּי".

ב"חבלי לשון" מצבה של העברית נבנה כמסובך ומורכב. זהו מצב ביניים כי היא אינה מתה ואינה חיה אלא, לשיטתו של ביאליק, היא חיה שהיא כמו מתה. כדי להחיותה המשורר מתערב כסמכות הכרחית וככוח שיסייע לשפה בתפקידה העיקרי: לפרות וללדת. כך המשורר נדרש לשמש מיילד, תפקיד שמבחינה מסורתית הוא תפקיד נשי. אך ביאליק מפקיע אותו כדימוי והופכו לתפקיד גברי לעילא – להוציא מן הכוח אל הפועל: "לשונונו, שהיא בבחינת 'כמו חיה', זו הרבה יותר ממה שתוליד – נשאר מקופל במעיה לאחר זמן, וצריכים לילדה". המשורר הוא המיילד, הוא כותבו האידיאלי של המילון המתחדש, הוא המעורר את מי שנדמית כמתה, לחיים.

אבל דמותו של המשורר העולה מן המאמר אינה רק בבחינת ניכוס התפקיד הנשי המסורתי, כי כוחו נבנה בעקיפין גם ביחס לכוחו של אלוהים במקרא היכול לסגור את הרחם כפי שהוא יכול לעורר נשים מעקרותן, עקרות המשולה לא פעם למוות, כדברי רחל ליעקב, "הִבֵּה־לִי בָּנִים, וְאִם־אֵין מִתָּה אָנֹכִי" [בראשית ל, א]. המשורר אם כן נבנה גם כאן הן כדמות נשית הקשורה באימהות אך גם כדמות אב בעלת כוח שררה ופעולה בעולם. עוד יש להוסיף שהסופר מתואר בלשון זכר יחיד או בלשון רבים בעוד השפה היא נקבית לעילא. במאמר מוסגר ניתן לראות כי בחלוקה שכזאת נפקד מקומה של הסופרת העברית.

לאחר שהמשיל את היידיש לשפחה ואת העברית לגבירה, הוא מציע הדרה נוספת של היידיש. היידיש, שפת האם הממשית שלו ושל בני דורו, מדומה לאומנת, למעין אם תחליפית וזרה, בעוד העברית מוכרות כאם. "אינה דומה אומנת לאם, ואינה דומה בקיאות וידיעה גרידא לבקיאות וידיעה בצרוף 'חוש' נאמן של לב קרוב ונשמה חיה אוהבת". כלומר ביאליק מפעיל מאמץ רטורי להפך את "המובן מאליו". התפיסה המשתמעת היא כי העברית היא בבחינת אם, ונועדה גם לצאת כנגד מעמדה של היידיש כשפת אם, מאמע לושן של מרבית

קוראיו באותן שנים וכן שפת האם שלו עצמו. וכך מציב ביאליק לא שתי אימהות אלא אם אמיתית ואם מדומה, אם שמקבלת שכר על ביצוע תפקידים אימהיים.

הפסוק "אינה דומה אומנת לאם" מתכתב עם חוויית ילדותו שתיאר ביאליק ב"ספיח", סיפור ששבעת פרקיו הראשונים נכתבו ב-1908, השנה שבה נכתב גם המאמר. ב"ספיח" המינקת מופיעה כתחליף לא מספק לאם: "שלושים יום אחר לידתי נגזרה עלי גלות: הוטלתי אל חיק מינקת נכריה בעזרה סמוכה. מינקת היתה צמוקת דדים, במחילה, וכשהייתי צווח לחלב היתה נותנת אגודלי בתוך פי למציצה. כשהובאתי משם [...] הייתי נוהג לאכלל סיד מטיח הכותל, לכסוס פחם ולמצוץ את האגודל...." [ביאליק, "ספיח", 1938, קמח].

"נגזרה עלי גלות" כותב ביאליק ומסמן את הרגע הראשון בו הופרד מאימו והושלך אל זרועות אחרת, אל חיק אחר. הגלות מזוהה עם כל מה שהוא אינו אם, ומהווה רק תחליף לאם. ואכן את אחד התחליפים מוצא הילד ב"ספיח" בקיר הדומם אותו הוא מבקש לחלוב, כאילו היה שד ממש: "ובעת ההיא חפץ לבי בדבר קטן אחד. רוצה הייתי לחלוב את הכתל [...] 'הכתל הזה', אמרתי בלבי, 'הוא הוא שנברא לחליבה' – ולא זזתי עוד ממנו כל שעות הפנאי. בודקו הייתי מצדי צדדים, מבקש בו את המקום הכשר לכך. בקשתי ומצאתי: בתחתית הכתל, סמוך לזוית, נראה לי מקום תפוח כעין דד – והוא היה המקום הכשר. אין לי אלא לעשות בו נקב קטן ולנעוץ שם שפופרת – והחלב יהיה זב ושופע כמעין המתגבר. [...] לבי מפרכס, עוד מעט, עוד רגע – ומתוך פי הנקב יהא מונק ונתן קלוח לבן ופושר – תזן...." [ביאליק, "ספיח", 1938, קנא].

העמידה אל מול הקיר, מול אובייקט דומם, שטוח ועקר, שאינו נקשר בשפע ובהנקה, מקצינה את חיפוש החלב במקום לא-לו. ייאשוו של הדובר מתואר ממרחק השנים בתיאור קומי מרכזי, שמשכך את הטראגיות שטמונה בו. אך למעשה אותה סיטואציה של בקשה מאובייקט דומם לחלוץ לו שד כאם מוכרת לקוראי ביאליק משירו המוקדם "בשדה", שיר אלגורי שברל כצנלסון תיאר את השפעתו במילים "השיר הזה הצמיח יותר פרי מכל הטפה פרוגראמית", ודן מירון אמר כי בשיר זה "העם היהודי הגולה כולו מתדפק על שעריו של הטבע, המסרב להכיר בו כבן מבניו ולהעניק לו מטובו". בפתח השיר מתואר האני השר כשהוא בורח נבזה ומעונה אל אמא אדמה שאינה מהווה לו מקום מקלט בעודו מבקש להיות ניוון משד הארץ:

"אֶת־פְּנֵי בְּקִרְעֵ אֶכְבֶּשֶׁה, לְאֶרֶץ הַרְטֶבָה אֶפְלֶה,
אֲשַׁלֶּה אֶת־פִּי הָאֲדָמָה וְאֶבֶן הַרְבֵּה בְּכֶה אֶל־חִיקָה:
הַגִּידִי לִי, אִמִּי־אֲדָמָה, רְחֹבָה, מְלֵאָה וְגִדּוּלָה –
מְדוּעַ לֹא־תַחְלָצִי שְׂדֵךְ גַּם־לִי נֶפֶשׁ דָּלָה שׁוֹקֵקָה?"

הדובר הדל עומד מול השפע אך אינו יכול לינוק ממנו. ביאליק מעלה באוב סיטואציה של תינוק מול אם ממאנת. הגולה הירוקה והשופעת, היא האם המניכה והממאנת, דוחה את הדובר המזדהה כבנה, ולבסוף הבן מחליף את זיקתו הרגשית והחושנית אליה בזיקה לציון שממוגדרת כטריטוריה גברית, ארצם של האבות המתים והאחים החיים העובדים אותה. למעשה, דחיית הדובר את האם מוצגת במהופך כאילו האם דוחה אותו, כהצדקה רגשית להחלפת אובייקט ההזדהות מהאם לאב וברמה הלאומית כהצדקה לשלילת הגלות.

ואם כך, באנלוגיה שבין הילד המבקש לחלוב את הקיר לסיטואציה מ"כשדה" שבו הדובר פונה אל אם מתנכרת, והטענה ב"חבלי לשון" כי לשון האם אינה אלא לשון תחליפית, אומנת, אפשר לטעון שלא רק שאינה דומה אומנת לאם אלא שאינה דומה אם לאם. כי האם הראשונה, אובייקט האהבה הראשון, נבנית אצל ביאליק מלכתחילה דרך תחליפיה, ואלה לא פעם מתגלים כאימהות סרבניות, ואפילו מתות וממיתות. לאותה אם ראשונה "אידילית", שלכאורה נסרת תחת אותן אימהות רעות, כלל אין אפשרות להגיע. לא ציון ארץ האבות ולא אדמת הגולה יוכלו להיות לדובר לאם יותר מאשר ילד יוכל לינוק מקיר. התשוקה לעולם מוחמצת כי היא מסומנת במקום הלא נכון. גופה של האם לא חופף את הארץ.

ואם נשוב לעמדתו של ביאליק בריב הלשוניות הרי שבשנת 1927, בנשף קבלת פנים לסופרי יידיש, שוב דימה את היידיש והעברית לשתי נשים, אך לא לשפחה וגבירה או לאם ואומנת, אלא בחר בדימוי הרמוני הרבה יותר ודימה אותן לרות ונעמי: "והנה יש בשתי הלשוניות האלה איזה זווג מן השמים שלא ניתנו להיפרד. שתיהן היו נושמות יחד, היו חיות יחד זו בצד זו, שתיהן היו יונקות מצנור אחד. במקום אחר דמיתי את העברית והיהודית לנעמי ורות. בה בשעה שנעמי ישבה בבית וחכתה למלכות, היתה רות יוצאת ללקט לה שבליים".*

האם רק בסוף חייו נסוג מאותה נחרצות שבוטאה ב"חבלי לשון"? נדמה כי הקרבה בין תיאורי האם האלמנה בשירתו לתיאורי היידיש שהוזכרו לעיל יכולה ולו לרמוז כי אותה אמביוולנטיות הייתה כנראה מנת חלקו לאורך כל השנים. מה גם שבאיגרת אל רבניצקי מאלול תרנ"ט שליוותה את שירו הראשון ביידיש שהופיע בדפוס, הוא כותב כי על אודות הילדות, שהתרחשה ביידיש, טוב לספר ביידיש, כלומר יש לספר את שהתרחש מבלי לתרגם משפה אחת לאחרת: "ומודה אני, שנעגעועי הילדות הדקים, ילדות הגיתו והחדר, נוחים להיאמר בזרזון, באותה לשון שהם נבראים". כמו כן, את דו הערכיות של ביאליק בייחס ליידיש יש לקרוא לא רק על רקע שירתו שלו אלא גם בהקשר רחב יותר, של הסופרים העבריים

* זויה שמיר עמדה על אופיו הדינמי של הדימוי היות "ולכאורה, ברור שהעברית היא נעמי הזקנה, שירדה מנכסיה, ושכִלְתָּה הצעירה והנכרייה, אלמנת בנה המת, היא לשון יידיש הזרה, הדומה בהיבטים אחדים לגרמנית. [...] נתהפכו היוצרות: עתה הזקנה היא המסייעת לצעירה לעבור את תקופת המשבר, והיא המפרנסת אותה בעונייה". [זויה שמיר, "המשורר, הגבירה והשפחה – ביאליק בין עברית ויידיש", 2014, 15]

במזרח אירופה. בשנת 1906, שנתיים לפני פרסום "חבלי לשון", כתב ברנר את דברי הפתיחה שלו לכתב העת "המעורר". ברנר, שתמך גם הוא בהיות העברית שפת היישוב החדש, הדגיש כי הדבר אינו עומד בסתירה לכך שהיידיש, שלתפיסתו היא שפה בלולה וחביבה, הינה גם שפה חיה ולגיטימית, שפה בלולה וחביבה, "שפת אמותינו, אשר בפינו" [יעל חבר, "מה שחייבים לשכוח": יידיש בישוב החדש, 48].

לאור זאת, את "חבלי לשון" ניתן לקרוא לא רק כמאמר פרדיגמטי לשוני, אלא גם כמאמר שבא להצדיק גם דבר מה במהלך הפואטי של ביאליק עצמו. כתיבה בעברית משמעה גם פְּרֵדָה מהאם. הפְּרֵדָה מוכרזת בהכרחית וכחותכת ובתוך מהלך הפְּרֵדָה גם מוכחשת האם. אך להמרה זו של אם אחת באם אחרת, של הדחקה מדעת של שפת האם, נותרו סימנים. אלה הם סימני המחיקה כמו גם סימנים של הדבר שלא נעלם ולא עבר התכה. כי לצד דחיית היידיש והכרזה על טבעיותה של העברית כשפת אם, נמצא מהלך מקביל בשירתו של ביאליק: דחיית האם באופן רדיקלי תוך סימון עצם הקרבה אליה כחציית טאבו. המקרה המובהק ביותר לאותה משאלה שנושאת בתוכה אזהרה ואיסור תתגלה בשיר "הכניסיני". ובתוך כך, כמעט כמושכל ראשון, מוכרזת האם כלא אם. "אתה שואל, מי יכול להיות אותו אדם שבחלום. על כל פנים אין זו אמי' אנחנו מתקנים ואומרים: אם כן, זוהי האם" [פרויד, "השלילה", 1925] [1986].

שני שירים בעקבות ביאליק ענת לויך

בערוב היום

כל עוד בלבב פנימה, את
מנקרת פלאפל בפתה, סלט

במקור דבדבן ומיץ ענבים בקשית
רעבה פילדה, עוד סמוכה לבראשית

שנותי כיתר סביב צנאר
הכל סג בגופי, הכל צר

הערב נוזל כדפי על חלצה לכנה
את שואלת: "אפשר עוד חצי מנה?"

הכל אפשר, חוץ מלחבש את הזמן
להשיב את האמש. על חשוק השלחן

ערמת מפיות מתגבהת כעץ, אני
מנגבת את פיך ואחר כך את פי

קן זקן לצפורי, הס פן נעיר
עוד קמט, עוד חרשת במצח העיר

רק שלוק אחרון של חמדה, צפריר של תם
בפלאפל מלכה, בפאת הים, בסוף היום.

הכניסיני

הכניסיני תחת כנפך
והיי לי בת
בין שמשות העולם ההפוך
אני ואת

חיים נחמן ביאליק

שיחה עם ב"כ "העולם" על רשמיו מלונדון בדרכו לאמריקה, שבת תרפ"ו

אין דרכי לקלוט ולעכל רשמים על רגל אחת, אבל גם המעט - שראיתי ראייה קינומטוגרפית בדרכי ללונדון ובלונדון גופא תוך כדי טיסה בעיר - כשהוא מצטרף אל ידיעותי הקודמות על אנגליה ותרבותה מתוך ספרים, דיו לדכא איש כמוני, כמעט בן כפר, עד לעפר. עצמה כזאת! ובכל זאת, מי שיאמר כי נקלתה בעיני א"י ועמידתנו הדלה בה, וגם בעולם כולו, בגלל ההשוואה עם אנגליה, אינו אלא טועה. א"י וגם עם ישראל, סגולה מיוחדת יש להם, שקטנותיהם נהפכות באחרית הימים לגדולות, אשר ישתוממו עליהן אחרונים. שבטים דלים אחדים שהתלקטו לפני ארבעת אלפים שנה לרצועת ארץ דלה וקטנה גם היא כמוהם, הביאו לעולם - אחרי קיום דל ועלוב, במוכּן-החמרי והפוליטי, בין גויים אדירים ועצומים - תרבות גדולה משלהם, וספר קטן אחד משלהם ששמש יסוד ושורש לכל התרבות הדתית והמוסרית של האנושיות בימינו, ובכלל זה גם של אנגליה האדירה. וגם בהתלקט אחרי כן, בפעם השנייה, פליטי הגולה של אותו העם, כארבעים אלף איש במספר, ושוב לאותה הארץ הדלה והקטנה, הוציאו שוב לעולם הגדול, אחרי קיום דל ועלוב מן הקודם, שלא נמשך אלא מאות שנה אחדות, את הדת שכבשה את העולם התרבותי כולו. רק בתוך הארץ הקטנה הזאת ומתוך העם הקטן הזה קמו אנשים, ברובם רועים ועובדי אדמה פשוטים, אשר בנשואם את קולם-פנו אל השמים ואל הארץ, כלומר: אל הנצח. אמונתי חזקה, כי אותו הנס שנשנה כבר שתי פעמים עומד להשנות גם בפעם השלישית, ותוצאות זווגם של ישראל עם אדמתו בפעם השלישית תהיה באחרית הימים גאולתה השלמה של האנושיות. ואולם רוחי לא יפול עלי גם מטעם אחר, פשוט ביותר. חביבות עלי הקטנות שבא"י, לפי שכולן שלנו, יצירות כפינו ותולדות רצוננו הלאומי אנו. לא קשה ליהנות מפירותיה של תרבות זרה, אבל קשה מאד ליצור תרבות, שכולה מראשיתה ועד סופה עשויה בידי עצמנו, באמצעים שלנו ובכלים שלנו ובשביל עצמנו. הנאת יצירה גמורה כזאת לא ידע ישראל אלא בארצו. קשים מאד חבלי יצירה כזאת, אבל אין שעור גם לתענוגיה, יש כאן משום יצירת בראשית, יש מאין. אין לנו בארצנו דרכי יצירה סלולות ע"י אחרים, ואין דפוסים ושבולונות מן המוכּן; את הכל, גם את הדפוסים הראשונים, אנו מוכרחים ליצור בידינו - ואין לך תענוגי יצירה גדולים מאלה. אנגליה, בהכריוזה על שיבת ישראל לארצו, כאלו צפה הגניוס שלה, זה שנתחבר מקדמת הימים אל כתבי־הקודש, שלא מדעת, את הגדולות הצפונות בחיק העתיד לרגלי הברית הזאת שנכרתה בינה ובין ישראל עם אותה ההכרזה. מי יודע אם לא הברית הזאת שתביא באחרית הימים לה ולעולם פירות כאלה, שכל הבריתות המדיניות כאחת אין בכחן להביאן. אנגליה כרתה ברית עם-העולם - ואחרית ברית כזאת מי ישורנה.

נאום בקונגרס הציוני הי"ב בקרלסבאד, אלול תרפ"א

כנסיה נעלה! לא רצה האל, שתהיה שמחתנו שלמה היום, זה היום שקיינוהו, יום התחלת גאולה, יום בשורה, שהתפללנו לו אלפים בשנה מתוך מדורות אש ומצוקות שאול. קוה קוינו לקבוץ אלפים ורבבות מישראל, לכנסית שליחי העם מכל תפוצותיו, מארבע רוחות העולם, בהשמע קול שופר גאולתנו, ומה אנו רואים? לפנינו אין שליחי כל העם שבגולה. ובשעה זו כשאני מביט אל מתי המעט שלנו, אל החלק הקטן מכל שליחי ישראל, שהיו רוצים לבוא הנה להטות את אזנם ולשמע לקול הקריאה של התחיה – עיני נשואות לא אל אלה אשר אתנו היום, אלא אל אלה שאינם עמנו, אל אלה מאות הצירים שלא יכלו לבוא, כי קיר ברזל חוצץ בינינו וביניהם, ומי יודע אם בת־קול רחוקה מהכנסיה שלנו הגיעה אליהם. מי יודע את הצפוי להם עוד בארצם, ואם נזכה בכלל לראותם עוד בחיים ולהועד עמם יחד. בשעה זו נכון לב כולנו לשלוח לפחות מרחוק את ברכתינו לאחינו ההם, שיזכו – אם לא לגאולה שלמה, לפחות – להצלה מהגיהנום וגיא הצלמות אשר הם חיים בהם. נכוון נא את לב כולנו לארץ אשר שם נשארו מחצית אחינו, הנדונים אולי לכליה, ולא נתן דמי לנו עד שנמצא להם מוצא מן המיצר.

שמחתנו אינה שלמה – את זאת הרגשנו מן השעה הראשונה כשבאנו היום, אבל ננחם נא, כי מן המצב הנורא הזה יקח עמנו לקח וילמד מפיו תורה. הלא תזכרו את התקוות, שרחפו לעינינו לפני ארבע שנים, בהגיע אלינו הבשורה בעצם ימי המהפכה, ואנחנו חשבנו: עוד מעט והיה הנס והפלא הגדול, שנצא מן הגולה ברכוש גדול ונבוא אל הארץ לרשתה. אצבע אלהים – אמרנו על הכרות בלפור. הנה היא הגיעה בשעת חורין, ההשגחה בחרה בשעת רצון גדולה, ומה היה לתקנתנו והיכן רכושנו? כל אשר היה לנו בגולה היה לשוד ולבזא ולחפז. וזכרו נא איפוא, כי אין אחרית ותקוה בגולה לכל רכוש ולכל קנין כי גם אשר נרכש בעמל אלפי שנים, רוח באה ועוקרתו והופכתו לאין. אל ישמרו, איפוא, בני ישראל את הרכוש לעצמם ויתנוהו למקום, שיבטיחוהו בטחון עולם. הגיעו ימי העלילה, המפעל והמעשה. עיפה נפשנו מחלומות, מדברים בלי מעשים, מפירודים בדעות. אפשר כי תחת קרקע המפעל נמצא את האחדות, ימצא שרשנו האחד. רק על פני השטח העליון ובהיות העץ באויר יפורר לענפים וסעיפים, אבל מתחת לקרקע מונח הגרעין האחד המפרה, הוא אוצר הכח לשגשוג וגידול. כל המחלקות שבתוכנו אינן אלא ענפים עליונים. תנונו קודם להכות שורש אחד בארץ, להתערות כאזרח רענן על האדמה! הנה פה אתם ימניים ושמאליים ותיכונים, ואתם מדיינים אלה עם אלה בספרות, בעולם הדברים, אבל כשתגיעו לשעת מפעל תראו גם כמה מן הקל וכמה מן הריק בסכסוכי הדעות האלה. בכור המעשים תצורפו, הפסולת תזרק והכלי יצא מזוקק.

אנשי הימין, התדעו כי המעשה היותר גדול בעולמנו נעשה ע"י הצעירים משמאל? הם הולכים בכח ליצור לנו חיים חדשים, בעוז ובבריאות. הננו עדים

לחזיון היסטורי גדול: בניהם ובני בניהם של חנונים ותגרים וספרים ומלמדים ובטלנים נוהרים, מתוך סכנת נפשות ממש, בידיים פשוטות ובעינים צמאות, לארץ חזונו. הם מתגוללים בדרכים, רעבים ויחפים, מקצתם מומתים גם בידי רוצחים, הם עולים ונמשכים לאותה ארץ. רחוקה לעבוד בה עבודת פרך במשך ימים רבים, חדשים ושנים, למען היותנו יסוד עובד ופועל בעולם!

הגידו לי, איפה נשנה חזיון כזה? יש כי תעבור רוח מהפכה בארץ ותסחף זרם צעירים אחריה, אבל זרם רוחני אמיץ כזה לשם יצירת מהפכת עם, להפכו מעם רועה רוח לעם עובד פרך, כמדומה, שזאת היא הפעם הראשונה בהיסטוריה. אם יש תקוה, שינצחו בעולם רעיונות חדשים – הם יציצו לראשונה מן המקום שהוא ומתוך לבב הצעירים האלה. הם יגשימו בחיים את החלום הגדול של האנושיות, לא בכח האגרוף, ולא בחיל, אלא מתוך המעשה והעבודה. לא תהיה להם העבודה למעשה גנדרנות, לפיכך, לדבר שעשועים, אלא ליסוד חייהם כמו שהתייחסו האורטודוקסים לתרי"ג מצוות. אותה דת העבודה שהטיפו לה ברנר וגורדון, יסודות עמוקים בחיי עמנו יבנו. לא דת של עבודה, אלא עבודה, עבודת דת ממשית. אפשר, שהעבודה תקבל עוד אצלנו צורה דתית, ואולי יהיה לנו במשך ההיסטוריה שלנו עוד "שולחן ערוך" לעבודה ולמטרתה, אשר יורה וידון ידון בהלכות עבודה לכל פרטיה, איך ומתי צריך יהודי לעבוד את עבודתו, איך עליו להתאמץ וליהנות מיגיע כפיו וכו'.

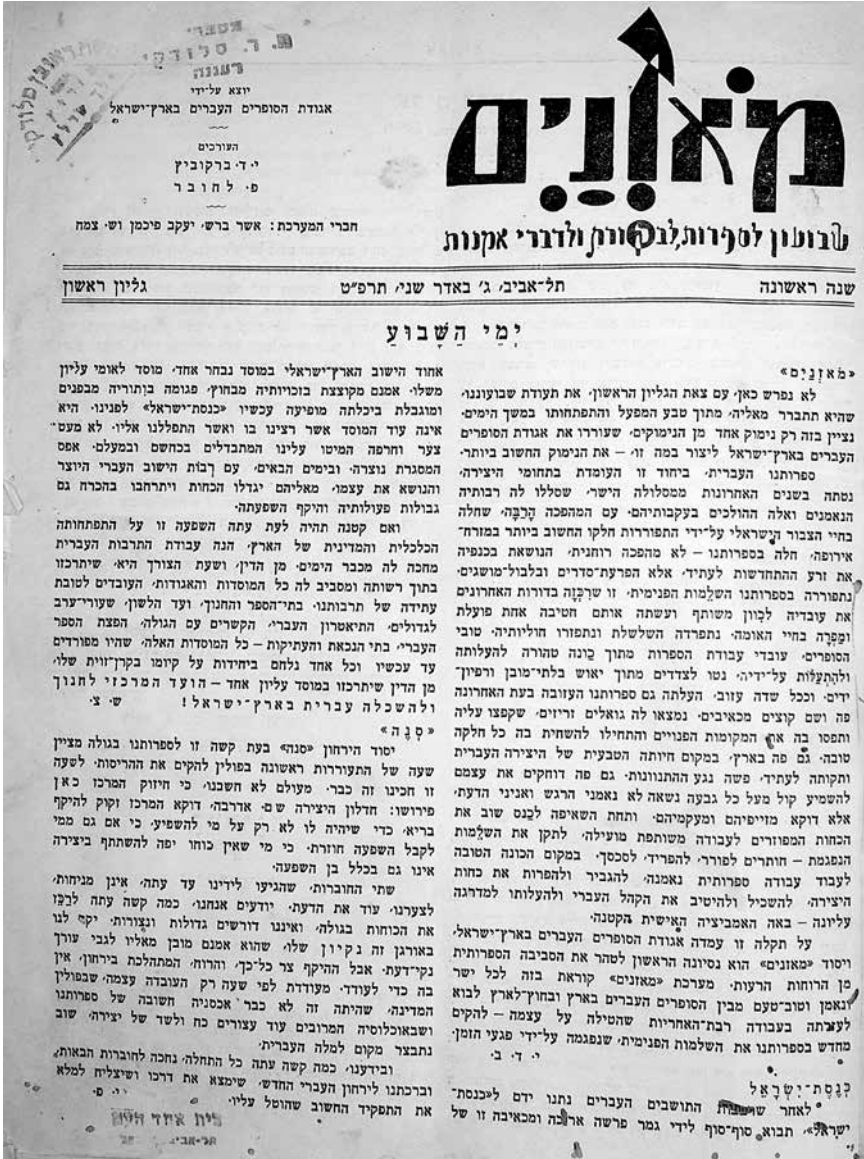
ואתם, אנשי השמאל, אל תבוזו לאמונים על האמונה והמסורת. אל תזלזלו ואל תקלו ראשיכם בהם. אולי הם הביאוכם עד הלום, הם שמרו עלינו ועל תורתנו, היא תורת הזכות ההיסטורית שיש לנו על ארצנו, היא השטר היחידי הדורש פרעונו לנו. אלמלא הם, מי יודע אם הייתם בוחרים בא"י דוקא. אם דוקא בת הייתם מבקשים את תקון נשמתכם ונשמת העם. שימו לב אל רכוש המורשה אשר לנו בזכותם.

ואתם, אנשי הבינים, היושבים על כסאות האמצע, המתונים והצלולים בדעת, הבונים הכל על-פי חשבון וספירה, האומנם בעלי חשבון אתם? איפה הייתם לפני עשרים ולפני שלשים שנה? מדוע לא עבדתם אז את עבודת העם וגאולתו? העשיתם חשבון כמה עולה לנו הגלות ככל שנה? כמה היתה עולה לעם ישראל זכות "הישיבה מחוץ לתחום"? כמה עלו לנו הפורענויות, הפוגרומים, המלחמה והמהפכה? האמנם לא כדאי היה, מתוך טעמים של חשבון, לפניכם, אנשי החשבון, להיות הראשונים לעבודה עוד בימים ההם? לו הייתם מביאים אז את פרוטותיכם לא היינו יושבים בכנסיה הזאת מדוכאים ומדוכדכים כל כך. לא חשבון עשיתם. אין כאן חשבון, לא! לא בכסף ולא בחרב נגאל. לא נשמע קול ברזל בבית בהבנות, אבל יש דרך אחת, דרך העבודה, דרך כבוש העבודה! אם אתם תתנו את הכסף, יתנו הצעירים את הכבוד. הם יסירו מעלינו את חרפת הפרזיטיות!

ועתה דברי לנשיאינו, שהבענו להם את אמונונו. עם ישראל על ידי ציריו הביע לכם את אמונו, וכשם שהעם האמין בכם כך אתם צריכים להאמין בעם. אתם

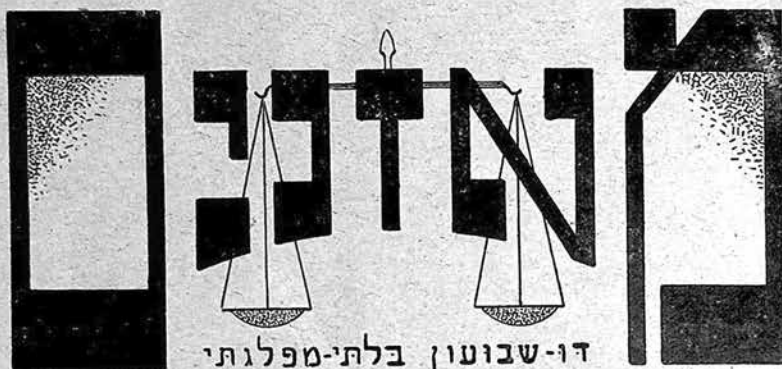
תקראו והוא יענה, הוא ידרש לשואלים כמוכם. אבל אין עבודתנו צריכה להיות רק חקוי רע. עלינו לשים ביסוד התחיה רעיון נעלה. אם לא נצור לנו צורת־חיים יותר מתוקנת, אם לא נמליך עלינו רעיון נאצל, לא תעלו, כי אין ה' בקרבכם. יש לנו סמל קדום: מחנה כהונה, מחנה לוויה לפנים, העם מאחור וארון ה' נשא על כתפיים באמצע, והיה בנסוע הארון ונסע העם אחריו. נשא נא גם לפנינו ארון הברית, נאסף נא סביב לרעיון גדול, נשא נא את אבוקת האידיאל לפני העם – והלך למסעו קדימה. בעבור שעה קשה גם על משה, תמכו בו מזה ומזה הכהונה והאמנות (היא העבודה), ואם הימין והשמאל יתמכו בעם – וגבר ישראל!

חומרים מאת גיליונות מאזנים הראשונים שייסד חיים נחמן ביאליק

דבר העורכים כפי שפורסם בגיליון מאזנים הראשון - 1928

נ.ק.

יוצא לאור ע"י חברת מאזנים

העורך: י. י. גלס. חבר המערכת: י. לוינסקי.

התכנן:

א. מנמתנו — המערכת.	ה. במרחקי הצפון — ט. פנסטר.
ב. אחד העם — י. י. גלס.	ו. במושבותינו — מ. ד. ה.
ג. היהודי הנצחי באגדת הכלנים — י. לוינסקי.	ז. עין הקורא — י. ל.
ד. שיח השושנים (שיר) — מ. ש. בן-מאיר.	ח. כרוניקה, שונות — ט.
	ט. מודעות.

כתבת המערכת (זמנית):

Red. L. GLASS, 21, rue Van der Meyden, Anvers.

MOZNAIM, revue bimensuelle en langue hébraïque.

קטע מתוך מאמר מערכת על תפקידו של מאזנים מאת עורכיו הראשונים

ספרים שנתקבלו במערכת

I ספרי-מדע:

מכשירים לפסיקה מאת א. אלקלעי, ערך יצחק אפשטיין
הוצאת הספרות המדעית הברייתא-ארץ ישראל "אוצר המורה" ה'
ירושלם, תרפ"ט, 78 עמ'

מלואים לביבליוגרפיה של הספרות היפה בעברית מאת
אברהם יערי, תרפ"ט, הוצאת מן הרבעון "קריית ספר", שנה ו'
חוב' א' וב', ירושלם, תרפ"ט, 36 עמ'

II ספרות עמית:

לשוננו, רבעון לעניני הלשון העברית, מוצא ע"י ועד הלשון העברית בארץ
ישראל, העורך ד"ר א. צפרוני, כרך ב', חוברת א', תל-אביב, תמוז
תרפ"ט, 112 עמ'

קריית ספר, רבעון לביבליוגרפיה, כלי מבטאו של בית-הספרים הלאומי
האוניברסיטאי בירושלם, שנה ששית, ב', ירושלם, תמוז תרפ"ט,
290 עמ'

מורה ומערב, ירחון מדעי, תרפ"ט, ספרות, לחקירת המורה והיהדות
בתפוצות ישראל, העורך והמזלל אברהם אלמליח, כרך שלישי,
חוברת י"ב, סיון תרפ"ט, ירושלם, 80 עמ'

ידיעות, כרך ב', א-ב (יא-יב), חגגת הנסיון החקלאית והמחלקה
להתיישבות חקלאית, מחלקת ההדרכה, תל-אביב, תמוז תרפ"ט, 108 עמ'

העורך האחראי: ש. צמח

לרגלי עבודה ספרותית העומדת על הפרק יש לי צורך
בכרכי "הבצלת" משנות תרל"ב, תרל"ו, ותרל"ז.
אבקש מאד ממנהלי ספריות או מחוזים אשר כרכים אלה

או אחד מהם נמצא תחת ידם, להודיעני, למען אבוא אתם בדבר
לשם קניתם או העיון בהם בלבד, כרצונם.
גם מי שיש לו כרכים אחדים מעשרים שנות "התבצלת"
הראשונות וזאלנא להודיעני עפ"י הכתובת: בית "התבצלת"
רחביה, ירושלם.

גד פרומקין

**הסיגריה
הכי טובה בארצנו**

"נדיב"

27 - 20 סיגריות עם זהב בקופסא - 25 מאי

אין כמוהו

בית חרושת לסיגריות
ד"ר ו. מוזס את נ. וסקבין
תל-אביב

על הפרס הספרותי לחותמי "מאזנים"

לפי בקשת רבים מחותמינו החלטנו להאריך את הזמן הנותן רשות לקבל את הפרס הספרותי

כנסת

דברייספרות של סופרי ארץ-ישראל בעריכת פ. לחובר

אלה מחותמינו השנתיים שטרם סדרו את חשבונותיהם יכולים לסלק את המגיע מהם עד תשרי תר"ץ וליהנות מהזכות לקבל את המאסף "כנסת" במחיר זול: במקום 350 מיל (מחירו הקבוע) - ב"100 (מאה) מיל; לחותמי חר"ל - 50 סנט.

המאסף "כנסת", המודפס על נייר טוב, בפורמט גדול והמכיל 431 עמודי משמש בבואה ליצירה העברית בארץ, כי בו מכונסים כמעט כל סופרי ארץ-ישראל.

חותמינו הזכאים לקבל את הפרס הגיל, מתבקשים לפנות בהזמנתיהם אל הנהלת השבועון: "מאזנים", רחוב יבנה 19 (ת. ד. 50), תל-אביב, ואל כל סוכנינו למקומותיהם, הרוצים לקבל את הספר ע"י הדואר מתבקשים להוסיף על מחיר הספר את דמי המשלוח: בארץ - 45 מיל, בחו"ל - 25 סנט.

הערה: בהוספה של 60 מיל (30 סנט) אפשר לקבל את המאסף בכריכת בד נהדרה

עמוד פרסומי - מאזנים

ויולט תהל פרוש

"יש בעולם כפר שאנגן, מוקף חומת יערים,
ולכפר רקיע תכלת, בלי מצרים רקיע,
ולרקיע התכלת בתיחידה באמצע:
עב יחידה, לבנה וקטנה"
(ואם-ישאל המלאך)

1.

היא סגולה באותו אופן עצי שבו גזעים של עץ ניטעים באדמה, הכוונה היא שהסגול שלה בתוכה כתכונה אבל הצבע שלה עלול להפוך לאדום נוראי זעקני, ויש קרבה משונה בין הסגול לאדום בתוכה אבל לא על זה רציתי לדבר.

היא כמו פרח. הפרח האדום הסגול הזה, הפוכה לחלוטין מעדינות, אני לא יודעת איך לתאר את זה טוב יותר, פרח איום, מבחיל, ביולוגי הכוונה, אורגני, גדל עם הגוף.

אני קוראת לה ככה כדי להותיר אותה שקטה, אי אפשר להיות מפורשת מדי איתה, בנוכחותה, אין מספיק זהירות אליה אין מספיק עורמה איתה אין מספיק רוח אבל אין זה נכון בדיוק. הייתה לה אם, היה לה אב, שני אנשים או פרחי אבן, שנשימותיהם השתקפו וידיהם היו לא נכונות.

היא גם היא מתחלפת, אני פונה אליה אישה אבל היא גבר היא הצל ההפכך של המין ואוחזת בכל קצותיו, אי אפשר לדעת מה נורא יותר, איפה המין הופך אותה או אותו לדבר קשה עוד יותר, מרושע יותר, אפל יותר, בלתי נסבל. אולי אפנה ברכים.

ברכים אתם מושלמים יותר אתם המקום שבו הכול מסתיים ומתחילה פעולה אורגנית אחרת, שרשרת עצבית של עונג דוחה, ממוטט, אתם הורסים את מה שנושם אתכם. אופל האפשרויות שלכם קדמוני לא פחות מעומק האור של היופי. מול כל מפלצת אבן שתולידו אפשר להציב חיה אחרת, בעיקר מה שחי ניתן להציב מולכם, שוב ושוב.

הבעיה היא הדמיון הער, הבעיה היא עצלות, חוסר מאמץ, לא חוסר מאמץ בעבודה, אלא ברצון לדעת יותר, בחוסר הרצון לעבור בתעלת הלידה. אתם מעדיפים כוח פשוט, טהור, גולמי, אתם מעדיפים אכזריות, אתם מעדיפים את מה שאני לא יכולה להבין. אני לא מבינה, זאת האמת, אני נאלצת להביא אתכם אל הטבע כדי להבין יותר.

2.

כאן ויולט שומעת ציפורים
ולפעמים הציפור מתבוננת בוולט
כי ויולט אינה עץ אינה אדמה אינה זחל
מי היא ויולט?

שעונה בגבה על הגזע הזה
חבויה מההר חבויה מהבית חבויה ממנו
מסביבה הטבע עושה עצמו מתמוטט מאדם
מתשוקות ההתפשטות על ההר

מתחזה ומתמסר לברזל הממונע
כל העמק רוטט מהרעש החבוי באבן

אתמול היא נזכרת
הסבך הקצוי כלא אותה
ולפתע חיה
הסבך הכאיב לה
כשעברה דרכו

אבל הכול מכאיב לה
כשעובר דרכה
אין בזה שום דבר מיוחד

לפעמים היא חושבת
שרק ככה
ויולט נמלאת בוולט
בכל הויולט שבעולם

שגם הציפור הקטנה
נמלאת בוילוט שבעולם

לפעמים היא חושבת
שהיא עשויה מאלימות
שכל מבע וחיזיון וכל חלום
כמעט כולם
היו זה.

3.

הלכנו ביער, רקפות וכלניות ופרחי סגול קטנים וחרציות וסביונים ופרחי הסגול המתנוססים למעלה והלבנים והכחולים ופרפרים בכל מיני גדלים ויופי עפו סביבנו, הלבן עם הכנפיים הכפולים שהיה מנוקד בדיו שחורה והלבן שקצות כנפיו היו כתום זוהר כזה של אש מוחלטת והיו הצהובים הקטנים והיה הלבן הענק שכנפיו התחתונות ירוקות והם עפו כולם בשלשות וזוגות ומסביבנו. ונגלינו לעצי השקדיות ובמיוחד לאחד עצום פורח כולו שמלה מצויצת עליו אולי עוגת קצפת ופרחי קצפת וכשהתקרבתי אליו ותקעתי את אפי באחד הפרחים ברחו ממנו דבורה וראיתי איך העץ כולו חי מדבורים שהן בכל פרח והוא מזדמזם בהן כאילו היה עץ דבורים. והעשב היה ירוק וזו ברוח ונע ושערותיו מרטיטות ועצי האורן הגבוהים עמוסי אצטרובל ועצי הפיקוס היבשושים שנותרו להם עלי כתר זהוב מנגנים עוד אחרי השלכת הגדולה וכל היבשושי ניגן וכל הלח ניגן יחד ברוח ולא מרחוק רעמו הדים של אופנועים שרכבו עליהם גברים צעירים לוחטים טסטוסטרון להזכיר לנו את המלחמה ואת האנושות הקשה ופחדתי להידרס ביער על ידי החיות הממוכנות ואמרתי לעצמי כמו משננת שינון עתיק היער יגבר עליהם היער יגבר עליהם ולאנושות אין תחרות עם הטבע, עם הארץ הזאת, אנחנו מפסידים תמיד נפסיד, כל זה יישאר אחריהם גם אם כאילו ימות עכשיו, יפרוץ אחר כך אותו הדבר ואחר, והם ימותו, הגברים הצעירים, האופנועים, הם ימותו והיער יישאר. וזה ניחם אותי לדעת שאני בידי של כוח גדול יותר שאני מוקפת באדמה ובעצים ובפרחים שרק נדמים חלשים מאיתנו שרק נדמים שאנחנו מקיפים אותם ולא הם אותנו. וזה ניחם אותי ויכולתי להניח להדים ונשמתי את הריח העתיק של העשב והפרחים ומה שחי ומת ומילאתי את ראותי וכמעט לא האמנתי ליופי הזה בשבילי הפיות הזוהרים בין האורנים.

הפטיש של ביאליק רוני סומק

ביאליק
תקע
בפטישו
מסמרים
ולפף
בראשם
חבלי כביסה
גם
בשביל
לנופף שם
שירים שגנו
על
תחתוני
אֶהבוֹתיו.

תמלול מנוקד של שיעור בגרות ביוטיוב אודי שרבוני

כתורת הסרטון: הכניסיני תחת כנפך - שיר אהבה המתלונן על היעדר אהבה

כתובת סרטון: <https://www.youtube.com/watch?v=OjBEiPlwVQU>

כתובת משתמש: @user-ss4jq1ew3g

תאריך עליית סרטון: 15 במאי, 2017.

זמן סרטון: 12 דקות ו-18 שניות

שם המורה/בעלת הערוץ: דלית שפירא.

תיאור מקדים: דלית יושבת על מיטה; בידה הימנית מיקרופון, ובידה השמאלית היא אווזת את הכלב עוגי.

הערת הכותב/מתמלל: דרך התייחסותה הלא פורמלית של דלית לכלב עוגי ואי הצגתו (כלומר, "כלב ללא שם משפחה"; הגדרה שלי), אפשר להבין שהוא, עוגי, הינו סיידיק קבוע ומוכר של צופי ערוץ זה.

התחלה: שלום לכלם. היום אני אשמח ללמד אתכם את השיר "הכניסיני תחת כנפך" של ביאליק, מיד אחרי הפתיח (פתיח) טוב, השיר "הכניסיני", אפשר להגדיר אותו כשיר אהבה שמתלונן על היעדר האהבה. נקרא את השיר: "הכניסיני תחת כנפך, והיי לי אם ואחות, / ויהי חיקך מקלט ראשי, / קן-תפלותי הנדחות. // ובעת רחמים, בניהשמשות, / שחי ואגל לך סוד יסורי: / אומרים, יש בעולם נעורים - / היכן נעוריי? // ועוד רז אחד לך אתודה: / נפשי נשרפה בלהבה; / אומרים, אהבה יש בעולם - / מה זאת אהבה? // הכוכבים רמו אותי, / היה חלום - אך גם הוא עבר; / עתה אין לי כלום בעולם - / אין לי דבר. // הכניסיני תחת כנפך, / והיי לי אם ואחות, / ויהי חיקך מקלט ראשי, / קן-תפלותי הנדחות". אתם בנדאי שמים לב שהבית הראשון זהה לבית האחרון, והאמת שזו אחת מדרכי העצוב הבולטות בשיר. הרי הבית הראשון שחוזר בסוף, יוצר כמו חבוק. חבוק במבנה של השיר. כבר לפי התבנית הזו אפשר להבין שבביאליק מבקש כאן (הכלב עוגי יוצא מהפריים) איזושהי מעטפת חם, איזושהי אהבה, קבלה, תמיכה. כבר במשפט הראשון הוא פונה לנמענת ומבקש ממנה: "הכניסיני תחת כנפך". כמו אם שמגוננת על הגוזלים שלה. אם אתם זוכרים, בשיר "לבדי", ביאליק מדבר על עצמו בתור היהודי האחרון, ככה, שגשאר בעולם היהדות, ואלו השכינה מתארת כצפור המגוננת בכנף השבורה, הפצועה שלה, על הבן הקטן והאחרון שגשאר לה. חזרנו לשיר "הכניסיני". הדמוי של הצפור מאוד אהוב על ביאליק, והוא מצין בטחון, הגנה, חמימות. במשפט השני הוא מבקש אהבת אם ואחות, אהבה משפחתית, אהבה ללא תנאי, כשאהבת

אם היא ברמה העליונה, קצת אחרי אהבת אחות. "ויהי חיקך מקלט ראשי"; שימו לב שהוא מדבר על החיק של האשה, וזה בעצם מסמל סוג של נתינה (רעש נביחות ברקע), של אמהות. מבקש שהחיק שלה יהיה מקלט לראשו. כמו אדם שבורת, כמו אדם שנמצא במנוסה והיא תהיה בשבילו המקלט, היא תקבל את כל הבקשות שלו, את כל התפלות שלו, היא תהיה בשבילו קן של תפלות נדחות. תפלות שאיש לא קבל. אותן תפלות נשכחות יתקבלו אצל הנמענת (רעש נביחות ברקע), אני מתנצלת, אלך רגע לתת לעוגי את הכדור ומיד אחזור (יוצאת מהפריים) (חזרת אל הפריים עם הכלב עוגי; מעתה ואילך הכלב עוגי נכנס ויוצא מהפריים לסירוגין עד סיום הסרטון). אתכם הסליחה. "קן תפלותי" זהו צרוף בסמיכות שפרושו קן, קן לצפור שבו נאספות כל התפלות הנשכחות שאיש לא התיחס אליהן, שאף אחד לא התיחס אליהן; אני רוצה שהתפלות האלה יאספו אצלך. עכשו, כשהבית הזה, הראשון, חוזר בסוף ויוצר מעין חבוק, יש לו עוד משמעויות, יש עוד משמעויות לחזרה הזו. הרי כשאנחנו קוראים את הבקשה של הדובר בבית הראשון שמבקש בסך הכל אהבה אפלטונית, אהבה משפחתית ולא אהבה מסוג שונה, אנחנו עשויים לשאל את עצמנו למה? מה הסבה? מה עומד מאחורי הבקשה הזו? אין ספק שלאחר שאנחנו נקרא בתשומת לב את הבתים המרכזיים בשיר, נוכל להבין את הרקע מאחורי הבקשה הזו. לכן, כשהבית הראשון חוזר בסוף, אנחנו כבר קוראים אותו אחרת ונתיחס לכך בהמשך. ברור שהחזרה על הבית הראשון בסוף היא גם סוג של הדגשה, מדגיש את הבקשות החשובות לו כל כך מן הדוברת; כל חזרה, בדרך כלל, מדגישה, קדם כל מדגישה, את הרעיון, וזה גם אחד מהתפקידים של חזרת הבית הראשון בסוף. בית שני: מן הבית השני ועד הבית הרביעי, הדובר מפרט את ההחמצות בחיים שלו, קדם כל "ובעת רחמים, בין השמשות, שחי ואגל לך סוד יסורי". מתי אני אתודה בפניך? אני אתודה בפניך בשעה מיחדת, זוהי שעת רחמים, בשעת השקיעה; בין שקיעת השמש לצאת הכוכבים. למה אני בוחר בשעה הזו? אתם תגידו, זו שעה רומנטית, אבל האהבה שהוא מבקש כאן היא לא בהכרח רומנטית. מדוע בוחר בשעה הזו? ובכן, כאן יש לנו, אפשר להגיד, הרמז מסוים לקבלה, מפני שלפי הקבלה, שעת בין השמשות בערב שבת, ממש לפני שנקנסת השבת, זו שעה שבה שערי השמים פתוחים לרוחה ולכל הבקשות יש סכוי אמתי להתקבל בשמים. סביר להניח שהדובר מודע לכך, ולכן הוא בוחר להתנדוד דווקא בשעת בין השמשות. ומה הוא יספר לה? וקדם כל לפני שהוא יספר לה, הוא מבקש ממנה שהיא תתכופף, היא תגיע לגבה העינים שלו. למה הוא מבקש את זה מהנמענת? מה זה רמזו לנו על תפיסת האהובה? הרי שהאהובה היא גדולה, היא חזקה, היא מקור הבטחון בשבילו, לכן באפן סמלי היא צריכה להתכופף ולהגיע לגבה העינים שלו כדי להבין את המצוקה שהוא מדגיש. ועכשו הוא אומר לה משפט חשוב מאוד שיחזור באותה תבנית גם בבית הבא: "אומרים, יש בעולם נעורים - היכן נעורי?" ובבית הבא הוא יאמר: "אומרים, אהבה יש בעולם - מה זאת אהבה?" כלומר, כשהוא משתמש בנושא סתמי, כללי כזה, "אומרים", הוא מתכוון לכלם. יש כלם, מצד אחד, שיודעים מה זאת אהבה, שיודעים מה הם

נעורים, ומול כלם יש הדובר עצמו, שהוא אינו יודע מה הם נעורים, הוא החמיץ אותם. הוא גם לא יודע מה זאת אהבה, כנראה משום שלא זכה לחוות אותה, כפי שכלם מספרים לו על האהבה. כדאי לכם לזכר שהחזרה על התבנית "אומרים יש" בבית השני וגם בבית השלישי, מהנה אמצעי אמנותי חשוב בשיר. מול "האומרים יש" עומד האין, עומדת השלילה. אתם יכולים לראות איך בבית הרביעי, אומר הדובר "אין לי דבר", ובשורה הקודמת אומר "עתה אין לי כלום בעולם". כלומר מול ה"יש" שמציין את כלם, יש ה"אין" שמציין אותי, וזה גורם לו, לדובר, תסכול רב. נחזור לרגע לבית השני. כאשר הוא שואל "היכן נעורי", הוא בעצם לא מצפה לתשובה. זוהי שאלה רטורית שהתשובה נמצאת בעצם השאלה, והיא מופיעה בשורה קצרה כמו זעקה. שימו לב שבסוף השורה השלישית, גם בבית השני וגם בבית השלישי, יש קו מפריד. מה תורם הקו המפריד הזה? הוא מדגיש את השאלה-זעקה שמופיעה אחריו. גם הקו המפריד הוא כמו בן דרך עצוב, אמצעי אמנותי, חשוב בשיר. עכשו שימו לב שהוא מסדר את ההחמצות באיזושהו סדר הדרגתי; קדם כל החמצות הנעורים. עכשו, אם בן אדם החמיץ את נעוריו בתחושה שלו, יש לו עדין סכוי לדעת מה זאת אהבה, אחרי שהנעורים מסתיימים. אבל בבית השלישי הוא מדבר על החמצות האהבה שהיא לא מגבלת בגיל מסים. ובבית הרביעי הוא כבר מדבר, לא שואל, הוא מדבר בצורה מאוד פסקנית על תחושת יאוש וריקנות טוטלית כאשר הוא אומר "היה לי חלום, אבל גם הוא עבר". מן אכזבה מאוד מאוד קשה, תחושה שאין לי כלום בעולם, אין לי דבר, אבל כנראה מתחושה כזו אפשר רק לצמח למעלה. בבית האחרון, כמו שאתם כבר יודעים, חוזרת הבקשה מן הדוברת. זאת אומרת, נכון שהוא מרגיש שאין לו דבר, אבל הוא עדין מרשה לעצמו לפנות באיזושהי בקשה מאוד מאוד עמקה מן הנמענת, שתתן לו און קשבת, שתתן לו אהבה משפחתית, שתהיה בשבילו מה שהוא כל כך זקוק לו בשלב הזה בחייו. אז להגיד שהשיר הזה הוא חסר תקנה? אני באפן אישי חושבת שאם השיר מסתים בבקשה לזכות באהבה, וגם אם זה לא אהבה רומנטית דוקא, הרי שעדין יש תקנה בלבו של הדובר. האם זה שיר אהבה? אתם יודעים, יש כאלה שאומרים, יש פרשנים שאומרים, שהדובר פונה כאן לא לאשה כי אם לשכינה. כל אחד יכול לפרש את השיר כרצונו בהתאם לכתוב. נכון שהתמונה של הצפור רומזת לנו לתמונה של השכינה בשיר אחר של ביאליק, בשיר "לבדי", ונכון שהמשפט "הכניסיני תחת כנפך" יכול להיות הרמז לתפלה על המת, שבה מבקשים מהאל "המצא מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה", אבל עדין אפשר לחשב שהוא פונה לאשה בשר ודם, אלא שהאהבה שהוא מבקש ממנה בשלב הזה בחייו היא אהבה יותר רוחנית, נפשית, רגשית. אהבה שהיא באמת ללא תנאי. מזכירה אהבה של אם, ואולי גם של אחות. אני מקנה שהסרטון הזה עוזר לכם להתייחד יותר עם השיר. השיר הזה מלחן ומושר גם על ידי אריק אינגרטין, ואני מאוד מאוד ממליצה להאזין לו; לדעתי הלחן בהחלט מוסיף הרבה מאוד רגש לשיר, ואני באפן אישי מאוד אוהבת אותו. מאחלת לכם בהצלחה, כל טוב. נתראה בסרטון הבא. סיום.

המכון ליהדות ישראלית*

אריאל הורוביץ

לא-לא-לא-לא-לא-לא. לא שם. לא. לא. למטה, למטה. כן, שם, שם, שם. למטה. לא! זה מסתיר את הזהו. כן, או, כן. ככה. כן. כן. טיפה ימינה. ימינה, ימינה. ימינה. לא שלך, שלי. הימין שלי. שלי. ככה זה טוב, מה? זה היה הציור האהוב על פאולינה. רפרודוקציה של ארדון, כחולה עם קוביות כתומות, שופר מעוקם, קנינו את זה במוזיאון בתל אביב, אני כבר לא זוכר מתי. לא, לא, עכשיו קלקלת. טיפה שמאלה. רגע, אני אלך אחורה. עוד קצת תיישר שם. זהו! זהו. אל תיגע. מושלם.

האמת היא שהתלבטתי אם לתלות כאן את הציור, בכל זאת, פאולינה בחרה אותו בשביל הבית שלנו, לא בשביל המשרד שלי במכון, אבל הבוקר, כשבאו הבחורים הנחמדים האלה והורידו את הציור מהמבואה, נשאר ריבוע לבן, כמו זכר לחורבן, זכר לפאולינה, וחשבתי שהריבוע הענק הזה, הבהרת הלבנה, העירומה, ממש מול המטבח, מזכירה לי אותה, את פאולינה, שתנוח בשלום על משכבה, הרבה יותר מהציור, שכבר התרגלתי אליו וליבי גס בו. אז הנה הוא, צופה בגאווה על פרס ישראל שלי, על תעודת הסמיכה לרבנות שהצהיבה לגמרי, על פרס הספר היהודי מ-2007, נסענו לניו יורק לטקס וזו הייתה הפעם האחרונה שהיינו בניו יורק, מאז קשה לי, ונ, כן, יש עוד, אבל זה לפעם אחרת, כן, סיימנו, תודה, תודה, כל טוב.

מרדכי יבין-יסלזון, זה שמי, אפשר גם לקרוא לי הרב, וגם פרופסור, לא זה ולא זה מעליבים אותי במיוחד. לא, לא מוטי. אף פעם לא מוטי. מוטי תקרא לבחור פה מהמכולת. במשך שנים קראו לי פרופסור יסלזון. הוותיקים במכון, אלו שהיו כאן מהרגע הראשון – חלקם באו איתי מסינסינטי, עם חלקם עוד למדתי בישיבת בראונסווד, אני מדבר על אמצע שנות החמישים – קוראים לי מרטי, אבל הם הולכים ומתמעטים, הולכים ומתים, רק בשבוע שעבר הייתה הלוויה של ברני אאומן, ארבעים שנה הוא ישב במשרד מולי. הקיצור, הצעירים קוראים לי פרופסור יסלזון, רוב המבוגרים הישראלים קוראים לי מרדכי, ורק האמריקאים קוראים לי מרטי, כולל המזכירה הוותיקה שלי, אילנה. הרב? פאולינה הייתה קוראת לי הרב, כמחווה של אהבה, של הומור, ולפעמים פה בשכונה קוראים לי הרב, ואני מצטמרר, מקווה שלא יטרידו אותי בשאלות על מכונות גילוח או תולעים בחסה או השד יודע באילו שטויות מתעסקים היום האורתודוקסים, וחוץ מזה, כמה יוצא לי להסתובב ברחובות? אני בן 83, בובהלע.

בארון הזכוכית שבכניסה למכון אפשר לראות את הספרים של החוקרים שלנו, וגם את שלי – כתבתי שישה ספרים ואת כולם אני אוהב, אוהב כמעט כמו את

* פרק מתוך רומן בכתובים.

ילדיי. שישה ספרים. זה לא מעט, מה? מספר יפה. חלקם גם זכו בפרסים. על כל אחד מהם עמלתי, ועכשיו אני כותב את האחרון. אחריו לא אכתוב עוד. אני כותב ממזאר. אוטוביוגרפיה. הכוונה היא לספר את סיפור המסע הרוחני והאינטלקטואלי שלי, הילדות בברוקלין, הלימודים באוניברסיטה, ההסמכה לרבנות, העלייה לישראל, הקמת המכון, כל מה שמסביבנו, ואולי אכתוב גם על פאולינה, והמשפחה, ומחשבות על העתיד, על מה יהיה כאן אחרי שאלך, אני עוד לא יודע. כל יום אני כותב. בסביבות שש אני קם, מסתכל על התמונה של פאולינה שליד המיטה – צעירה ויפה, כך אני רוצה לזכור אותה – אוכל טוסט וגבינה לבנה, שותה קפה. לפעמים אני גם מתפלל. לא תמיד. האמת היא שכבר כמה זמן לא הנחתי תפילין. לעת זקנה, הדבר הזה נמאס עליי. אבל מדי פעם אני עוד מתפלל, בשקט, מול החלון שצופה למדבר יהודה, עם הרוח המהממת, המענגת, שנכנסת בעדו – רוח, רוח כל ימות השנה, בכל מזג אוויר ובכל עונה – ואחר כך אני נוטל את הניירות שלי ואת המחברות וצועד ברגל אל הרחוב הסמוך, אל המכון, וכותב עד הצהריים. כשאני מתעייף אני חוזר הביתה לנמנם, ובסביבות ארבע אני חוזר למכון, עובר בין החדרים, נותן שיעור בבית המדרש, נפגש עם אחד החוקרים, או משתתף בשיבות ההנהלה שעליהן מנצחת חביבה, מנהלת המכון שמינית לפני חמש שנים, אישה צעירה ומבריקה ובעיקר ראויה-לאמון, ואם אין שיעור או ישיבת הנהלה, אני חוזר למשרד וקורא את מה שכתבתי בבוקר. קצת לפני השקיעה אני בא הביתה, שם תקליט עם השירים שגדלתי עליהם, בינג קרוסבי, סינטרה, נזכר באמא ובאבא, אמא שהייתה רוקדת אתנו בדירה הפיצקעלעך שלנו בקראון הייטס, אבא שלי, יהושע יסלזון, שהיה חייל במלחמת העולם השנייה וחזר משם שקט, פגוע – הייתי בן 11 כשהמלחמה נגמרה – ושותה כוסית קוניאק מול השמש, שמח על כך שיום נוסף עבר ואני עוד כאן.

הנה היא, התמונה הידועה מאאכן, גרמניה, אבא מסתכל הצידה, סידור קטן בידו, ומימינו מקס פוקס, הרובאי, החזן, עם טלית וסידור ומבט בוטה, עומד כתף אל כתף עם הצ'פלן, סידני לפקוביץ, הרב הצבאי, בתפילה על אדמת גרמניה, 1944, אולי התפילה הפומבית הראשונה בגרמניה מאז היטלר, ששודרה ברדיו ודיברו עליה בכל העולם, עליה ועל לפקוביץ ועל פוקס, שליידו, שקט וגאה, עמד אבא, אבא שרצה להילחם באנטישמיות אבל גם פשוט לברוח, לברוח מהכול, מקראון הייטס ומאתנו, ואני, איפה הייתי באותו זמן? איפה הייתי? אולי שיחקתי כדורסל במגרש של בית הספר, או חזרתי הביתה, לאמא, שעטפה אותנו באהבה ובחום ויחד התגעגענו לאבא, שבאותו זמן עמד להתפלל והונצח בתמונה האיקונית. וכשחזר הביתה, הכול החמיר: אבא שתה, השתכר, לא הצליח להחזיק עבודה יציבה, ואני, הבכור – אחריי היו עוד שלושה אחים – מיהרתי, כמוני כאבי, לברוח, אבל לא לצבא אלא לבראונסווד, ישיבה חרדית, ואחר כך הגעתי לישיבה של האורתודוקסיה המודרנית, ומשם לאוניברסיטה, ושם, יום אחד, נודע לי שאבא מת באמצע הלילה, הלך לישון ושוב לא התעורר. חזרתי לקראון הייטס לקבור

אותו ולומר קדיש, ובסוף אותה שנה, 1960, התחתנתי עם האישה שאחיה איתו חמישים שנה עד שגם היא מתה עליי. פאולינה.

יש מנהג, אני לא זוכר איפה נתקלתי בו, שלא לקרוא לתינוק על שם אדם שמת בדמי ימיו, בגלל עין הרע. עין הרע, כן, טוב, בדבר הזה אף פעם לא האמנתי. ובכן שנתיים אחרי שהתחתנו נולד בננו הבכור. בברית המילה, שהתקיימה בבית כנסת קטן במנהטן, קראנו לו יהושע בנימין, על שם אבא, למרות הכול, למרות היחסים המתוחים ששררו בינינו. יהושע בנימין יסלזון, שתמיד קראנו לו ג'וש, ג'וש יסלזון, נער גבוה שלא דמה לי כלל אלא לאימו, עם היופי הסלאבי שלה, תווי הפנים העדינים, היציבה הבלתי־קשוחה שלה, את כל אלה ירש ממנה. אחריו נולדו לנו עוד שלוש בנות, אבל ג'וש, אני חייב לומר זאת כאן, את מה שלא אכתוב בספר שלי, אף שהוא אמת – את ג'וש אהבתי יותר מכול, כוחי וראשית אוני, יתר שאת ויתר עז, כמו שיעקב אמר על ראובן. מגיל קטן למדנו יחד תורה, הייתי יושב איתו עם החומש הגדול, זה עם הכריכה הירוקה הקשה והאותיות השמנות, וקוראים, קוראים יחד את סיפורי האבות, את עלילות יוסף, בני ישראל במדבר, וגם כשבגר, וכבר היינו כאן, בישראל – הגענו ב־1969, ביום הגדול של העלייה מאמריקה אחרי ששת הימים, ג'וש היה בן שבע – המשכנו ללמוד, לא רק תורה אלא גם משנה ותלמוד, ומחשבת ישראל, והוא היה נכנס לחדר שלי במכון ושואל אותי על אמונה והשגחה ותפילה וכל השאלות הללו, שעליהן לימדתי במכון ובאוניברסיטה ושעליהן כתבתי ספרים, שאלות שכל שאני מזדקן אני מבין כמה אי אפשר כמעט לענות עליהן. ג'וש ואני היינו משוחחים ולומדים יחד במשרד שלי, לא כאן אלא במבנה הישן של המכון, לא רחוק, בבית האבן שנהרס מאז, כשם שכל שכונת תלפיות שינתה את פניה מאז שהגעתי אליה בתחילת שנות השבעים, ושעות על גבי שעות היינו יושבים, ג'וש ואני, והוא גדל ובגר והלך לישיבה, ותכנן אחר כך ללמוד מחשבת ישראל באוניברסיטה, והוא אכן התחיל, שנה אחת, לא באוניברסיטה בתל אביב – רצה להתרחק מאבא שלו – אלא בירושלים, שנה אחת הוא הספיק ללמוד ברור, זיהיתי בו את עצמי הצעיר, הנער הדתי המבולבל, השקוע במסורת אבותיו אך הלום מעוצמת המודרנה, כך אני הייתי, וזיהיתי גם, אם יורשה לי – גם את זאת לא אכתוב בממזאר, אני מגלה כאן את צפונות ליבי, מול השופר של ארדון – זיהיתי בו גם את הברק והחוכמה והלהט האינטלקטואלי שלי־עצמי, גם אם השנים עממו אותו, וכיום מה שנותר הוא אני, עדיין כחול־עיניים, אך כבר אוחו מקל, צופה פני המוות, ספקן, מריר, מעת לעת גם כופר, ובעיקר, בעיקר: בודד.

אין דרך קלה לספר זאת. גם בכתובה התייסרתי ימים ולילות על הפרק הזה, ולבסוף כתבתי את העובדות כהווייתן, משל היו ידיעה קטנה בג'רוסלם פוסט. ג'וש, יהושע בנימין יסלזון, בננו הבכור והאהוב, האח הנהדר לשלוש אחיותיו, בחור למופת, סטודנט לפילוסופיה יהודית, נהרג בתאונת דרכים בכביש החוף. בן 24. מוצאי שבת, קיץ 1986, הוא וחבריו חזרו מחיפה, משבת אצל הרב שלהם מהישיבה, נהג משאית נרדם על ההגה, סטה מהנתיב ומחץ אותם. באמצע הלילה

צלצל הטלפון אצלנו. הוועקנו לבית החולים, ושם סיפרו לנו שהוא מת. באופן משונה, לא צעקנו, לא צרחנו. רק התחבקנו בדממה, בוכים, בוכים, ונסענו הביתה לספר לבנות. ג'וש שלנו. ג'וש. איך הרגשתי? כאילו מישהו עקר את הלב שלי והשליך אותו, בין המשאית למכונית הקטנה שלהם, להימחץ יחד אתם. הלב שלי נמחץ שם. שבועות ארוכים לא יצאתי מהבית. הפסקתי להגיע לאוניברסיטה. למכון. וכשהייתי קם מהמיטה, הייתי מתיישב על הכורסה בסלון, מביט על הרי מדבר יהודה ושותק, שותק, ימים שלמים. אז גם הפסקתי להניח תפילין – בסתר, כן? לא יצאתי בהצהרות גדולות, בכל זאת אני רב אורתודוקסי, לפי אנשים מסוימים. עזבתי את הספר שכתבתי באותו זמן. לא רציתי לעשות שום דבר. לא רציתי לחיות. שחזרתי את רגעיו האחרונים של ג'וש, כאבתי את כאבו, כאב ריסוק האיברים ופיצוח העצמות, את ההבנה שזהו, שתם הכול, שהחיים התבזבוזו להם בכביש הארוך ההוא.

אחרי חודשיים הבנתי שבכל זה אין טעם, ובוקר אחד קמתי, שטפתי את פניי בשירותים, הסתפרתי והתגלחתי, חזרתי למכון ולאוניברסיטה ולשולחן הכתיבה. לא, לא היה קל. שום דבר מאז לא היה קל, לפחות לשנים הבאות. הכול היה קשה יותר. הקימה בבקרים, התפילה שהלכה ונעלמה מחיי, ההוראה, הכתיבה. את הספר הבא פרסמתי רק ב־1993, שש שנים לקח לי לסיים אותו, והוא אכן ספר קצת מסכן – "דת, היסטוריה והתגלות", מין עיבוד של שש הרצאות שנתתי באוניברסיטה. גם לא מכר הרבה. מילא. חלפו כמה שנים, הכאב שכך, הקמנו במכון תוכנית לחוקרים בראשית דרכם על שם יהושע בנימין יסלזון: מדי שנה אני רואה אותם, את החוקרים הצעירים, השאפתנים, עושים את צעדיהם הראשונים בעולם ההגות היהודית – אני מגיע באופן קבוע לטקס הפתיחה של התוכנית, והם נכנסים לחדר ומתיישבים, נרגשים, ואני מביט בפניהם ומחפש את ג'וש, מסתכל על הדלת ותוהה אולי גם הוא ייכנס, יתפוס מקום ליד השולחן, יספר על השאלות שהוא עסוק בהן; אני רואה אותם וחושב על ג'וש, על מה שיכול היה לקרות אלמלא סיים את חייו בלילה ההוא, על הכביש. והחשוב מכול – הוספתי לשם המשפחה שלי את השם יבין, ראשי תיבות: יהושע בנימין יסלזון, כדי להנציח על לשוני ועל לשון כל סובביי את שמו של בני המת, ומאז ועד היום אני מרדכי יבין-יסלזון, דבר שמסרב לומעיק על כל אלו שלא יודעים על קיומו של הבן, אך מנחם, במשהו, את אביו הזקן.

כל הדברים הללו כמעט לא מתוארים בממזאר שלי. אני מספר בעיקר על המכון. בסוף שנות השישים הייתי כבר דוקטור לתיאולוגיה מאוניברסיטת ניו יורק ומרצה בהיברו קולג', ובמקביל כיהנתי כרב קהילה, וכשהבנו, אחרי מלחמת ששת הימים, שהגיעה העת לקשור את חיינו עם מדינת ישראל, פניתי לפרופסור חבצלת, נסים-חזקיהו חבצלת, שהיה אז ראש המחלקה בתל אביב והכיר אותי מאחד הביקורים שלו בהיברו קולג'. באותה תקופה לקחתי שיעורים פרטיים בעברית – הכרתי כמובן את השפה מהישיבה ומבית הכנסת, אך רציתי להפוך אותה לשלי, לשלוט

בה, וכך התחלתי לקרוא ספרות עברית, עגנון וביאליק, נדמה לי שמישהו שלח לי מישראל גם את ארצות התיך – ולחבצלת סיפרתי שאנחנו מתכוונים לעלות ארצה ושאלתי, בעדינות, אם יש משרה פנויה בתל אביב. למזלי ולהפתעתי, הוא השיב בחיוב, ואפילו בהתלהבות לא-אופיינית למי שעיקר עיסוקו בפילולוגיה תלמודית. הגענו לפני החגים, פורקים את המזוודות בבית הראשון שלנו בירושלים, דירה צפופה בקריית שמואל – רק שנה אחר כך עברנו לבית מרווח בתלפיות – ושבוע אחרי סוכות נפתחה שנת הלימודים בתל אביב. לימדתי סמינר על התגובות התיאולוגיות לשואה, נושא הדוקטורט שלי, וקורס מבוא לתיאולוגיה יהודית, שהפך אחר כך לקורס מבוא לפילוסופיה יהודית, או מחשבת ישראל, כמו שקראו לזה בירושלים, ועוד כמה קורסים שכבר שכחתי. אבל האמת היא, וכך הרגשתי אחרי שנה באוניברסיטה, שההוראה לא סיפקה אותי. נבכי הברוקרטיה האקדמית לא עניינו אותי, רצייתי מפגש חי עם התלמידים, בית מדרש תוסס וביקורתי כמו שהיה לי בבראונסוויד, או בשיבה של האורתודוקסיה המודרנית, ואפילו, במידת מה, במחלקה לתיאולוגיה בניו יורק. ואילו כאן עמדתי על קתדרה, באולמות לוחטים מחום, מולי תלמידים צעירים שסיכמו את דבריי במחברותיהם, נבחנו, כתבו עבודות, לעיתים שאלו שאלה או שתיים. משהו – תשוקה? ארוס? – היה חסר. ואני, יזם שכמוני, לא שקטתי על השמרים. אספתי כמה אנשים טובים, צעירים ומבוגרים, שהכרתי מירושלים, או מהאוניברסיטה, או שעלו יחד אתנו מארצות הברית, חברי הקהילה שלי לשעבר, תלמידים בהיברו קולג', ויום אחד, ב-1974, הקמתי את המכון, שבתחילת דרכו לא היה אלא חבורה של לומדים בבית כנסת בתלפיות; לקח זמן עד שנחנך הקמפוס היפה הזה. אבל ידעתי עד כמה חשוב לייסד מקום, לתת לו שם, להפוך אותו לבית, ובעצה אחת עם החברים, בחרנו שם: המכון ליהדות ישראלית.

באוניברסיטה הרימו גבה. כשאני חושב היום על עמייתי למחלקה באותן שנים – לכולם, כמעט ללא יוצא מן הכלל, רחשתי בוז עמוק – אני תופס שכולם, כן, כולם, עסקו רק בהוראה ובמחקר, ולא עשו שום דבר מעבר לכך. הם, עכברי הספריות הללו, אנשים שמעולם לא חשבו על תפקידם במונחים של חינוך, של הנהגה, של שליחות ציבורית, כל הווייתם הצטמצמה לתחום הצנום שלהם: פילוסופיה של ימי הביניים, הגות העת החדשה, קבלה, חסידות, תלמוד. בכריזמה של סולית נעל הם היו נכנסים לכיתה, מרצים את הרצאתם המשמימה וחוזרים הביתה, או למשרד האפלולי. אני רצייתי לעשות דבר אחר. לא, הם לא אהבו את מה שעשיתי. חלקם – לא חשוב כרגע מי – ניסו למנוע את קידומי האקדמי בתואנות שונות ומשונות. אמרו שהשיעורים שלי מזכירים דרשה בבית כנסת, שאני מזלזל בהוראה, שהספרים שלי לא אקדמיים מספיק. חלאות, חלאות, קנאים צרי עין וצרי מוחין. ברור! המכון הוא שעמד בראש מעייניי, שם השקעתי את מיטב זמני והלהט שלי; האוניברסיטה הייתה מין עיסוק לשעות היום, וגם שם התחלתי, לאט לאט, ללמד בעיקר את משנתי-שלי. במקום להשחית זמן על פילוסופים ותיאולוגים

ורבנים שחלקתי עליהם מכול וכול, או שאמרו דברים דומים לשלי, לימדתי את עצמי, את עולמי, את מה שחשבתי והגיתי ויצרתי, ושאחר כך פרסמתי בספריי. ב-2001 יצאתי לגמלאות מהאוניברסיטה, וכך נחסכו ממני הנסיעות הארוכות לתל אביב, ישיבות הסגל העגומות עם עמיתים שלא הערכתי ושלא העריכו אותי. איש לא הזיל דמעה.

ומאז אני כאן כל היום, כותב וחותם וסופר ומונה, זוכר כל הנשכחות, פותח את ספרי הזיכרונות. שנים, שנים ארוכות ספוגות בקירות המכון, שנים וסודות, חלקם נחשפו, את חלקם אולי אחשוף כעת, ואת מיעוטם אקח איתי לקבר – הר המנוחות, גוש ל"ט, חלקה ז', צמוד לפאולינה. מה יש לי להפסיד? בכל בוקר עלול המוות לבוא, בכל ערב אני שותה כוסית וחוגג את ניצחוני עליו. את הספר אני עוד אשלים, וכתיבתו, שקשה עליי במיוחד, מנביעה ממני את כל מה שטמנתי בליבי כפתקים בחריצי הכותל. אז אספר, כן, אגולל ברצון – או באי־רצון, ואף על פי כן אגולל – את סיפורו של המקום הזה, את שנותיו היפות, וגם, אולי, את השנים שבהן כמעט חמק מבין אצבעותי, שנאלצתי להילחם עליו בציפורניי, עד שהאיום הוסר והשקט חזר והכול שב על מכוננו.

שירים

אורית נוימאיר פוטשניק

על שפת הנהר

על שפת הנהר באוקספורד
ברנזים קרבים לגדה,
יודעים בנדאי שישנה עוד
פת לחם בידי הילדה.

הרקיע מנמיד לרדת
באוקספורד על שפת הנהר.
לטיפת עשבים מקרבת
חלומות עד לגבול הכשר.

בעשב על שפת המים,
על סף מאורת הארנב,
לא רציתי אותך צדין
רק צל מגעך חלף.

מתוך סיוט שהיה באמת

ברחוב, ליד ביתך, אני נצמדת לגדר.
אני יודעת שאת לא תגשי אל החלון.
אפרץ אליך, אהיה לרוח שחודר
בסדק תריס ישן, רעוע, נאנק. חלמון

המגורה רוטט ומזמזם לרגע קט
ואז חדל. נרגעת מיד: זה בטח שום דבר.
ומבטך חוזר, שקט אל תוך ספרך. לאט
אצבעותי חולפות לארץ עורק הצנאר

שליך ואת רק מגרשת חרק טורדני.
ונבו של החתול חומק זועף אל תוך חדרך.

הגיע כָּבֵד זְמַנּוֹ, חָתוּל זְקֵן וְחוֹלֵנִי.
מִתַּחַת לְשִׁמְיָהָ, צְמוּדָה לְקִיר בְּמִטְתְּךָ

אֲנִי רוֹצֵה לְשִׂאֵף אוֹתְךָ וְרִיחַ זֶר אוֹפֵף
אוֹתִי. עֵקֶבוֹת אִשָּׁה זָרָה טְבוּעִים עוֹד בְּמִזְרְךָ.
לְפָנַי בּוֹא הַדְּמָעוֹת בְּסֶדֶק תְּרִיס יֶשֶׁן, רוֹפֵף
אֲנִי יוֹצֵאת לְרַחוּב בְּהֶבֶל נְשִׁיפֵת עֶשֶׂן,

בְּחִזְרָה לְמִטְתִּי בְּחִשְׁכָּה, אֵל תוֹךְ
גּוֹפִי שְׁלֵא נִגְעַתִּי בּוֹ הִרְבֵּה יָמִים רַעִים.
כִּי כְּשֶׁאֲצַבְעוֹתַי מְגַשְׁשׁוֹת בִּי אֵל הָרֶךְ,
אֶת בָּאָה לְעִנּוֹת אוֹתִי כִּמוֹ רוּחַ רְפָאִים.

השחפים והשפכים

בֵּאת לְקִרְאָ לִי מִסְפָּרְךָ "הַשְּׁחָפִים וְהַשְּׂפָכִים"
שִׁירָאָה אוֹר בְּעוֹד כְּמָה חֲדָשִׁים.
וְכִבֵּר זָכָה לְבִקּוּרוֹת מְהֻלָּלוֹת וְלִשְׂבָחִים,
אֲבָל אֲנִי אֲמַרְתִּי לְךָ: הַקִּטְעַ שֶׁהִקְרַאת
לְגַמְרִי לֹא עוֹבֵד. וְנִסְחַתִּי מִחֲדָשׁ
כָּל מִינֵי גְסוּחִים.

וְאֶת הַקְּלָדֹת בְּקִדְחָתְנֹת וּבְשִׁקְדָּנוֹת
וְנִקְרַעְתָּ מִצְחֹק, מֵאַחֲרֵי מִסַּד הַלְּפִטּוֹפ
וְאִזּוּ הוֹרַדְתָּ אֶת הַמִּסָּךְ
וּמֵאַחֲרָיו נִגְלוּ פָּנִים שֶׁהֵם לְגַמְרִי לֹא שָׁלֵךְ.
וְשׁוֹב הַרְמַת וְשׁוֹב הוֹרַדְתָּ וְהִחְלַפְתָּ
פָּנִים אַחֲרֵי פָּנִים, כָּלֵם דּוֹמִים
אֲבָל לֹא לְךָ

וְאֲנִי הִרְגַּשְׁתִּי אֵיךְ מִתְרוֹקְנִים לִי הָאֵיבָרִים הַפְּנִימִיִּים
וּמִתְמַלְאִים בְּהֵלִיּוֹם זָךְ וּמִתְחִילִים לְרַחֵף
וְצִעֲקַתִּי לְךָ: תִּתְפָּסִי, תִּתְפָּסִי אוֹתִי מֵהֵרָ!
וְאֶת רַק הַמִּשְׁכָּת לְהַחֲלִיף פְּרָצוּפִים וְלְצַחֵק.
וְהִתְעוֹרְרַתִּי,

(לֹא שְׁטוּפֵת זְעָה כִּי הַמְזוּגֵן טְרַטֵּר
וְגַם הַמְּאֹרֵר)

בְּמִטְתַּ נֶעֶר בְּדִירָה שֶׁל חַמוֹתִי
וְלֹא הָאֲמִנְתִּי שֶׁבְכֻלָּל הֵייתָ אִתִּי.

שיחה דמיונית עם משוררת

"יהי נא כדבר־ך", נֶאֱנַח אֲזוֹ הַשָּׁנִי,
"אֲנִי הָאֵהָבָה שֶׁלֹּא תַעֲזוּ לְנִקֵּב בְּשִׁמָּה"
אלפרד דאגלס*

הַיָּמִים בָּם לֹא הַעֲזִיתִי עוֹד לְנִקֵּב בְּשִׁמָּה
חֶלְפוֹ. חֶלְפוֹ מִזְמַן.
נִדְמָה שֶׁכָּבֵר נִשְׁכַּח מִמְּנֵי קִיּוּמָם,
כְּאִלוֹ שֶׁתְּמִיד הֵייתִי מְאַחֶדֶת וְשֹׁלְמָה
כְּאִלוֹ לֹא חֲצִיתִי כְּגִנֵּב בְּלִילָה
הַלֹּךְ וְשׁוֹב אֶת הַחוּמָה וְאֶת גְּדֵרוֹת
הַתֵּיִל שֶׁחֲרָצוּ בְּתוֹךְ גּוֹפִי,
כְּאִלוֹ לֹא הִשְׁפַּלְתִּי אֶלֶף פְּעָמִים עֵינַיִם
מוֹל מִבְּטָם הַקָּר שֶׁל הַזְּקִיפִים.
שָׁנִים שֶׁל צֶפֶן מְגֻמָּם,
שָׁנִים שֶׁל שְׁפַת סְתָרִים,
עֲכָשׁוּ כְּמוֹ בַעֲלַת תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ מִסִּיּוֹנֵרִית,
אֲנִי אוֹמֶרֶת לְךָ: תִּשְׁתַּחֲרָרִי.
אֲבָל אֶת לֹא רוֹצָה וְאֶת כָּבֵר לֹא תִרְצֵי.
תִּמְשִׁיכִי לִידוֹת בֵּי מְלִים כְּאֲבָנִים
מִהֶעֱבֵר הַשָּׁנִי
שֶׁל קוֹ הַגְּבוּל הַדְּמִיוֹנִי.

* אלפרד דאגלס, "שתי אהבות", בתרגום רונן סוניס. מתוך: "נפלאותה", אנתולוגיה של שירה להט"בית בעריכת דורי מנור ורון סוניס.

רציפים ערן רוזנפלד

לפתע הגיח אדם בלתי מזוהה ובידו מאכלת פלדה מנצנצת, סכין קומנדו משונן. הוא חצה בצעדים בטוחים ומהירים את הרציף הרחב של נמל אשדוד ותחת תאורת לילה צהבהבה שחתכה את הלחות האביבית שעמדה באוויר, החל לבתר את היען ההרוג ששכב על רצפת הבטון הלחה. דממה נפלה על דרום הארץ. אבנר לוי, המשקיע ששם את רוב הכסף בשביל המיזם, ושבדיוק צרח לתוך הטלפון שלו "בן זונה אפס, זה מעניין לי את החור של התחת, אני לא זו מפה עד שהמנופאי לא מעמיס לי את כל הכלובים, שזה שש מאות יענים, פחות אלו שמתו לי עכשיו בגלל שהמלגזן מפיל לי אותם מהמשאיות...". שמט את המכשיר ואת שפתו התחתונה ופניו ננעלו בהבעה מכוערת. הדממה הייתה פתאומית ומוחלטת והתמונה שנתגלתה מבעד לאוויר הדחוס הייתה סוריאליסטית באופן קיצוני גם בעיניו החומות של גלילי, שאומנם לא שמע מעולם על סוריאליזם אבל ראה כמה דברים קיצוניים בחייו, בעיקר בדרום לבנון ובחוות לגידול בעלי חיים בהן עבד עד שעשה הסבה ליענים והפך למנהל חוות יענים שפשטה את הרגל. בלומנטל, שהיה נציגו של היוזם שמואל פרץ שקנה שש מאות יענים, והאיש שעליו הוטל להוציא לפועל את עקירתם של העופות מארץ ישראל ושינועם לארץ סרביה, עמד ליד גלילי בגוף רפוי כשרק עיניו מכווצות כמתקשות להבין את אשר הן רואות ומצחו חרוש קמטים שמסתירים את גילו הצעיר אך לא את ייאושו. קוטלר, חברו הקרוב של בלומנטל, אשר תפקידו בפרויקט לא הוגדר מעולם, חזר בריצה מסיור מקדים על האונייה החלודה, שהייתה לדעתו בלתי ראויה לשאת את המשא החי שעמדו להעמיס עליה, ונעצר בחריקת סוליות לנוכח האיש אשר בתנועות סכין מיומנות וביד חזקה ומהירה חתך וחרץ ושיסף את בשר הציפור הענקית וקרע ממנה נתחים נתחים וערם אותם בתוך ארגז פלסטיק ירקרק של ירקנים שאין לדעת מאין הגיע. אחרי רגעים של עבודה מאומצת ומדויקת התרומם האיש. הוא מתח את גבו והטיב את שערו והתחיל לסגת באיטיות עם מרכולתו כשהוא מסנן כמה מילים שאיש לא שמע בברור. קוטלר, שעמד הכי קרוב אליו, יספר מאוחר יותר לגלילי כשהם יהיו בלב ים ויענים מתים נוספים יהיו מוטלים לרגליהם, שלדעתו האיש חבש כיפה ושיבח את בורא עולם ואת הבשר, דבר שהפתיע את שניהם כי בשר היענים פסול ליהודים ואיכותו הוטלה בספק גדול. ואכן החדירה של בשר יענים לשוק נכשלה בגדול וחוות יענים פשטו את הרגל וזאת הייתה הסיבה לכך שהיזם שמואל פרץ, שהיה מבוקש בישראל בגין עבירות מס, קנה את כל היענים במחיר מציאה ותכנן לייסד בסרביה את חוות היענים הראשונה.

בתוך דקות אחדות האיש וסחורתו נעלמו באפלולית הרציף והציפור המבוטאת והשסועה נותרה עזובה על הבטון הלח כשנפתולי דם שחור ונוזלים אחרים זרמו

ממנה באיטיות מבעד נוצותיה המרוטות והתנקזו לתוך שלוליות שמן אחדות שמתוכן נצנצה תאורת הלילה הצהובה.

הראשון להשמיע קול היה המלגון. הוא ירד באיטיות ממלגזה כתומה אחרי שהוא סיים לפרוק את הכלוב האחרון מהמשאית האחרונה ושאל איפה המנופאי? השאלה התרוצצה והתעופפה על הרציף וחלפה על פניהם של גילי, בלומנטל וקוטלר כמו משב רוח פרוע עד שנחתה באוזניו של המשקיע אבנר לוי, שבבת אחת נחלץ מן המחזה וחידש את שיחת הטלפון ואת הגסויות וצרח שיש לו תשעים ושבעה כלובים על הרציף ועשרים משאיות סמי טריילר שתקועות בתוך הנמל וחייבים להעמיס את האונייה כי אחרת נחרוג מהזמנים וזה הכול כסף כסף כסף, רק שהוא אמר את זה עם מילים כמו חור תחת, זין וכוסאואומו ובטון תוקפני וגם שניער את בלומנטל, שבימים שאינו מתעסק בשינוע יענים הוא משורר ומלחין וסטודנט למדעי הטבע והאדם, מבהייתו הנבוכה בציפור החתוכה. גילי לעומת זאת ניגש לחיה המרוטשת וחג סביבה כמבקש לבחון ולאבחן את מצבה ואז צעק לבלומנטל בקול צרוד שזאת יענה מטילה ושנמאס לו סופית מכל ההתנהלות ושהוא על האונייה הזאת לא עולה. בלומנטל, שאת המשפט הזה שמע מפיו של גילי במנעדים שונים עשרות פעמים בשבועות האחרונים, הפנה אליו את הגב וביקש מקוטלר, שהחליט לשמור לעצמו את רשמיו הקשים מסירו המקדים באונייה, לגשת שוב לרב החובל הבולגרי ולהתחנן בפניו בפעם העשירית שיואיל בטובו לצאת אל הגשר כדי שיהיה אפשר להעמיס סוף סוף את הכלובים. כשהמנופאי הגיע, אבנר לוי כבר התחיל לצעוד לעברו בריאות מנופחות אבל בלומנטל עצר בעדו והתחנן אליו בכל לשון של תחנונים שייתן לו לטפל בכל העניין ושילך הביתה והוא כבר יעדכן אותו ואבנר לוי צחק בקול גרוני מרוסק ואמר לו "בסדר גמור כפרה, אתה חמוד אמיתי, אבל השמואל פרץ הזה עשה לי פה תרגיל ואנחנו עוד נשתמע." הוא נכנס לכמוו הלכנה שלו ונסע משם וזאת הייתה הפעם האחרונה שמישהו מהנוכחים ראה אותו.

(ויהי בתום האלף השני ויפרץ חזון חדש בארץ ישראל. ויאמרו איש לאחיו בואו וראו את ציפור הכנף אשר לא תעוף בשמים כי טובה היא מאד מאד. ויקראו שמה יען ויאמרו הבה נגדלה בחוותינו ונשחט את גופה ונמכור את בשרה ואת ביציה ברווח שקל למען נתעשר ונתכבד ויהיו ימינו עלי האדמה ברוכים ומבורכים לעולם ועד. ותקום עדת סוחרים וחוזאים ואנשי אדמה ויקראו בקול גדול ויתלו כרוזת בחוצות הערים ובכירות, קבל עם ועדה, ויהללו וישבחו את בשר העוף הגדול לאמור כי נעים הוא לחיך וסגולות רבות לו לרפואה ואריכות ימים וליטרת בשרו אינה יקרה ותהא כל יד משגת בו. ויסחרו בני ישראל בעופות הגדולים ותמלא הארץ יענים יענים. ויהי בחלוף שנים אחדות ותקום זעקת כוהני העם לאמר כי טמאה היען ואסורה באכילה וטיפול השמועה בערי ישראל. ויהי באותם ימים וַיִּמְאַנּוּ הַטְּבָחִים וְהַמּוֹמָחִים לְהַתְקִין סְעוּדוֹתיהֶם מִן בֶּשֶׂר הָעוֹף הַגָּדוֹל וְתַרְדּוּ קַרְנוֹ בְּעֵינָהֶם יַעֲן כִּי טַעְמוֹ תַּפֵּל וּמְרַקְמוֹ כְּסוּלִיית סַנְדְּלִיָּהֶם. ויחדלו בני העם לאכול

מן בשר היענים ויעלמו הסוחרים והחוואים וירדו אנשי האדמה מנכסיהם ואין עצה לגורל היענים. ויהי בדרום הארץ חווה אחת מבודדה ועזובה ובה שש מאות ראשי יען ואין יוצא ואין בא ותהא רווחתם דועכת והולכת. ויבוא איש עברי מן הגולה ויאמר הבה אנאל אנוכי את הציפורים למען יאריכו ימיהם בארצות נכר ואעשה אני לביתי. ויבוא ויציע כסף ומטבעות וסחורה יקרה ויקנה את היענים, זכרים ונקבות קנה אותם. וימנה יועצים ועבדים ויעשו תיבות עץ ויכלאו בהם את העופות שישיות וישיות ויבילוהם על כרכרות ברזל עד למוצא הים הגדול. וישוטו היענים ימים רבים בקיבת מחשכים של אוניית תרשיש רצוצה ויחלו ויפלו וימותו וישליכוהם המלחים אל המצולות. ויהי בתום ששה ימים וחמשת לילות ותעגן האונייה בנמל ארץ זרה וירכיבו בני אדם את התיבות על כרכרות ברזל ענקיות וינהגו אותן לילה ושתי יממות אל אדמת קרח וקפאון ויוסיפו היענים ליפול ולמות ותלאותיהם רבות מאד וקול סבלם אינו בוקע ואין שומע את שוועתם ולא נמצא להם מושיע בקרב יושבי תבל)

את הסיפור המלא של שמואל פרץ איש אינו מכיר, גם לא בלומנטל שהיה היחידי שדיבר איתו ואף פגש אותו כמה פעמים. ידוע שהיו לו שתי משפחות בשתי ארצות ושעסקיו הענפים נכשלו בזה אחר זה ושבישראל תלויים נגדו צווים ותיקים וכל מיני תביעות ואורבים לו נושיו ושאר חורשי רעתו. הוא קנה את היענים אחרי שערך חקר שוק ומסע בבלקן ושיכנע זוג חקלאים מאיזה כפר קטן שגידלו כרוב וכמה חזירים להקים את חוות היענים הראשונה בסרביה. כששמואל פרץ התקשר לבלומנטל בשיחת חוץ מלונדון והטיל עליו להוציא לפועל את חזונו, בלומנטל היה בן עשרים וחמש והתחיל להכיר בהתקרחותו הבלתי נמנעת שהבליטה את עיניו הכחולות ואת קמטי הבעותיו המגוונות. הייתה ביניהם היכרות משפחתית עקיפה ורופפת, אבל כזאת שהספיקה לשמואל פרץ כדי לרתום את בלומנטל מבלי להתחייב כלפיו בשום אופן. בלומנטל ניגש למלאכה וגייס צוות. גלילי, איש מוצק ומתולתל בעל פני ילד שחי בקרוואן על גבעה מבודדת בצפון הנגב עם אישה ותינוקת, הגיע עם היענים. הוא ניהל את החווה בשנתיים שהיא הייתה פעילה וכשבלומנטל פנה אליו לראשונה בקשר למיזם הוא סירב בתוקף, אבל אז שמואל פרץ טלפן אליו והחמיא לו והוקיר אותו והבטיח לו כספים ומשרות והוא נעתר. גלילי העמיד תנאים ודרש עוזר ובלומנטל הציע משרה לקוטלר שהיה חברו מהטירונות ושבדיוק חזר מכל מיני ארצות בלי תוכניות אך עם שיער ארוך וזקן פרוע שרק הבליט את אפו הנשרי ואת שדיפותו.

הפגישה הראשונה נערכה לפנות בוקר סביב מדורה בלב שדה שורץ יענים. גלילי בישל קפה ובלומנטל הציג את התוכנית בזמן שקוטלר התבונן בפליאה ביענים המפוארים. המטרה: העתקת החווה על כל יעניה לסרביה. המשימה: שינוע היענים מצפון הנגב לצפון סרביה. השיטה: אנשים, עץ, כלובים, אונייה, משאיות, אישורים ויענים בריאים וחזקים וכסף שיתקבל מאת אבנר לוי, המשקיע שנתפס בחכתו של שמואל פרץ.

ביום שפרקו את העץ לבניית הכלובים הגיע לשדה המשקיע אבנר לוי בכמו לבנה שבתוכה ישבה אישה שלא כיבדה איש במבטה, ואמר שהוא זה שמשלם פה על הכול ודיר בלאק וכוס אוחתוכ וששמואל פרץ ייזהר ממנו כי הוא עושה לו טובה גדולה ושהוא לא סומך פה על אף אחד מלבד על בלומנטל שהוא חמוד אמיתי. הוא נסע בחריקת צמיגים וקוטלר הסתכל על שיערה של האישה שהתנופה ברוח ובליבו התעוררו ערגונות וספקות. אחרי שבוע של ניסורים והברגות וויכוחים נפרסו בשטח עשרות רבות של כלובי עץ מרובעים. בלומנטל סגר עם אונייה בולגרית ששמואל פרץ מצא ואבנר לוי אירגן עשרים משאיות סמי טריילר עם עגלות. קוטלר טיפל ביענים ולמד את אורחותיהם וגלילי דרש תשלומים ואיים להתפטור.

האונייה יצאה לדרכה עם אור ראשון ובלומנטל שנשאר על הרציף הביט בה מתרחקת ולא הרגיש שמץ של הקלה. הוא עמד לצאת לבית הוריו כדי לקחת דרכון וכמה בגדים כשקוטלר, שעמד בחרטום האונייה והביט מזרחה, צלצל אליו כדי להחליף כמה מילים חבריות. גלילי השקיף לתוך בטן האונייה והקשיב לשאון היענים החלוש שגבר בקושי על חריקות הברזל שבקעו מהאונייה במהלך תמרוני היציאה שלה מהנמל.

תשעה עשר יענים נוספים מתו במהלך הפלגה והושלכו לים בידי ימאי בולגרי אדיר ממדים שגרר אותם ביד אחת והניף אותם באוויר באמצעות גלגלת ושרשרת ברזל עבה שהוא כרך סביב גופם. גלילי אמר לקוטלר שאיך שהם עוגנים בנמל הוא לוקח מונית לשדה תעופה הקרוב וחוזר הביתה. קוטלר האכיל את היענים ובערבים שתה ויסקי זול עם הרב החובל הבולגרי וקרא שירים של זלדה מתוך ספרון קטן שהשאיל לו בזמנו בלומנטל.

בנמל במונטנגרו המתינה שיירת המשאיות כמתוכנן ובלומנטל עמד על הרציף במעיל חורפי וכובע. התכונה בנמל הייתה נמרצת וקדחנית ולא היה פנאי לדברי הווי או מורשת אבל קוטלר השתהה בכל זאת כמה רגעים ושתה את הבירה שבלומנטל הציע לו והתבונן במנופים שכבר החלו לפרוק את המטען ולהעמיס אותו על המשאיות. היענים ניטלטלו ונטרקו בתוך הכלובים וקול תיפוף רגליהם וצליל חבטות כנפיהם השבורות נשמעו היטב מבעד לצפצופי המלגזות. נוצות שחורות ואפורות התעופפו לכל עבר ולשלשלת עופות מצחינה טפטפה מהכלובים וטינפה את הרציף. גלילי, שתנועת הגלים לא פסקה תחת רגליו, היה חיוור וחש ברע ובלומנטל ניגש אליו ודיבר איתו על מחלת יבשה שתחלוף ככל הנראה עם התחדשות התנועה. גלילי לא ענה ולא רצה בירה אבל חיוך עדין הצטייר לו בזווית הפה. הפריקה והעמסה והשחרור מהנמל התבצעו בתנופה אחת וביעילות רבה ועם רדת החשכה יצאה השיירה לדרכה שעליה מאות יענים מותשים והלומים וגוססים וכמה אנשים מודאגים.

בצהרי היום שלמחרת נשמעו במרכז בלגרד שתי יריות צלף שפגעו והרגו את ראש ממשלת סרביה. באותם רגעים ממש הזדחלה בפאתי בלגרד שיירת ענק של

למעלה מעשרים משאיות ענקיות. גשם זלעפות ירד מן השמיים וקוטלר שישב במשאית הראשונה ננער מנמנומו מחמת הבלימה והביט מבעד לאדי השמשה הרטובה בפקקי ענק שהשתרכו לפנייהם ומאחוריהם ומכל הכיוונים וליבו נחמץ ויצא אל היענים הרטובים. מצב חירום הוכרז ברפובליקה של סרביה. כל התנועה אל בלגרד וממנה ובתוכה נעצרה ונחסמה לחלוטין על יד כוחות משטרה וצבא וגשם חד ועיקש המשיך לצלוף על השדות והכבישים. התנועה לא נתחדשה במשך שעות רבות, שמונה במספר, וגלילי שישב באחת המשאיות גיחך לעצמו במרירות והתחרט בעיקר על כך שהוא לא ביקש יותר כסף עבור כל הסיפור.

המשאית הראשונה נכנסה לשביל הגישה הברזי של החווה עשרים ושש שעות מהרגע שבו יצאה השיירה מהנמל. התמרונים בחווה היו קשים ומסורבלים והנהגים העייפים החלו לצעוק ולהתווכח ולאיים והפריקה התנהלה באיטיות מייאשת. המחזות היו קשים. יענים מרוטים ויענות פצועות וצולעות הגיחו מן הכלובים בצעדים כושלים והחליקו ומעדו על האדמה הקפואה. עשרות גופות מקופלות ומרטשות נותרו בכלובים המזוהמים ודחפור גדול הגיע כדי לחפור קברי אחים.

הקור ושכבת הקרח בשדות לא הטיבו עם היענים והם המשיכו למות. בלומנטל, שחזר לישראל אחרי הפריקה, קיבל דיווחים עגומים מקוטלר ועדכן את שמואל פרץ שהבטיח להגיע לסרביה בתוך כמה ימים. מפולת היענים שהלכה והחריפה הכריעה את גלילי והוא עזב אחרי ארבעה ימים על מנת לשוב אל נחלתו ואל אשתו ובתו התינוקת. קוטלר נשאר עם זוג החקלאים ועם צוות העובדים שלהם והשתדל לעזור ליענים אך לא רשם הצלחות.

יען בוגר שוקל בממוצע מאה וחמישים ק"ג ומתנשא לגובה של שניים וחצי מטרים. מהירות ריצתו עשויה להגיע לשבעים קמ"ש והוא מסוגל להתמיד בה. בעיטת יען היא אגרסיבית ועצמתית ופגיעה ישירה שלה עלולה להיות קטלנית, אבל יש לו נקודת תורפה ארוכה, פרוותית ורכה. יען שנשכב על האדמה ופורס עליה את צווארו הוא יען גוסס, וגלילי, ששנא לראות חיות גוססות ולפיכך היה חסיד של המתת חסד, לימד את קוטלר איך לשבור ליען את המפרקת ולשחרר אותו באופן מיידי אל בוראן.

כששמואל פרץ הופיע בוקר אחד בחליפת פסים ירקרק והזמין את קוטלר לארוחת צהריים כבר היה ברור שהכול נגמר. עניין היענים כבר לא נראה לו מבטיח אבל יש לו ביטוח ולפי חישוב שהוא עשה על מפית, יען מתה שווה לו יותר מיען חיה והוא קרץ לקוטלר שהיה עייף ולא הבין את הרמז או שמואל פרץ פירש לו את הדרש. קוטלר סרב במפורש להמית יענים בצורה שיטתית וביקש לעזוב למחרת. שמואל פרץ סירב לשלם לו וקוטלר שצפה את המהלך איים עליו שהוא ישמיד את מחשבי הבקרה של המדגרות האוטומטיות המשוכללות ששמואל פרץ רכש מכספו בעשרות אלפי דולרים. שמואל פרץ חייך, הוא לא האמין לאיום אבל שלף חופן שטרות ושילם לקוטלר את כל מה שהגיע לו.

בחלוף כמה חודשים ידע בלומנטל לספר על פי שמועה ששמואל פרץ געלם ושהחווה חוסלה ושרוב היענים ששרדו נשחטו ובשרם נמכר על פי משקל לחוות תנינים שנפתחה באחד הכפרים הסמוכים. קוטלר, ששלח לזוג החקלאים גלויה מברזיל, קיבל מהם חזרה תמונה שבה הם נראים מחויכים על רקע של כמה יענים בודדים.

יצירה מאוחרת מרים שני

"כאן, כאן, תניחי אותם כאן, ליד גרוסמן, ליד יהודית הנדל 'המקום הריק' כן, כן, שם חזק לספר. כן, כן - נאים השכנים בעיניי - תודה."

"עכשיו כשהם שכנים ודאי שאקרא. אני אוהב את הנדל, אקנה את הספר שלה. אקנה גם את 'חיבוק'. אשלח ספר לגרוסמן. את יודעת את הכתובת שלו?"

"שלחתי את כתב היד לכל ההוצאות - אני מכיר את העורך הקודם של 'עם עובד', הוא בדיור מוגן אצלנו - איש מאד נחמד, פרח לי השם שלו. יכולתי לבקש פרוטקציה, אבל לא רציתי להביך אותו. אולי אחרי שיצא לפנסיה כבר אין לו שם מילה."

"בסוף הלכתי על הוצאה פרטית."

"אני יודע שההוצאות מוצפות בכתבי יד. יש יותר מדי כותבים, אבל אני זקן מדי לחכות שנתיים עד שיתפנו לכתב יד שלי. אם אין לך חפרפרת שיעלה את כתב היד לשולחן של עורך אז חבל על הזמן. אז שילמתי ויש ספר."

"אני חושב שצריך לקדם כתבי יד של סופרים מבוגרים - נגיד כאלה שעברו את השמונים - כמו שנהוג בסופר, שדה תעופה. לא הגיוני?..."

"שיכתבו, שיציירו, מצדי שיעבדו בפלסטלינה, זה מפעיל את פרקי הידיים. הכי מסוכן זה לאבד את הסקרנות - לא כולסטרול גבוה ולא לחץ דם. להיות עסוקים - זאת התרופה לזקנה. למרות שזו מלחמה אבודה, לפחות נשאר מאחורינו משהו."

(אני יכול לקבל כוס מים בבקשה? תודה, תודה רבה, אני מקווה שאני לא מפריע.)

"שכן לידי, חזר לנגן בכינור אחרי חמישים שנה. מצרצר לי באוזן - כל היום מתאמן. יש לו מחלת פרקים ורועד בידיים אבל כשהוא מנגן הוא פורח. מתכונן לקונצרט עם פנסיונרית בפילהרמונית. עכשיו היא עברה אלינו לדיוור המוגן. לא, לא כנף, אין מקום לפסנתר כנף בחדרים שלנו. ודאי שאלך, אני חייב ללכת, הם לא יסלחו לי אם לא אבוא. הוא התייעץ איתי אם לענוב עניבה או פרפר. אמרתי לו שלקונצרט בבוקר בבית הקשיש מספיק שילבש חולצה לבנה, עם שרוול ארוך. הוא אמר שהוא קורא את הספר שלי."

"כמה זמן כתבתי את הספר? לסירוגין עשר שנים. מאז שאשתי ברכה - זכרה לברכה - נפטרה, הקדשתי את רוב הזמן לכתביה."

"הבאתי לכם ספר עם הקדשה. אם אתם רוצים, אני אבוא להרצות על הספר בחוג שלכם. יהיה מעניין."

"מה את אומרת על השם? רצייתי לקרוא לספר 'גבורה בשלושה דורות' אבל הבן שלי אמר שזה פשטני מדי והציע את השם הזה."

"ארבע מאות ספרים. רק להביא אותם מהדפוס עלה מאתיים שקל. זה לא הכסף, זה חונק את החדר. גם ככה החדרים קטנים - בקושי אפשר להתנועע בהם. הלובי גדול, שמתי שם חמישים ספרים, שייקחו. אני לא רוצה כסף. גם מכס אני לא רוצה כסף, יש לך קופת התרמה? שהאנשים יתרמו - קופה לילדים בסיכון, קופה לחולי סרטן - זה מבורך. לברכה אשתי זה כבר לא יעזור, אבל הקדשתי לה את הספר. את יכולה למכור בכמה שאת רוצה. לי חשוב שהספר יוצג, שאנשים ייכנסו לחנות ויראו אותו."

"צלמי לי את הספר, כמובן עם השכנים המכובדים."

"אני לא מסתדר כל כך עם הסמארטפון החדש - הילדים קנו לי ליום ההולדת."
"בן כמה אני? שמונים ושמונה."

"לא. תודה. לא עד מאה ועשרים - תשעים ותשע יספיקו. צלמי ואני אשלח לילדים. עם הוואטסאפ אני מסתדר. אני לא אוהב אימוג'ים. תעשי פוקוס על המחבר. זה מאד ישמח את הבן שלי."

"שלושה ילדים, בן ושתי בנות ושמונה נכדים. כן, באים, מצלצלים. פעם בשבוע הבן מוציא אותי לבית קפה. אני לא מבין איך אנשים כותבים בבית קפה. כל אחד חושב שהוא לפחות שלונסקי או אלתרמן."

"הנה. הבן שלי כבר קיבל תמונה וגם שלח לב. הוא תמיד עונה ראשון. הוא המעודד הגדול שלי. נתן לי את הלפטופ הישן שלו ואמר לי לרדת ללובי, שאזמין לי קפה ואכתוב שם."

"רעיון טוב - אבל אני לא רוצה 'קיבעצעים' שירבצו סביב וייתנו עצות."
"לפני שהגעתי לכאן ספרתי בלובי שנים עשר עותקים מהספר (יש מדף מיוחד לכותבי המשכן) מחר אוריד עוד חמישים - אדרבא, שייקחו..."
"העובדת הסוציאלית ביקשה שאחתום לה על ספר. לאחות ולרופא הבאתי ספר עם הקדשה."

"אני חותם רק למי שמבקש. אני לא רוצה למצוא ספר עם חתימה שלי מתגלגל על איזה ספסל ברחוב או תחנת רכבת."

"לא כולם מבקשים חתימה - מקנאים."

"אני אשב קצת בפינה - הרגליים כבר לא מה שהיו, אבל אני לא רוצה להפריע לך. זה בסדר שאני יושב כאן? תודה באמת תודה.)"

"מה זאת אומרת מאיפה אני יודע שמקנאים? אני לא שומע טוב, אבל אני לא עיוור - קנאה אפשר להריח - זה חותך בגרון."

"שגם יכתבו, שילכו פחות לרופאים. פעמיים ביום באים למרפאה למדוד לחץ דם. אני לא לוחץ על אף אחד שיקרא דוקא את הספר שלי."

"אני אספר לך משהו נחמד... מציגים אצלנו תערוכת של דיירת - אישה חביבה - היא יושבת בכניסה לתערוכה וסוחטת מחמאות ואמרתי לה שאפשר להריח את הפרחים שלה, 'ממש פסטיבל דרום אדום', אז היא הביאה לי תמונה במתנה. לא יודע מה לעשות איתה - המחמאה חזרה אליי כמו בומרנג."

"אנשים אומרים לי 'הספר מעניין' - זה לא אומר שהם קראו. מחמאה ריקה כמו פיתה מאתמול. אבל אני אגיד לך את האמת, אני מתגעגע לימים שזה היה במחשב ולא ספר. באמצע הלילה הייתי יורד פותח את המחשב, מוחק מילה, מוסיף משפט. מוריד מהלב. היום הספר כבר לא מנחם אותי. הוא בעיקר מלחיץ אותי."

"להמשיך לכתוב? חשבתי על זה. בעיקר כי אני צריך משהו לדבר איתו. החברים הטובים מתו. כל שבוע לווייה או אזכרה." "גיבורה אישה? רעיון לא רע, אני רק לא יודע אם יש לי עשר שנים להקדיש לה. גיבורה אישה - אני מתחיל להתרגל לזה. אבל לא צעירה מדי - מה אני אעשה עם אישה צעירה?"

"אחת שארגיש נוח איתה. אחת עם יכולת ביטוי, שתהווה לי השראה."

"היא לא תעשה לי כוס תה, אבל תגרש לי את החושך. אני כבר מרגיש יותר טוב, התרוממות רוח, כאילו צמחו לי כנפיים מהמרפקים. אני מסוגל לרוץ שוב מרתון."

"למה את צוחקת?... מותר לדמיין. הפסיכולוגים ממליצים על זה. בסדנאות כתיבה מלמדים את זה."

"גם הסופרים הגדולים עשו את זה - קפקא דמיין שהוא ג'וק. אני אדמיין שאני טולסטוי. אולי אגדל זקן."

"הסיפור רץ לי כבר חזק בראש. אישה עם עבר טראגי ואני ההפי אנד שלה."

כנפיים גילי סילמן-אמואל

לא אשכח איך שחקת בכדורים לפני:

מחסנית

קליע

תשעה מילימטר

פרחים חיים בקנה שמת לי -
שבויית ציפור הנפש.

תחת כנף הכנס:

כלי מטוח.

השכונה - בית-מטבחים;

כף מאזנים שוקלת מקור.

רוח חותך בכשר החי

סוף כל סוף -

אדם החזה מצדיק את שמו.

כמיטב המסורת

אתה סותם פיות עם עוף מכבס של שבת.

שירים חגית גרוסמן

ביקור לילה

בלילה בא אלי הרופא,
הרמתי אליו את ראשי
הוא נשק לשפתי.
שפתיו הרכות כסו את פי.
הוא אמר שיש בי אש מאירה לאחרים
אבל אני מתכלה בלהבה.
הוא הניח את ידו על מצחי.
לבשתי שמלה לבנה,
שערי הנה רטב מן הרחצה.
מתחתי למעלה את כל גופי
והגעתי עד שפתי.
פשטתי את השמלה וישבתי לפניו.
בגוף לא עלה אף צל חרדה.
הוא חשף עור צמא,
לחיו החמה על משענת הכסא.
העברתי את אצבעותי במרכז חזהו,
במפתח לבו, להתיר את הכאב,
להרדים את הזרות.
נגעתי ברקותיו ובמצחו, עד מורד גבו.
ראיתי בנידיו את לבו.

יופיו של הגן

נשמה עוברת בעץ, רכה כנשיקה.
כל היום משיבים לה הענפים,
מהלכות הרוחות ורוקדים העלים.
ואף שלצפורים נתן חפש השמים,
הן שרות בגן. הקיץ מקיץ בכל,
פרפרים נסמכים לאדמה,
דבורים נחות ממלאכתן,
פרחים נעלבים מצריבת החמה.
בלילה שותה העץ את נשימת הכוכבים.
שבוללים נמים בסדקיו,
עטלפים מעירים אותו מחלומו ונוגסים בפרותיו.

שירים צ'ארלס סימיק מאנגלית: נרמית רוזן

לבדר את הכנרית

נוצות צהבות,
האם באמת
את מזמרת
לשוטר השכונתי?

חדלי הפני
את מבטך העצבני
לדלת הדרר-האמבט הפתוחה
היכן שאני מסבן

את גב אהובתי
ומניח על כתפה את סנטרי
כך שאוכל לעשות אותו הדבר
לשדיה ולמפשעתה.

שירי. כנפיד רפרפי
כאלו את מוחאת כפיים,
ולא, אשליך את תחתוני הסליפ
שלה על כלובך המזקהב.

שדיים

אני אוהבת שדים, קשים
ומלאים, שדים, מאבטחים
בכפתור.

הם באים בלילה.
ספרי חיות הקדש העתיקים
שכללו את החד-קרן
נשמרו מפניהם.

פניניים, כמזרח
שעה לפני עליית השמש,
שני תנורים של אבן החכמה
היחידה
ששנה לטרח עבודה.

הם נושאים את הפטמות.
חרוזים של אנחות לא נשמעות,
הגאי תנועות של בהירות טעימה
עבור בית-הספר הקטן האדם של פיותינו.

בכל מקום אחר, בדידות
עורכת רשום עגום
נוסף בפנקס החשבונות שלה, אמללות
לונה עוד קצרת ארז.

הם הולכים ומתקרבים
באסם.
החלב רוטט בדלי.

אני אוהבת לגשת אליהם מלמטה
כילדה
המטפסת על כסא
כדי להגיע לצנצנת אסורה של רבה.

בְּעֵדֵינוֹת, בְּשִׁפְתַי
מְרוֹפֶפֶת אֶת הַכִּפְתּוֹר.
מְחַלֶּקֶה אוֹתָם לְתוֹךְ כַּפּוֹת יְדַי
כְּמוֹ שֶׁתִּי כּוֹסוֹת בִּירָה רַעֲנָנָה, שֶׁאֵד זֶה נִמְזָגָה.

אֲנִי יוֹרֶקֶת עַל שׁוֹטִים שֶׁנִּכְשְׁלוּ לְכַלֵּל
שָׂדִים בְּמֵטֵאפִיזִיקָה שְׁלֵהֵם,
צוֹפִים בְּכוֹכְבֵים שֶׁלֹּא מִנוֹ אוֹתָם
בֵּין יְרַחֵי הָאָרֶץ...

הֵם מְעַנִּיקִים לְכָל אֶצְבָּע
אֶת צוֹרֵתָה הָאֲמִיתִית, אֶת שְׂמֻחַתָּה:
סְבוּן בְּתוֹלֵי קֶצֶף
שֶׁבוּ יְדֵינוֹ מִטְהַרּוֹת.

וְאִיךְ הִלְשׁוֹן מִחֲנֹה כְבוֹד
לְשִׁתִּי לְחֻמְנִיּוֹת חֲמוּצוֹת אֱלֹה,
שֶׁכֵּן הִלְשׁוֹן הִיא נוֹצָה
טְבוּלָה בְּחֵלְמוֹן.

אֲנִי עוֹמְדַת עַל כֶּךָ שֶׁנִּעְרָה
מְעֻרְטֶלֶת עַד מִתֵּן
הִיא הִנֵּס הָרֵאשׁוֹן וְהָאֲחֵרוֹן,
שֶׁהִשְׁרַת הַזֶּקֶן הַמְצוּי עַל עֶרֶשׂ דְּוִי
וְהַמְבַקֵּשׁ לְרֵאוֹת אֶת הַשָּׂדִים שֶׁל אִשְׁתִּי
בְּפַעַם הָאֲחֵרוֹנָה
הוּא הַמְשׁוֹרֵר הַגְּדוֹל בְּיוֹתֵר שֶׁאֵי פַעַם חִי.

הוּ מִתְקֵ שְׁלִי כֵן, הוּ מִתְקֵ שְׁלִי לֹא,
הַכֹּל יִשְׁנִים בְּכַדוֹר־הָאָרֶץ.
עִכְשָׁיו, עִם הַשְּׁעוֹן
הַחוּשֵׁשׁ לְתַקְתֵּק, אֲנִי מְצַמִּידָה אֶת מִתְנֵי
אֶהוּבְתִי לְמִתְנֵי שְׁלִי,

אֶטְפֵף עַל כָּל שֵׁד
כְּמוֹ עַל עֵבֶב כֶּהָה כְּבֹד
וְאוֹבִיל אוֹתוֹ לְתוֹךְ הַכְּנֹרֶת
שֶׁל פִּי הַמְנַמְנָם.

הו שמיים רחבים רוויי כוכבים

שמה ההרהורים שלנו נודדים
כמו אנשי מכירות דלת לדלת של התנ"ך,
רק כדי לפגש מטח
הדלת בפניהם גטרקת.

הרפתקאות מרחיקות לכת של צ'ארלס סימיק

האם צ'ארלס סימיק שלנו מפחד מן המנות?
כן, צ'ארלס סימיק מפחד מן המנות.

האם הוא כורע על ברקיו ומתפלל לחיי נצח?
לא, הוא עסוק בציור אגרת ולנטין בעפרון צבעוני.

חור כמו בצל שאך נקצץ,
הוא מונה את העולות שעשה.

המצפון שלו, האם טורד אותו מאד?
רק באשר הוא עולה על משקבו למנוחת הליל.

להבות הגיהנום, האם חש אותן מלחכות?
לא, אבל הוא שומע את כלבי הציד נובחים.

האם הוא נושא את עיניו בהכנעה ומבקש מחילה?
אהבתה היתה הדין שלו, זעמה חבר המשבעים.

לילה כזה אחד, מתפלל לאל במרומיו,
לשוננו תשסף את גרונו.

צ'ארלס סימיק הוא משורר אמריקאי נודע, יליד 1938, יוגוסלביה, אשר הלך לעולמו לפני חודשים אחדים. אני מכירה את שירתו שנים ארוכות ופה ושם תרגמתי ממנה. לתרגום ניגשתי בראת כבוד: הנה הזדמנות למגע בשירתו של "משורר גדול", עמדה שהעסיקה אותי. ההזדמנות למזוג לעברית את שיריו של סימיק, לארח בתוכי את מילותיו ולהפיק אותן מחדש, היא תרגיל טוב עבורי כבת אדם, כמשוררת, כיהודייה ישראלית, חשבתי לעצמי. בשירים שלו מכותרים לא

פעם אנטי גיבורים, וחוויות נוגעות ללב ומזוויעות מילדותו כסימיק' במלחמת העולם השנייה מפציעות בתוכה. "כְּעֵמוּד הָרֵאשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר חֲלוֹמוֹתַי / שׁוֹרֵר עָרֵב נֶצְחִי / בְּאֶרֶץ כְּבוֹשָׁה. / שְׁעָה לְפָנַי הַעֲצָר. / בְּעִיר סֵפֶר קִטְנָה. / הַבְּתִים כְּלֵם חֲשׂוּכִים. / חֲלוֹנוֹת הָרֵאָוָה נִפְצוּ". כך סימיק בשירו "אימפריה של חלומות" (תרגם ערן צלגוב), שורות המהדהדות בימים אלה את כאבה של חווארה.

כשניגשתי לתרגם אי אז את "שדיים", שיר הלל יפה ומלא עונג ארוטי, שורות הפקודה מתוך שירו של סימיק "לבדר את הכנרית" הדהדו בתוכי: "שירי. כְּנַפִּיךָ רְפָרְפִי כְּאֵלוֹ אֶת מוֹחָאֵת כְּפִים". הרגשתי צורך "לחלץ" את השיר מהעמדה הגברית, ולחולל אותו כזירה של עונג נשי. תרגמתי את השיר בקול דוברת, מגדור שהאנגלית אדישה לו, ואילו העברית מאפשרת בהיותה "סקסמניאקית", כפי שכינתה זאת יונה וולך. יש להודות, זו הגשה צורמת וכפויה. האני הלירי של סימיק הנו גברי, סימיק איננו וולך... האם זהו חטא ספרותי של מחיקת זהות גברית ועולם תרבותי, או הפחת חיים נועזת ומשחררת, שמזמינה לקרוא את השיר כחגיגה של ארוטיקה נשית? אני בוחרת להשאיר את השאלה פתוחה כחלק מ"הרפתקאות מרחיקות לכת" של שירת סימיק האלמותית.

שלושה שירים מקיץ 2018 ושיר אחד מחורף 2019 אנה הרמן

המנדלה השחורה של נגה

צִלְלֶת אֶל תוֹךְ שִׁכְבַּת הַמַּיִם הַקָּרָה.
הַקִּיץ בַּק הַתְּחִיל וְקָר עֲמַד עֲדִין
בְּמֵי הַיָּם כְּאִלוּ מִשְׁהוּ קָרָה
וּמֵי הַיָּם צָרְבוּ אֶת כָּל דְּמַעוֹת הָעֵינַן.

"כְּשִׁצּוֹלָלִים יֵשׁ מִנְדְּלָה שְׁחֹרָה בְּמַיִם",
אָמַרְתְּ, "אֲנִי צוֹלֶלֶת וְהַמְּנְדְּלָה,
הִיא מוֹבִילָה אוֹתִי עֲמַק מְאוֹד בְּמַיִם",
(חֲשַׁבְתִּי שֶׁאֲמַרְתְּ לִי שֶׁהִיא מְבַהֵילָה)

אֲבָל תִּקְנַת אוֹתִי: "לֹא, לֹא. הִיא מוֹבִילָה."
"לֹאן הִיא מוֹבִילָה אוֹתְךָ? לֹאן?" קָרָאתִי.
"לֹאן שָׂרַק אֶרְצָה", אָמַרְתְּ. רֹאשְׁךָ עָלָה
וְהָעָלָה מְלִים מְעַמֵּק יָם פִּירֵאטִי.

צִלְלֶת אֶל תוֹךְ שִׁכְבַּת הַמַּיִם הַקָּרָה,
אֶל סְרוּגֵינִי שֶׁל קָר וְחַם בְּמֵי הַתְּכֵלֶת.
אָמַרְתְּ לִי: "יֵשׁ בְּמַיִם מִנְדְּלָה שְׁחֹרָה".
הַמַּיִם כְּכָר קָרִים מְאוֹד. אֶת מִשְׁתַּעֲלֶת.

"יֵשׁ מִנְדְּלָה שְׁחֹרָה בְּמַיִם. הִיא שׁוֹאֶבֶת
אוֹתִי" – צִלְלֶת שָׁם שׁוֹב – "נִגְעַתִּי בָּהּ מִמַּשׁ
וְהִיא קָשָׁה מְאוֹד, הִיא מוֹבִילָה אֶל עֵבֶר
הַמְּשֻׁרָוֹת הַנִּסְתָּרוֹת שְׁלִי". דְּמָמָה

עוֹטְפֶת אֶת הַמְּנְדְּלָה שְׁחֹרָת־הָעֵינַן.
"נִגְעַתִּי בָּהּ וְהִיא קָשָׁה מִמַּשׁ כְּמוֹ גֶלֶה",
צִלְלֶת בְּמֵי הַפְּרוּזֵג שֶׁל הַלְּגוֹנָה –
כְּשֶׁאֲעֲלֶה, חֲשַׁבְתִּי, הַמְּנְדְּלָה עֲדִין

תהיה בכף־ידי, קשה וזכוכיתית –
ראי שבו נשקפת מטרה נסתרת,
נצן סגור חזק, מלא עלי כותרת,
אך כשעלית היה בכף ידך רק טיט.

”המנדלה איננה אלא חכרתי
הדמיונית”, אמרת לי, ”רק בתוך המים
אפשר לראות אותה, היא חזיון פרטי
אבל בעצם היא קימת פעמים”.

החיים בים

”בכל אדם יש אור וחשך,”
אמרת היום. את רק בת עשר.
גלים גבהו ככתם רושך

וסבבנו מכל עבר.
ואת צללת בלי צל של פחד
אל תוך גלים בצבע אפר.

מבטן ירקה תופחת
של ים עמוס בסכנה
פרצת כצחוק, פרצת צונחת

כדולפינה חדת־סנר.

חומת הקרח

ספרת לי שראית כיצד נפתח השער
אל ארץ הרעים, בקצה אותה חצר.
וחברה טובה הפכה למרשעת

כי הפנטו אותה ליד באר הצער.
אל ארץ הרעים, בקצה אותה חצר,
ספרת לי שראית כיצד נפתח השער

וילדות עוברות ונכנסות בצעד
הולך ומתארך, הולך ומתקצר.
וחברה טובה הפכה למרשעת.

והקצר האחרית עוד רחשה אף
שאת ראית איך הן עוברות מבלי עוצר.
ספרת לי שראית כיצד נפתח השער,

ספרת לי חזיון מבריק וחד כתער -
ראית בתכל עיניה קרח מרצד
וחברה טובה הפכה למרשעת.

הרחק, בממלכה קרחית מתעתעת,
ברחת בכל כוחך ולא יכלת לצאת.
ברחת ולא ראית כיצד נפתח השער.
וחברה טובה הפכה למרשעת.

מפצח האגוזים והממלכה הרביעית

אל תכנסי לממלכה הרביעית
כי אם את תכנסי, לא תחזרי משם.
מפתח הזהב בידי עכבר מבעית.
בין הכרית ובין אונג עכבר נשם.
אל תכנסי לממלכה הרביעית.

עכבר אפר לקח ממך את המפתח.
סלקו אותך מחוג בלט ותאטרון.
בין החלום ובין המציאות תופח
פקוע ערפל כמו בכי בגרון.
עכבר אפר לקח ממך את המפתח.

לכל ילדה יש חם ויש חשש חצבת.
אמרו שמחוגים לא מסלקים אף פעם.
אמרו שאת פרוצה מדי ומתחצפת.
בקשת שיקראו לך פית ברק ורעם.
לכל ילדה יש חם ויש חשש חצבת.

עכשו יש התפרצות. אני לא חסנתיד.
ילדתי אותך בתוך עולם חשוך.
בשלישת חלונות חדרך כמו בטריפטיד
טביעות כפות של עכברים שלחשו:
"עכשו יש התפרצות". אני לא חסנתיד.

אל תכנסי לממלכה הרביעית.
פתותי שלגים ומוך הגיחו וכסודך
בלילה כשישנת, וחרדה פראית
אחזה בי בחזקה. בסוף קבלת חסון.
אל תכנסי לממלכה הרביעית.

ינואר 2019

למה את מצפה? טפת הכהן־ביק

זמן מה אחרי שהם כבר היו ביחד היא סיפרה לי כיצד זה התחיל. זה היה יום ארוך ומורט, והייתי עמוס מאוד. אבל כשהיא התחילה לדבר הייתי נוהג תמיד להניח את הדברים בצד, לסגור את מסך המחשב ולעקוב אחר דיבורה הקדחתני, מביט בעיניה השקופות שננעצו לרוב בנקודה בקיר מאחוריי. באותה שנה מלאו חמש שנים להיוטי אלמן, הילדים יצאו מהבית, והרגשתי זקן מאוד. ההפסקות הללו, בהן היינו יושבים בנחת, היו יקרות לליבי. באותו יום היא סיפרה לי כיצד הוא הבחין בה בארוחת צהריים משותפת לכל הארגון, ושאל אותה לשמה בשקט. הוא לא אמר דברים רבים, רק שאל מעט שאלות, אבל היא ראתה איך גדלקו לו העיניים. אפשר היה לראות שזמן מה היא עצרה את עצמה מלספר לי, אבל גם כיצד היא נהנית לדבר עליהם, כאילו מדובר בסיפור נפלא, הכמוס אצלה, ולא בדברים שהיו ממש.

היא סיפרה כיצד הבחינה בחיוך שברח לו, וגם במבט החטוף על הרגליים שלה. גם הוא מצא חן בעיניה. האורך שלו, וגומת החן. יש משהו שובב במראה שלו, חשבה, וחייכה גם היא. אבל היא ידעה שהוא נשוי ושיש לו שלושה או ארבעה ילדים. ברקע של הפלאפון שהיה מונח ביניהם היא ראתה תמונה של ילדה עושה עמידת ידיים על רקע השקיעה בים. היא אמרה לי שהיא לא הכירה אותו לפני כן, רק ידעה גם משהו על כלא. הייתה לו, מה שהיא הייתה אוהבת לקרוא בינה לבין עצמה, היא צחקה, הילה של רדיקליות, כמו לכמה מהעובדים בארגון. לה לא הייתה. היא באה ממסורת מכובדת של צייתנות, היא פחדה מהכול, שהבנק יתקשר, מאסונות טבע ומשוטרים, והחיוך היהיר שלו מצא חן בעיניה. באותה ארוחת צהריים, תוך כדי שהיא מנסה ללעוס את הפרגיות, היא אמרה לעצמה שיש משהו מבטיח בחיוך היהיר שלו, והיא לא בטוחה מה בדיוק.

בשבוע אחר־כך כשהיא מצאה תירוץ ובאה עד למשרד שלו למסור לו טפסים, היא לא ציפתה לחום שיזרום מגופו, לערפל שיעטוף אותה, ולאופן שבו רגליה יידבקו לפתח החדר שלו, לא ירצו לעזוב. והיא לא ציפתה שאחרי חודשיים הוא כבר יצמיד אותה לקיר ויצמיד את הרגליים שלו אליה. היא גם לא ציפתה שהיא תרצה כל־כך, שהיא תיצמד לרגל שלו בגעגוע. בקיר מולה היה תלוי ברישול ציור של ילדה, אולי בת שבע, עץ צבעוני עם פרחים רבים ומושקעים, ועם עלים אמיתיים שהודבקו במסירות, היא הביטה בציור וחשבה לעצמה, לראשונה אחרי תקופה ארוכה אני שמחה ממש, זרמים נעימים זורמים לאורך גופי ואני לא רוצה שזה יפסיק לעולם.

היא הייתה יושבת בקצה של המשרד שלי הצמוד לשלו, ומספרת לי על המבט שלו, ועל איך שהוא אווזו בה. היא הייתה מספרת בשקט דבר אחרי דבר כמו כל

מילה חשובה. כל פרט היה יקר לה מאוד. אבל גם מפחיד מאוד ומסוכן. בדיבורה השקט היא דאגה לתאר לי בדקדוק, להניח הכול בידיי, כאילו שאם תספר לי לדברים יהיו ממשות.

ברגע שהיא יוצאת מהדלת שלו הכול נגמר, היא אמרה, והסתכלה עליי בתחינה כאובה, כאילו אני יכול לשנות דבר מה. אין לה אפילו את המספר שלו, כאילו הם לא באמת קיימים בעולם. וכשהוא רואה אותה במסדרון מדי פעם, המשרדים שלהם ממוקמים בקומות אחרות, הוא רק מחייך, והגומה היפה שלו משמחת אותה, אבל זה הכול, הוא עובר וממשיך ללכת. רק השעה שלהם פעם בשבוע, כשהיא נכנסת אליו בשקט, כשהם נצמדים אחד לשני, וזהו.

מה היו בחודשיים עד שהוא הצמיד אותך לקיר, שאלתי, מה בעצם הוביל לשם.

דמעות מפתיעות הופיעו בעיניים שלה. תראה, היא אמרה בהיסוס. משהו זרם בינינו. אולי זה שטויות. כימיה קוראים לזה, אני חושבת. כימיה חזקה מאוד, ומחשמלת. והייתה איזו שיחה שהתפתחה בינינו. והיה האופן שבו הוא היה קשוב והביט בי, אהבתי את האופן שבו הוא עמד מולי והקשיב, ורצייתי מזה עוד. והיה חום, בין הגופים זרם חום. אני חושבת שזה היה הדבר שאהבתי יותר מכל באותם ימים. אבל זה היה הרבה מדי בשביל להחזיק בחדר אחד, אז בסוף הוא הצמיד אותי לקיר, ונאנח לי באוזן, ומאז כמעט לא חזרנו לדבר. אני אפילו לא בטוחה איך קוראים לילדים שלו.

כשהיא דיברה היא אהבה לשבת בפינה של החדר שלי, על השטיח הקטן, וללטף את השמיכה שהייתה מונחת שם. ידעתי שהיא רוצה לומר עוד משהו, אבל היא עצרה, נשכבה על השטיח, עצמה עיניים, ונצמדה אל הקיר שחלקנו אני והוא. היא הייתה נוהגת לדבר ואז לעצום את העיניים עשר דקות, וללכת. זו הייתה הפסקת הצהריים שלנו, ושנינו חיכינו לה.

עבדתי כבר כמה שנים לצידו, אך לא היינו קרובים. כבר לפני שעבדנו יחד הכרתי את השם שלו, הוא היה ידוע מעט, כמה כתבות, כמה צילומים לעיתונות. תמיד חשבתי שיש לו איזה קסם אדיש כזה, יהיר מעט. לי, בניגוד אליו, לא הייתה ההילה הזו של הילד השובב, וידעתי גם שאני מזדקן מהר מאוד, מהר מדי. הנחתי שאני מבוגר ממנו בעשר שנים, אבל נראינו כאילו שאנחנו בדור אחר.

חשבתי לא פעם שאם היא לא הייתה מספרת לי את כל זה, לא הייתי יכול לנחש שדבר כזה קורה ממש מתחת לאף שלי, לא הייתי שם לב איך היא יוצאת מהחדר שלו פעם בשבוע בשעה קבועה. לא הייתי יודע דבר. בטח הייתי יודע מעט על המשפחה שלו, שומע מדי פעם משהו על הילדה הזו או על הילד, משהו על האישה, משתעמם כשהשיחה הייתה גולשת לשם. אבל היא סיפרה לי הכול. היא הייתה יושבת אצלי עם השיער העדין, עם המשקפיים, עדינה וקטנה, ומספרת. ואני רצייתי לשמוע.

למה רצייתי לשמוע? שאלתי את עצמי את השאלה הזו מדי פעם, ואני עדיין

שואל. מה היה בה שרציתי לשמוע כל דבר שסיפרה. אני מודה, זה גם היה מפתה, תיאורי המגע, המילים שהתגלגלו על לשונה. העיניים שהודגגו כשהיא דיברה על הגוף שלו. וגם הדמעות. היא הייתה יפה להפליא ברגעים האלו. ואני הייתי זקוק להפסקות בעבודה. הבדידות עייפה אותי, והשיחות איתה חיממו את ליבי. אבל אני חושב שהיו סיבות נוספות שבגללן רציתי לשמוע אותה. נדמה לי שרציתי להציל אותה, וחשבתי שאולי אם תספר, לאט לאט היא תעזוב אותנו. חשבתי שזה ייגמר.

פחדתי עליה. ידעתי שהתפקיד שלה לא מאתגר או מעניין, אבל שזו העבודה הכי יציבה שהייתה לה, שהיא מצאה אותה אחרי שהיא נפרדה מאיתן. שהיה להם קשר לא מוצלח, שהיא לבד כבר שנה, שהיא סוף סוף משלמת את החשבונות בזמן, וחוסכת לפנסיה ואמא שלה מרוצה. וידעתי שהוא מביע אליה תשוקה גדולה, אבל שוכח ממנה ברגע שהיא חוצה את סף החדר. ושהיא עצובה.

למה את מצפה? שאלתי

לא, היא לא רוצה להרוס לו את הבית. היא מיהרה להגיד, וקיפלה אליה את הרגליים בכאב.

פחדתי שבסיפור כזה בסוף מישו אחד יעזוב את הארגון, וידעתי שזה לא יהיה הוא. ידעתי שדי מרוצים ממנה, אבל רבות יכולות להחזיק תפקיד אדמיניסטרטיבי בארגון זכויות אדם. מעטים דוברי ערבית, ואנגלית רהוטה כמוהו. הוא היה חכם, וגם אני קינאתי בו, בעיקר בקצב, ובביטחון. הוא היה מסיים משימות כלאחר יד, משאיר אותי, שעובר על כל דבר שכתבתי שלושים פעמים, פעור פה.

זה לא שהוא לא רוצה יותר, היא אמרה, ודמעות עלו שוב בעיניה. אתה מבין, אני חושבת שאכפת לו ממני, בעיקרון, ושהוא מחבב אותי, אולי אפילו מאוד. אני רואה איך הלב שלו קופץ כשאני נכנסת, ואני רואה את החום מתפשט לו בחזה, אפשר לראות דברים כאלו. אבל לא נעים לו, להאריך, כלומר, זה ברור, הוא לא בבית הרבה, ועליו לנצל את הזמן בעבודה, זה מובן, עליו לסיים את המשימות שלו, ולחזור הביתה. הוא אוהב אותה מאוד, את אשתו, אני יודעת.

והוא אוהב גם כשאני באה אליו. אבל הוא לחוץ בזמן, אז הוא מצמיד אותי לקיר, מסיט את השיער שלי, ונושך אותי באוזן. הוא עושה הכול במהירות, מתנשף, מניח יד על הישבן שלי או על החזה, מזיז כל מה שמפריע, וגומר. כלומר, הוא דואג לפתות אותי, היא מיהרה להגן עליו, וממילא אני להוטה לא פחות ממנו, גם אני חיכיתי שבוע, והתגעגעתי. וזה כל מה שיש. אבל מהר מאוד הוא חוזר לדברים שלו.

ואז היא הוסיפה בשקט, הוא אפילו מתעסק בפלאפון שלו כשאני נמצאת, כאילו הזמן הקצר שלנו אינו הדבר היקר ביותר בעולם.

ואתה יודע מה הכי גרוע. שהוא אף פעם לא אומר לי דברי חיבה כי גם אותם הוא שומר רק לה. פעם אחת ביקשתי ממנו שיגיד שאני מתוקה, והוא צחק, והגומה

שלו הופיעה, אבל הוא לא אמר לי מתוקה. רציתי שיגיד לי, מתוקה שלי, שילטף את השיער, שישאל איך היה היום, בפשטות. אבל הוא להוט, ידיו דחופות, ואני לא יכולה לסרב, נדבקתי בו. משהו בידים, משהו בחום של הגוף. אני מחכה לו כמו שלא חכיתי לדבר מימי. וגם הוא מחכה לי.

איך את יודעת שהוא מחכה לך?

אני יודעת. אני רואה. והיא שתקה, פתאום לא בטוחה. היא הרימה אליי את העיניים בפחד, ולחשה, הוא אף פעם לא בא אליי, זו רק אני שהולכת אליו.

זו הייתה הפעם הזו שאמרתי לה, אל תבואי פעם אחת, תנסי ותראי מה יהיה. ביום שני היא לקחה יום חופש ונסעה לים. ביום שני בשעה שלוש היא שלחה לי תמונה שלה עם שייק וספר, לבושה שמלת בד מתנפנת. כבר היה סתיו, ואפשר היה לראות ברקע שהים לא מאיר את פניו. מבעד לחיוך הגדול שתפס את רוב התמונה, הבחנתי גם בשאלה שהדהדה מהעיניים שלה, ומה איתו. עזבתי את הפלאפון וניסיתי לשמוע מה מתרחש בחדר ליד. קולות נשמעו מן החדר. הוא קם, והלך. התיישב וקם. הכיסא שלו השמיע קול חריקות. הוא פתח את הדלת וסגר אותה. סידר את השולחן, הפיל דברים. כשבאתי להסתכל בשעה שלוש וחצי ונקשתי על הדלת בתואנה שאני זקוק לעזרה בקובץ, הוא הרים אליי עיניים מוצפות דמעות. ביקשתי סליחה וחזרתי לחדר. כשהיא באה בשבוע שאחריו באותה השעה בדיוק, תמיד זו הייתה אותה השעה בדיוק, אפשר היה לשמוע את קולות השמחה גם מהחדר שלי. יצאתי מהר למרפסת ועצמתי עיניים.

אחר-כך היא סיפרה לי כמה הגוף שלו היה דרוך, כמה חזק הוא אחז בה וכמה נואש. היא סיפרה על האופן שבו הוא הקיף את מפרק ידה, אומר לה בתחינה שלא תיעלם שוב, מודה שהיה אומלל. מוריד לה את התחתונים תוך כדי ביד השנייה, ומענג אותה, כמו מבטיח שלא כדאי לה להחמיץ שוב. כשהיא סיפרה איך הוא גישש אחר התחתונים שלה, עמד לי.

ובכל זאת, הרגשתי שוב, שלמרות שהיא מספרת הכול, היא רוצה לספר עוד משהו אחד. שתקתי, ממתין. יש דבר מה נוסף שהיא רוצה לומר, ולא אומרת. מה היא לא אומרת.

רק באותו יום, כשהיה קר נורא, והיא הגיעה למשרד שלי רטובה, סידרה את הגרביים מתחת לחום של המזגן, ורעדה, פתאום כשהצעתי לה להתעטף בשמיכה היא תלתה בי עיניים מפותדות, וסיפרה. היא אמרה שלא התכוונה שזה יהיה ככה בדיוק, אבל. זה התחיל פעם אחת, אחרי שהם שכבו, כשהוא יצא לשירותים, והיא ראתה את הארנק שלו מונח על השולחן, והיו בו הרבה שטרות, היא לא התכוונה, אבל היא לקחה שני שטרות של מאה שקלים. ואחרי שהם סיימו, היא הלכה למרכז העיר וקנתה לעצמה עגילים ומחברת יפה עם רישומים יפים על הכריכה, ואחר-כך הלכה וישבה בקפה, וקנתה לעצמה תה ועוגייה טעימה, ושמה את העגילים ואת המחברת מולה על השולחן, ואמרה לעצמה, הנה, הוא נתן לי מתנה, הוא אוהב

אותי. הנה עגילים, והנה תה, והנה עוגייה. זה כמעט דייט, היא צחקה בינה לבין עצמה. וחיכה לכיסא הריק שמולה. רואה אותו יושב, ומחייך אליה. זה היה הדייט הכי כפי שהיה לי, היא סיפרה לי בעיניים בורקות. הוא בחר עגילים יפים כל-כך, עם אבן שחורה, מוקפת גולדפילד, והוא ביקש שאענוד אותם מייד, וענדתי. ואז הוא צחק ואמר כמה אני עדינה, עם העגילים האלו, אתה מבין כמה כיף היה לנו יחד. אחר-כך הוא גם הזמין לנו יין, והוא הצחיק אותי. בסוף קמתי וחזרתי הביתה. בפעם הבאה כשבאתי אליו, ענדתי את העגילים האלו, וכשנכנסתי אליו לחדר, הוא העביר את הידיים עליהם, הוא רצה לומר משהו, אבל שתק. כל הזמן הוא שותק, אתה מבין? וגם אני לא אומרת.

וזה נעשה הרגל נחמד, אתה מבין, כל פעם שהוא יוצא, אני מחטטת לו בכיסים ולוקחת משהו קטן, שיהיו לי מזכרות, סימנים שהדברים היו בעולם. פעם אחת, הוא שלח מייל מייד כשסיימנו, וכשהוא יצא לרגע, מייד שלחתי מייל לעצמי מהמייל שלו. כתבתי: כמה יפה ונהדרת את, אהובה. את קסם. ומייד מחקתי מן הדואר היוצא. אבל כששבתי למשרד חיכה לי בפעם הראשונה מייל ממנו. וזה היה לי נעים.

היא דיברה לאט, ובקול שקט, וכשהיא סיפרה לי, היא חיכה חיוך שובב, והסתכלה עליי לקבל אישור, שהיא בסדר, שזה חמוד, שסך הכול זה הגיוני לרצות לקבל מייל מתוק ממי שפעם בשבוע אוחז במותניה, מלטף את עורפה, ונאנח באוזניה. הסתכלתי עליה, ופלטתי צחוק מוגזם. את מצחיקה נורא. והיא הסתכלה עליי בהפתעה מעורבת בהקלה. את מצחיקה נורא, חזרתי, וחיכיתי שתלך. הפעם חיכיתי שתלך.

בפעם הבאה כשדיברנו, השיער שלה היה מסופר בתספורת חדשה, קצר יותר, והיא נראתה עוד יותר ילדה, ופחדתי שהיא תראה כמה שאני מפחד עליה. ניסיתי להפסיק לשאול שאלות, חשבתי לעצמי, מה אכפת לי הארנק שלו, מה אכפת לי עגילים. זכותה לנקום בו קצת, וזה לא ענייני איך הסיפור הזה ייגמר. שתקתי. אבל היא סיפרה.

היא סיפרה איך באותו היום הוא הרגיו אותה במיוחד. הוא היה פזור דעת כשהיא נכנסה, עסוק במליון דברים, וכשהיא שאלה אם הוא רוצה שתלך, הוא בקושי הרים אליה את העיניים, ורטן, מה פתאום. ואז אמר, אולי בעצם תצטרפי אליי, יש לך זמן? והוא הוסיף, אף פעם לא היינו ברכב יחד, אף פעם לא יצאנו מפה, והיא חיכה, וחשבה, הוא רוצה להיות איתי עוד, הוא רוצה להוציא אותי. והיא נסעה איתו לכפר אחד פלסטיני, שם הוא היה צריך לשוחח עם מישהו, ולמלא טפסים ודפים רבים. בדרך, בנסיעה בין הגבעות, היא פחדה מאוד ורצתה להתחרט אך לא העזה לומר לו. כשהם עלו על דרך העפר הרועדת היא הרגישה שליכה דופק בחוזקה. אף פעם היא לא הייתה במקום כזה. אבל כשהיא הסתכלה על היד שלו שאחזה בבטחה בהגה, ועל האוטו היפה, היא פתאום נרגעה וחשבה לעצמה

שבמושיבים הללו היא תוכל להישאר לעולם. בבית הוגש להם קפה וכיבוד רב, והם ישבו יחד, מביטים בבוסתן הירוק שניבט מן החלון. בזמן הפגישה היא הסתכלה עליו, על העניינות והיעילות שלו, אבל גם על הגומה שהוא שולף מדי פעם, והיא חשבה לעצמה, הוא יודע שמדי פעם הגומה הזו מרככת, והוא שולף אותה בדיוק בזמן, כשהשיחה נעשית מעיקה. ובדרך חזרה כשהם נסעו הוא ענה לאשתו לשיחה ארוכה כאילו היא לא באוטו, כאילו הזמן שלהם לא יקר, כאילו היא לא נסעה איתו עד לשם כדי להרוויח כמה דקות איתו, ולמרות הכול, הוא עצר בצד הדרך, ופתאום ליקק אותה בתאוותנות, ולמרות שהיא כעסה היא לא הצליחה לסרב. הוא פיתה אותי, אתה מביין? וכמה שכעסתי, ברגע שהוא התקרב, לא יכולתי לסרב. והוא שוב לא אמר, לא שאני יפה, לא שהכתף שלי משהו מיוחד. והוא לא אמר דבר על החזייה הזו שקניתי בכסף שלו, למרות שאפשר היה לראות שהוא מתפעל, הוא שתק. כאילו שאם יגיד לי העולם ייחרב.

אז כעסתי, וכשהוא עצר בתחנת הדלק, עוד קיוויתי שיקנה לי משהו חמוד, ושיהיה לנו כיף, שיקנה לי גלידה, ושאני אוכל מהאצבעות שלו, ושהוא ינשק אותי שוב. אבל הוא לא עשה דבר. אז לקחתי, הפעם לקחתי הרבה.

היא שתקה.

כמה הרבה?

לקחתי חמש מאות. אבל תבין, כעסתי מאוד, ורציתי שיכאב לו, ומה יכולתי לעשות אחרת. לקחתי, וזה היה נעים מאוד ללכת אחר־כך ולשלם בכסף הזה, אתה יכול לדמיין כמה כיף היה להשתמש בכסף הזה? היא חייכה חיוך קטן ועצוב.

שתקתי. זה היה כבר די ברור איך ייגמר הסיפור שלהם. פחדתי עליה. ברגע הזה רציתי לבקש ממנה שתפסיק, שזה ייגמר רע מאוד, אבל שתקתי. אני מודה שגם הייתי סקרן, מה יהיה בדיוק. ורציתי שהעניינים ימשיכו, ואהבתי לשמוע אותה, יושבת בקצה המשרד שלי, מה יכולתי לעשות.

אבל לא ציפיתי שזה ייגמר מהר כל־כך. כמה שבועות לאחר־מכן כשכבר כמה ימים היא לא הגיעה למשרד שלי, פגשתי אותה ברחוב. התיישבנו לשתות קפה, ובעניינים דומעות היא אמרה שהיא מצטערת שלא אמרה לי דבר, שהיא לא תחזור שוב, שהיא התפטרה. שמה שקרה זה, היא מתביישת לומר, אבל בעצם זה היה די פשוט, לפני שבוע היא באה אליו כרגיל, והוא כרגיל קילף ממנה את הבגדים, כרגיל להוט, כרגיל ממנה. אבל תוך כדי שהוא גמר, הוא לחש לה באוזן: תגידי, אם בכל מקרה את לוקחת כסף, אפשר להגיש בקשות מיוחדות, נניח החזייה השחורה הזו שאז לבשת, ואם אפשר גם חוטיני, אני באמת לא אתנגד. וגם כשהעניינים שלה התמלאו דמעות הוא לא ממש שם לב, כי הוא היה עם הפה באוזן שלה, ואחר־כך מיהר לפגישה, והיא אספה את הדברים, לקחה שטר של מאתיים. וגם, היא הוסיפה בלחישה מבוהלת, לקחתי לו גם את החותמת, זו של הארגון, עם השם שלו, והסמל. ויצאתי.

שירים אנאבל אדמסקי

אומץ

ולא אוכל להוציא את הימים מהים
ואת התהום מן התהום
הדברים את צורתם לא יאבדו,
וגם אם אוכל
לא תהא לי מחילה
על כי שניתי סדרי תבל מקדם
ופרצתי חומות הגיון
מעשה ערבוביה
מנשיה נשכחת.
האור בא והולך
בא והולך
ורק עמדי אין הוא משתנה,
לא הוא
ולא האמץ.

הכמוסה

במסעה של הכמוסה
הפקד עליה צפוי
עמיד
כדי שלא תתפרק
לפני שתגיע אל מחוז חפצה.
הו אלהים,
הלואי עלי,
הלואי עלי בחיי.

העשב האדום בוער לאט לני בלה כהן

הרופא קבע: היסטריה
מקרה קלאסי של נסיון
להדחיק רעיון שלא מתקבל על האגו
אחרי זה המליץ על זרם מים חזק
ישירות לאזור האגן
פעמים ביום על קבה ריקה
חתם על הנר ושלח אותי
הבימה
בדרך חזרה שננתי שוב ושוב את המלים
שהפסיכולוגית אמרה לי: ככה את משתוקקת
בזמן שראיתי את העשב האדום
בוער לאט
ואת החנה שלי הולך ונאטם

ברית גלמודים

אודי נוימן

א.

בדרך חזרה מהים נתקלה מירב בכותל מסותת אבנים כתומות שלא הכירה. היא העבירה אצבעותיה על האבנים המחוספסות והתקדמה עם הכותל מזרחה, עד שהגיעה לשלט המציין את בית העלמין טרומפלדור. על אף השעה, שער בית העלמין היה פתוח. וכך, מגבת על שכמה ובגד הים שלה עודנו נוטף מים, נכנסה פנימה.

באחת האזכרות לאביה ראתה בן דוד רחוק שהכניס למכנסיו את הציציות של הטלית-הקטן, והתעניינה מדוע. "לעג לרש", הוא פסק, "לא יפה להשוויץ שאני יכול לקיים מצוות והמתים לא." בכניסתה לטרומפלדור חשבה שאולי זה נכון למתים הצדיקים של ירושלים, אבל בעיר החטאים, להיכנס בבגדי ים זבי מים לבית קברות תל-אביבי זה הלעג-לרש האמיתי. שהרי למה התל-אביבים, המתים כמו החיים, מתאווים יותר, אם לא לפסוע יחפים על החוף, לשמוע את רחש הגלים המרגיע, להביט אל עבר האופק ולהבין שהאופק הוא אינסופי? לעג לרש.

היא התהלכה בשבילי בית העלמין, מחליקה את טבעת האירוסין שלה על ראשי הקברים, מעבירה מחום גופה אל מצבות השיש הקרות של כל הסלבס והמפורסמים של תל אביב והיישוב העברי. ראתה את הרחובות שהיא אוהבת לשוטט בהם קמים לתחייה, דיזנגוף ושינקין, טשרניחובסקי ואחד העם, דמיינה את ביאליק מכנס את כולם בכל יום שישי בערב לעונג שבת, וביאליק מתחיל ברמז ניגון, וכולם נמשכים אחריו, ואז נושא כמה מילים על מצב היישוב ותל אביב ועל מצב התרבות, ואז שב ומתחיל ניגון אחר, וחוזר חלילה.

היא המשיכה לשוטט כך, מזומזמת לעצמה את הניגון של ביאליק, עד שהגיעה למצבה שעליה נכתב: "פה נטמן גלמוד". בלי שם, בלי תאריך לידה, בלי תאריך פטירה. היא לא יכלה להתעלם מהקבר הזה. מילא להיקבר בקבר אחים, עם כל החברה, וגם כאלה ראתה בטרומפלדור. אבל להיקבר גלמוד?

היא נעמדה ליד קבר הגלמוד, הוציאה את הטלפון הנייד מתיקה ואמרה על הגלמוד קדיש. היא זכרה את שקראה פעם, כי יש בקדיש קבלת הדין – תַגְדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵיהּ רַבָּא, יתגדל ויתקדש שמו הגדול של אלוהים – קבלת הדין נוכח נוראות החיים; אבל יש בו גם זכר, זיכרון והמשכיות. אני לא שכחתי אותך, גלמוד יקר. גם אם אין לך מקום בעונג שבת של ביאליק שם למעלה, יש לך מקום בליבי.

היא המשיכה להתהלך, מהרהרת בביטוי היפה לבית קברות, "בית עלמין", בית העולמים, כאילו כל קבר הוא עולם וכל אדם עולם, עד שנתקלה בקבר גלמוד נוסף, נעצרה, וגם עליו אמרה קדיש. אלא שאז ראתה קבר גלמוד שלישי, ורביעי,

וככל שהמשיכה בשוטטותה נוכחה כי יש עוד עשרות גלמודים כאלו בטרומפלדור. בו ברגע קיבלה על עצמה לבוא הנה בכל חודש, לעמוד מעל קבר גלמוד אחד ולומר עליו קדיש.

לאחר שהגיעה לבית שלה ושל דרור, נכנסה למקלחת והשילה את כל החול והשכול שדבק לגופה, היא התיישבה אל מול המחשב והחלה לקרוא על טרומפלדור, מנסה להתחקות אחר אותם הגלמודים שקבורים שם. היא מצאה שבית העלמין נוסד בשנת 1902 בעקבות התפרצות מגפת הכולרה. עוד קראה שבניסיון לעצור את המגפה, עם חניכת בית העלמין חיתנו שם שני זוגות יתומים בתופים ובמחולות בטקס מאגי שידוע בשם "חופה שחורה".

ב.

שבוע לפני החתונה של דרור ושלה החליטה הממשלה לאסור על קיום חתונות בקהל שעולה על עשרה אנשים. הם הזמינו שלוש מאות. אחותה שלומית כתבה לה הודעה בקבוצה המשפחתית: "אם לא תתפסי אותו עכשיו, הוא יברח לך. אחרי הויה דלרוזה שהעברת אותו, אהיה הראשונה שתבין אותו". אבל הדוד חיים, שפרס עליה ועל שלומית את חסותו, ושהכיר את המשפחה הענפה שלהם, ידע שזה עלול להצית מחדש את המחלוקות המשפחתיות הנושנות, והוא הקליט בקבוצה הודעה קולית: "אם נזמין את רונית ואור, אז יעל ורחל לא ידברו איתנו, ואם נזמין את יעל ורחל אז גם סיגל ויואב וגם רונית ואור יחרימו אותנו, ואור יהדר ולא ידבר גם עם יעל ורחל, כי הוא שבו במחשבה שאהבתי את יעל יותר ממנו. זה סודוקו אכזרי ולא בר-פתרון. אני מציע להמתין".

היא ציפתה לחתונתם בכיליון עיניים. במשך חודשים רבים דרור היה זה שדחף לחתונה ומירב הרהרה וגררה בגרונה את התחושה בהיות בעל ואישה, התלבטה והיססה, אך לאחר שהסכימה כמו במרוץ שליחים היא ודרור החליפו תפקידים והיא זו שארגנה וקידמה את החתונה במלוא המרץ.

הם נכנעו לדעתו של דוד חיים. למחרת הודיעה מירב לאחות האחראית בהוספיס שבו עבדה שהיא חולה. בטרם נסע לאוניברסיטה, דרור הניח על מיטתם מגש ועליו קערת מוזלי עם יוגורט ופירות, וכוס עם שייק בריאות כמו שמירב אוהבת, ולצידם ציור ילדותי של איש ואישה מחזיקים ידיים וביניהם לב. בלילה, כששב מיום העבודה, הבחין שמירב שוכבת באותה תנוחה, אור הטלפון הנייד שלה מאיר את פניה, מגש האוכל נותר כשהיה על הרצפה למרגלות המיטה, ושיירה עולצת של נמלים נהנית מהשלל.

דרור לא התייאש. היה לו סליק־הפתעות שבו טמן קישוטים וחומרי יצירה וקרטיסי ברכה ואביזרים שונים לכל אירוע, אביזרים שרכש בחנויות הסטוק השונות שפקד מדי שבוע, מכור לאדרגלין שהתנחשל בגופו בכל פעם שרכש אי אלו מציאות ולתחושת השליטה שבמוכנות לכל צרה שלא תבוא. דרור הוציא

מסליק־ההפתעות תותח קונפטי, ארב למירב כשיצאה לשירותים, וכשפתחה את הדלת נורה עליה מטח צבעוני מהתותח. אלא שדרור כיוון נמוך מדי, וחלק מפתיתי הקונפטי נכנסו למירב אל קנה הנשימה, והיא מיהרה לנסות ולהקיא אותם, ושבה זועמת אל מיטתם.

ג.

כעבור שבוע הניח סרט שחור על מיטתם ליד ראשה של מירב, וכשפקחה את עיניה אמר: "תקשרי את הסרט על העיניים." "אין לי חשק, דרורי," היא מלמלה. "לא סקס. יוצאים." "מירב משכה את שמיכת הפוך מעל ראשה, והפנתה לדרור את הגב. דרור נגע קלות בכתפה, ולחש לה: "מירבי, תסמכי עליי. את תאהבי את זה." מירב פקחה עין אחת סקרנית ואז התיישרה על המיטה. "מה, ככה?" היא הצביעה על פיגמת המשבצות שלה שאפופה בניחוח שינה. "ככה," השיב דרור, "אולי תיקחי גם מעיל." בחוסר־חשק מירב קמה ממיטתם, השחילה את רגליה לנעלי הבית שלה, התעטפה במעיל־קל שהגיע כמעט עד לקרסוליה וקשרה על עיניה את הסרט.

דרור אחז בידה של מירב, והוליך אותה אל הכניסה. בחוץ טשטש הסרט את קרני שמש בין הערביים, והסתיר ממנה את המבטים התמהים של העוברים ושבים שסקרו את הזוג המוזר.

הוא פתח את שער הברזל המחליד והוביל את מירב בשבילים הצרים אל עבר הרחבה הלבנה. אז הסיט את הסרט מעיניה, וכשפקחה אותן ראתה משמאלה את המוזוליאום של נורדאו, מימינה את קברו של שאול טשרניחובסקי, ולפניה המצבה המשותפת על קברם של הדיזינגופים. דמעות החלו לזלוג מעיניה. היא נשקה לדרור על שפתיו, נשיקה קצרה וחזקה. "אהובה שלי, רצית חתונה עם שלוש מאות איש? אז לדעתי יש פה חמשת אלפים. בואי נעצום את העיניים."

ד.

משה שרת ושני גיסיו דב הוז ואליהו גולומב, יחד עם חיים ארלוזורוב, החזיקו ארבע קורות עץ עבות, שביניהן נמתחה יריעת בד שחורה. מסביבם החלו מתקבצים הדיזינגופים, ומנחם שינקין, מקס נורדאו, ושאול טשרניחובסקי וחיים נחמן ביאליק ואשתו מאניה, ורבניצקי ונחום גוטמן וראובן רובין ואחד העם, ושושנה דמארי ואריק איינשטיין, יחד עם שאר קהילת טרומפלדור.

ביאליק, פניו חלקים ודשנים כפני תינוק, הריצי קמטים חורשים תלמי־חוכמה סביב עיניו ושערות ראשו מתנופפות ברוח קדים שעלתה מהים, נפנה לערוך את הטקס. הוא החל לזמזם את ניגון "ארבע בבות" אותו שמע בחתונות החסידים שברח אליהן בילדותו מבית המדרש, הניף את ידו, כמו בכדי לנצח על תזמורת, וכל הקהל הצטרף אליו בזמזומיו.

ביאליק קרא לפרופסור חיות, ידיד נפשו, לבוא ולחתן את הזוג, והרב צבי פרץ חיות יצא מתוך הקהל, מרכיב משקפיים עגולים ככל עמיתיו החוקרים, זקנו מטופח, לבוש בחליפת מהודרת כמו הייתה זו חתונתו שלו שפילל לה על משכבו בלילות בווינה, אך סופו שנקבר רווק, בתל אביב. בשעה שעשה דרכו אל החופה, היטיב את הכיפה שעל ראשו ואז נעמד ליד דרוור ומירב.

אורות החלו לעלות בדירות הסמוכות המכתרות את טרומפלדור. כמה שכנים סקרנים הסיטו את וילונות חלונם, חלקם פתחו את דלת המרפסת, נעמדים עם כוסות יין של ערב שאך זה נמזגו, נשענו על המעקה וצפו ברב.

"אני שמח ונרגש להביא את זוג היתומים דרוור ומירב בברית הקידושין, טקס שלא קיימתי שנים," חיות פתח, וניער מחליפתו אבק-לא-נראה. הוא בירך על היין ואת ברכת הקידושין, וכל קהילת טרומפלדור ענתה כאיש אחד "אמן."

שני עדי הקידושין, אחד העם ומקס נורדאו, שבחיהם ניהלו פולמוסים יצריים ורושפיי-אש על מהות הציונות, אך שכנות-העפר הצמודה בטרומפלדור פייסה ביניהם, נכנסו כזוג תחת החופה. נורדאו, שפמו מחודד וזקנו מפוסק ומפוסל כפרפר צמרירי שנח על פניו, ואחד-העם, חמור סבר, שהרכיב משקפיים עם עדשות קטנות שחוט אחד מחברם אל חליפתו, הביטו שניהם בעיניים נוצצות בטבעת שהראה להם הרב חיות, ואישרו כי היא שווה פרוטה. מירב הושיטה קמיצתה אל דרוור והוא השחיל את הטבעת על האצבע ואמר: "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל." אחת השכנות, שכמה רגעים קודם לכן יצאה לתלות תחתונים וחזיות על חבלי הכביסה שלה, פלטה צהלת שמחה מופתעת, כמו חששה שדרור עוד יתחרט ברגע האחרון, ואמרה בשקט "מקודשת."

אחד העם הושיט לרב חיות טלית, אותה טלית שעימה התחתן וכבר העלתה אבק במדף העליון בארון הספרים שלו, וזה הושיט אותה לדרור שפרס אותה מעליו ומעל מירב ושניהם יחד בירכו שהחינו. איינשטיין החל לשיר חרישית "הכניסיני תחת כנפך והיי לי אם ואחות", אך ביאליק הרים גבה אחת תמהה, ודי היה במחווה זו בכדי להשתיק את אריק.

"ועתה לטקס שבע הברכות," הכריז ביאליק. "בברכה ראשונה ושנייה מכובד יהודה רצבי." לחשושים נשמעו בקהל שניסה להבין מי זה רצבי, אך ביאליק תכף המשיך. "רצבי עבד ביפו כשוליית חרש-ברזל, עד שנקטל במגפת הכולרה ב-1902, ונקבר בחלקה א' שורה כ"א, כשעל מצבתו נכתב 'פ"נ גלמוד'." מירב חייכה חיוך רחב, וניגבה דמעה שנקוותה בקצה עינה. רצבי, לבוש אותו סרבל שלבש בבית מלאכתו עת נפח את נשמתו כשהוא שמוט על הסדן לאחר שאכל פרי נגוע, בירך על הגפן ושהכול ברא לכבודו, ומיהר לשוב אל השורות.

בברכה השלישית כיבד ביאליק את אליעזר המאירי. שוב המו הלחשושים, עד שביאליק היסה אותם. המאירי, הגלמוד מחלקה ה' שורה ב', שנספה כשבוע אחר עלייתו מאירופה ועדיין לבש את הבגדים האירופאיים המחניקים עימם עלה אך

גם הקפיד לחבוש תרבוש כמנהג כל הגברים ביפו, הרכין ראשו בכדי שתרבושו לא יזעזע את החופה, בירך את דרוור ומירב בברכת יוצר האדם, ושב למקומו.

לברכה הרביעית הזמין ביאליק את מנחם שמחון, הגלמוד מחלקה ב', שורה י"ב. שמחון, שעבד כקוטף תפוזים עד שנקטל במגפה הארוורה, ניגש אל החופה, ריח בגדיו כריח השדה, קד אל דרוור ומירב שהשיבו לו בקידה, בירך, ושב לאחוריו. אחרי שמחון עלה יואל מרגוזה, קרוב משפחה רחוק של הרב יהודה מרגוזה, שנפל חלל במגפה ונקבר בחופזה בחלקה ה' תחת השם "גלמוד", כשמשפחתו עוד חיפשה אחריו חודשים לאחר שנטמן, ולאחריו פנחס פינברג, הגלמוד משורה י' בחלקה ב', שהיה ידוע בכינויו "המלמד", בלשון סגי נהור, כיוון שהתרברב שבאירופה העמיד תלמידים הרבה, אך ביישוב המתחדש התהלך בטל שכן לא מצא מי שיחכים ממוצא פיו. חתם את שבע הברכות ישעיהו כהן, שכנו של פינברג בקהילת טרומפלדור, שעד פרוץ המגפה והסגר שכפתה עבד כמוזג בבית המרוח המפורסם של ר' ליפא קאמעניץ.

ביאליק הניח כוס זכוכית עטופה נייר כסף מתחת לרגלה של מירב שאמרה את הפסוק "אם אֶשְׁכַּח יְרוּשָׁלַיִם תִּשְׁכַּח יְמִינִי, תִּדְבַּק לְשׁוֹנֵי לְחֻכֵי אִם לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ, אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחֲתִי", וניפצה את הכוס. שושנה דמארי, שעמדה מעט מרוחקת מהקהל והחזיקה בידה זוג כלניות שהיו מונחות על קברה, זרקה אותן ברישול לכיוון החופה, ואלו נחתו על מצבות הגלמודים שבחלקה ה'.

ה.

כתם היין שנשפך על הספה הלך והתפשט, ומירב התלכטה אם לנסות ולנקות ולהעלים ראיות או להתבונן בו ולנסות לנחש איזו צורה תיווצר ופשוט להתוודות בפני דרוור, שהזהיר אותה כמה פעמים מהנחת כוסות על הספה. היא החליטה להתבונן, ולקחה את הפלאפון שנח לצדה בכדי לכתוב לדרור. כשעוררה את הפלאפון מתרדמתו הבחינה בפוש חדשותי שבישר: נמצא חיסון לקורונה.

אורות הצפון

אסתי הלפרין מימון

אחרי השבעה עליתי על המטוס הראשון שלקח אותי אל הקוטב כדי לראות את אורות הצפון. היה לי חלום בלילה האחרון שלך איתנו, לפני שהסתלקת לך, ובחלום האורות זהרו כמו בתמונה שראיתי פעם, כשעוד הייתי ילדה.

מהקור פחדתי, אז התכוננתי לקראתו. לקחתי ציוד סקי של בת דודה שלי. ביקשתי ממנה שתביא לי אותה לשבעה, למרות שזה ציוד יקר והיא ידועה כקמזנית גדולה. לא הייתה לה ברירה. יש מצבים שאי אפשר לסרב בהם. היא לא חשבה על זה שאתה מת ועל זה שהכול זה סתם ושלכסף אין משמעות, אלא על זה שלא נעים לה. היא עדיין חיה על פי חוקי הפלנטה הזו, של החיים המוכחשים. אני כבר לא וגם אתה כבר לא. אתה כי אתה כבר לא בפלנטה הזו בגופך, ואני כי אני כבר לא בפלנטה הזו ברוחי. אורות הצפון הם בדיוק התפר הזה. המקום בו הפלנטה שלנו מזדהרת מהמפגש עם מה שחודר אליה משכבות רחוקות של האטמוספירה, או משהו כזה. ככה הבנתי ממה שקראתי על ההסבר הפיזיקלי של התופעה. אז נכון שפיזיקאית אני לא, אבל מה לעשות והפיזיקה מתנגשת בי ובמחשבותיי מעת לעת, ואין לי ברירה אלא לפגוש בה, כיוון שהיא עקשנית כל כך.

המוות שלך היה עלוב. למרות שהתכוננתי אליו כל הזמן, הרגע בו החלטת למות היה אקראי לגמרי. חסר כל פשר. זה היה באמצע פרק של סיינפלה, צחקתי סוף סוף, שוכחת מהמחלה שלך, מהחולשה, מהרגעים האחרונים, ממך שוקע. צחקתי מהאבסורד ואו הפניתי אליך מבט לראות אם זה מצחיק גם אותך, למרות שידעתי שכן. אולי בעצם רציתי סתם, לראות אותך שוב צוחק, אולי רציתי לראות אותך צוחק עוד פעם אחת, אחרונה. אבל אתה הפסקת לנשום ולא יכולתי לדעת שהדקה הזו, בה צחקתי מכל הלב, הייתה הסוף. לא יכולתי לדעת, למרות שהכתובת זהרה על הקיר, כי בעצם כל הרגעים שלנו בתקופה האחרונה היו כאלה. רגעי שיא. דרמטיים. והיה קשה להחליט, כל כך קשה להכריע, איך תמות. המחשבות שלי התעייפו מלאתר את הרגע. מחובק איתי מול גלי הים המתנפצים, ישן בשלווה במיטתך, לוחש משפט זן חכם שנחרט בך מהטיול בהודו, לצד המשפחה שמקיפה אותך באהבה. היו כל כך הרבה רגעים מתאימים, עם מוזיקה שלווה ברקע, עם שאו מאסט גו און של נעורין, בשקיעה, בזריחה. כל כך הרבה רגעי שיא לבחור מביניהם ומכולם בחרת דווקא באנטי קליימקס, והשארית אותי לחפש את הפשר שאולי איננו מפני שמעולם לא הובטח לנו שיהיה ומעולם בעצם לא היה. זה היה מוצדק במונחים של פיזיקאים ושל תסריטאי סיינפלה, אבל במונחים של בני אדם, זה היה סתם מחורבן.

שירים אסתר וולק

אליבי מבית

יש לי חשד נגדי
וגם אשמה במשיכה
לעצב תת הודי
ליום הנטישה

הבית הצטמק בעצב
והיא עמדה אולי זמן מה
כמו דם במסדרון
קרושה אל תוך עצמה
ולא חבקה

יש לי חשד נגדי
פשעתי באשמה
על שיצאתי את עצמי
אחזתי בכוכב חלב
צירתי שביל לעצב

והיא ספק עולם
ספק אדם, ספק מוטב
שלא יפסיק הכל לומר
אשמה, אשמה בקצב

מכל מקום
הכלום כלו שלי
באין מקום
האין הוא בית.

פעם הכרנו אבא ואני, מי עוד יכול לומר שהכיר את אביו ביום כך וכך? היה שם סוף יוני וים של כרמל שתוכו התחבא שמיים. אני פשטתי מדים ולבשתי בת, אבא פשט רופא ולבש אבא. ככה באנו. לבושים בפרטים שקטנים מאיתנו וזרים למידותינו. לא קראתי לו באף שם וכבר זיהיתי פנים ושרירים דומים, במיוחד את שריר העצב, למדנו קרבה ואף על פי כן לא התנחמנו.

עכשיו אני מתקשרת אליו ובמקום שלום אומרת "אבא?", עליי לתהות על מרחק האותיות הזה בין כל שן ושן אבל אין כל מכשיר מדידה. הוא שואל "מה נשמע" ואני נזכרת שאתמול באתי איתך הביתה ובחוץ תרנגולת דיממה מהראש. היא לא התרחקה מאיתנו כשאר החיים. אולי הקרבה לא מנחמת משום האנושות שהיא פצע או חולשה גדולה. את שמה המפורש לא נעלה על שפתינו, פן תבוא ותצחק בנו, על שאנחנו בכלל מבקשים לנסות. הראש של התרנגולת היה פתוח ואנחנו עלינו הביתה כי לא ידענו מה נעשה עם אנושיותנו. נעדיף להפעיל שלטים אלקטרוניים ולקרוא לסיבים אופטיים בטקס פגאני של המאה הכי מתקדמת. שירקדו מולנו דמויות רחוקות ואנחנו נשתקף בצחוקנו במרקע הדק לעייפה, נירדם על הספה ונבקש לא לקום. עכשיו אני עם אבא על הקו, ואין שום קו ואם יש הוא מקווקו, כי הוא ודאי חושב על איך זה להיות בריא בשלג ואני חושבת עליך. ועל הסופה שכלל לא מתרגשת עלינו ובדיוק בגלל זה היא כל כך רצויה. אתה שואל "מה נשמע" ואני עונה משהו כמו "בסדר מה איתך", אם אפשר היה למדוד, למרחק בין האותיות ודאי הייתה משמעות אחרת כמו "הכול מרגיש כמו סופרנובה ואני כבר לא זוכרת בשביל מה כל זה. ואיזה מין דבר זה, שיש בית ובכל זאת אני רוצה הביתה". אבל אי אפשר למדוד והמילים רחוקות ממני, אז אני אומרת על הקו משהו קרוב כמו געגוע וסוגרת. אחר כך אני מחבקת את עצמי כמו צמח ששולח שורשים במים, וגם בכוח הציפה אין כל נחמה.

*

בין צדי הנחל
צפירים רצדו שמים
והפער בין כנף לעינים
במרחק הקרבה המדמה
ביני ובינך.

הַחֲלִפְנוּ עוֹר בְּעוֹר
כְּמוֹ כַחוֹת קְדוּמִים
לְמַלֵּא אֶת חֲלָל הַתַּפְקִידִים
הַנְּעַדְרִים

לֹא קָרָאתִי לְךָ אֲבָא
לֹא הִשְׁבַּתְּ בְּבֵית עֵין

יֵשׁ צַפְרִים שְׂדוּגוֹת עַל בֵּיצִים זְרוֹת
אֲנַחְנוּ מִיָּן אַחֵר.

שירים

זהר קטן

מוהליבר

על שלחן המטפל אני מחיכת,
דמותו צנומה ושחומה
החדר טורקזו מאים
בחלון בוגנוויליה מתהלכת
המלה ריקה של פריחה תפוחה.

על שלחן המטפל אני מחיכת,
הוא מספר על שדה
השדה טבוע, הוא אומר
השקנת יתר, הוא מקלקל.
לפני שהוא עוזב הוא עוד דוקר אותי
מחטים בְּחֹזֶה, מחטים בְּרִקָה,
מחטים שִׁינְקוּזוּ אֶת הַמַּיִם מִשְׁדוֹת הַכְּתָנָה
מים הנקוים על רגבי לחיים,
הנקוים בין עפעפים
המכלים את הנשימה.

על שלחן המטפל אני מחיכת
טבועה בעצמי מבטני הכואבת
בוקעת בת־קול מתגלגלת,
טבועה בְּרִצּוֹן שְׂאִינֹו מִתּוֹכִי.
לפני שהוא חוזר אני משקרת לו,
מעיפה את השערות מהפנים.
למטה במדרחוב, אני מחפשת פתחי נקו.

האיש עם הגיטרה המתוקה

השירה היא הנושא של השיר,
מזה נובע השיר ולזה
הוא חוזר.

האיש עם הגיטרה הכחולה / וואלאס סטיבנס

בְּאוּגוּסְט רִיחַ עֵבֶה הַתְּגִנְכָה פְּנִימָה
הַבִּיאַה אֵיתָה זְבוּבִים שְׁמָנִים
מִחֻפְשִׁים רִיחַ שֶׁיִּדְבֵּק בְּכַנְפֵיהֶם הַשְּׂבִירִיּוֹת
חֻפְשֵׁתִי שֵׁם אֵת הָאִישׁ עִם הַגִּיטְרָה הַמְתוּקָה
שֶׁפָּרַט צְלִילִים בְּהִירִים וְלֹא יָדַע לֶאֱמֹן לַפְּנוֹת

בְּאוּגוּסְט

אֲנִי מִתְגַּעְגַּעַת לְאִישׁ עִם הַגִּיטְרָה הַמְתוּקָה
הוּא נֶגֶן דְּבָרִים כְּמוֹת שֶׁהֵם טָרֵם נוֹצְרוּ
הַשְּׂמֵשׁ הַשְּׂתַתְּפָה בִּיצִירוֹתָיו
כִּהֵן פְּטָפוּט הִיָּה סוֹפִי
שִׁירָתוֹ סִפְרָה לַחֵן וְלַפְתָּה אֵת גְּרוּנִי

אֲנִי יוֹדַעַת שֶׁהָאִישׁ הַזֶּה הוּא שְׁלִי בְּלִבְד
שֶׁאֲנִי הִיִּחִידָה שֶׁהוּא מְסַפֵּר לָהּ עַל הַיָּם
וּמְתִי אֲבָא אָמַר עַל הַיָּם
שֶׁהוּא גַב הַעוֹלָם
וְהַדְּיוֹנוֹת הֵן טְלָלִי פְּנִיּוֹ?

אֲבִי לֹא הַשְּׂתַתְּפָה בְּדָבָר מִלְּבַד יִצִירוֹתָיו
מִיִּתְרִיו הָיוּ חֲמִים וְלֶהֱטוֹ גַם בְּאוֹר הַיָּרֵחַ,
הַגִּיטְרָה הַמְתוּקָה בִּידְוִי הַפְּכָה אֵת עוֹרָה וְנִשְׁפָּכָה
כְּכֶתֶם יֵין אָדָם עַל רִצְפַת טָרְצוֹ
עֻקוּלִיָּה הָיוּ כְּדִיוֹנָה שֶׁלֶהֱטָה עַד כְּלִיוֹנָה,
כְּשֶׁלּוּלִית וּשְׂמָה פְּטָמָה מוֹרְגָנָה
חֲזִיוֵן עַל אִישָׁה שֶׁגָּרָה בְּקַפְסֶת פַּח.

בְּאוּגוּסְט צְמִיגִים נִשְׂרָפִים עַל הָאֶסְפֶּלֶט,
נִשְׂמָעִים בְּתוֹךְ קַפְסֶת הַפַּח כְּזִמְזוּם
אִים וְנוֹרָא
כְּשֶׁאֲבִי שָׁר עַל זִמְזוּם הַדְּבוּרָה,
הִכָּה בְּגִיטְרָה הַמְתוּקָה כְּכַתְּפִי
אֲנִי הַתְּהַלְכֶתִי שֵׁם
כִּלְאֵי שֶׁהַגִּיטְרָה הַמְתוּקָה תִּשְׁנָה דְּבָר.

שיר שיר סימן טוב

כל לילה זה נגלה אלי בחשכה, מתבשל באויר הלילה הסמיד, חומק את אט דרך השמיכה, נשמת ממני הלאה.

מדרדר על פני תהום. אני מניחה לזה להתעצם. תחלה ברחש. חפצים זזים סביב בהתרחשות. עט, שלחן, ניר, גוף מגשם, זה מתגבר. כמו במהומה החדר שואב אותי אליו. אל קירות לבנים, אל ריק. בדממה הזאת אני יכולה להביט על המציאות כמו על דף לבן. ספר ריק. הניר מתמלא. היד מגששת אחר אות. דיוק. פרקן. יש כמיהה לדבר על מה שלא נמצא פה.

הקירות מהנהגים בהסכמה. מנורת החדר מפיצה אור דהוי. אני לבד. נזקרת לא להחליק על מחשבות תהומיות. לא לדרך, לא להשמיט קצוות מלים. הדיו נשפך. כופה את קיומי אליו.

להתגלש את תוך הנפש ללא

מעצור. לחוש במגע, בגוף הבוזר בריח. בשפתים הסדוקות. האויר מדמם כאב עד קצה המציאות. מתפשט מולי.

את ערה לרחשים. נפגשת בעצמך כמו מול חשף. מביטה אל הריק הנה כצהר. משהו מתלקח גם בלי שתעשי דבר.

שירים

זוד ברבי

אהבה שונה בעקבות עבדול וואהב

זו אהבה שונה וסערתה שקטה
אש בוערת בה ממסה לב
ואם תשכח והתוכחה תבוא בה
תהיה המתיקות חודרת ללא כאב

הפחידו אותי מאהבת נפשי
אל תתן לבך אליה הבהילוני
והזמן עובר דוהר וכל שניה אתי
סוערת פעימה ואתם תראוני

אל תצלצלו בפעמוני תפלתכם
כי זו אהבה אחרת זרה היא
אל תשאגו לשמים דבריכם
לאמר הנה אנחנו קצרי ראי

והיו אלו ואלו בזהים בהסח
שואלים בעיניהם שוב היאך?

לחישת ראשונה הומאו' לפריד אל אטרש

הלחישת הראשונה אותה וזכרתי
כמו הפרח הראשון שנתתי בידך
כמו היתה זו בזמן שבו אהבתי
היתה כרוח מניפה את שעריך

האהבה לקחה לבי בשבי
ובין צלעותי השאירה כאב
נזכר בלחישת ראשונה שלי
צליליה נפעמים מתוך הלב

על לשוני נשארו אותיות שמך
והגעגוע נדבק לקחישה
ועיניך יהיו לי למזכרת דרךך
לאהבה נואשת שלא כבתה

זהו שיר לכל האוהבים והאוהבות

שנשארו לבדם רק עם הזכרונות

הומאז' לאום פלתום, "ליסה פאקר"

תזכר את לבי שנתתי לך
זה היה פעם זה היה מזמן
דמעות כאב נוגעות בך
והן מתקו לך בטעמן

וככל שהיו דמעותי בכאבן
הייתה אהבתי דועכת
ואתה לא הבנת טעמן
והיית עוצר אותן מלקת

והיו דמעותי לשמן צחוקך
ולא ידעת איך נפשי נעדרה
ורק הבקר היה מסביר איך
יכלתי לעבר את הזמן כזרה

ואתה שואל מה עם האהבה
זה היה פעם בזמן שהוא שהיה

תן לי חלילך
בעקבות פיירוז

תן לי חלילך
ונפרש שנתנו על עשב השדה,
נתכסה בחלל כוכבים
נרחץ בבשמים

ובאור השחר
נאסף חלוקי נחל
נפתח סכרים
נפקח עין
ונכתב שורות על מים

נודד

בעקבות עבדל חלים האפו

לבה נודד והוא בקצוות רחוקים
ואני נמס בי הגעגוע צורבת כמיהתי
רוצה לדעת את הדרך אליו
ואתם אנשים טובים אם תפגשו
מסרו לה שלום ממני השחרחר
הרגיעו אותי וספרו לי
מה עושה בזה הנכר

בעקבות אילהם מאדפי (כותב ונגן גיטרה, מלחין ושר, יליד עיראק)

למדנו יחד אותיות אהבה
ואת לא נשארתי לשמע הדם
ספרתי לך על כאבי
ואת הרחקת מעבר לים

זרעתי פרחים בתוך גנך
ואת לא נשארתי בנבילתם
הפרחים לא אתי לרפא
וזוהי אהבה קצרת תוחלת
זוהי אהבה קרועה
שאבדה והשאירה
רק גחלת

"אליתעדה ופאט זהמה ירג'ה"
בעקבות שיר תוניסאי מאת שיד אל אפריט

את שְׁעֵבֶרֶת וְאַבְדָּת הָאֵם תַּחֲזִירִי?
אֲשֶׁרֶט לְךָ שִׁירִים עַל עֲלֵי הַצִּפְצָפָה
וְאֶקְשֶׁר בְּרִגְלֵי צִפּוֹר בְּמַעוֹפָה
הָאֵם תִּגִּיעַ אֵלַיךְ בְּשׁוֹרְהָ?
וְאֵת הָרִי עֵבֶרֶת וְאַבְדָּת וְאֵיךְ אֲדַע
שֶׁתִּגִּיעַ אֵלַיךְ צִפּוֹר אוֹ עֵלָה צִפְצָפָה
וְאֲנִי אֲמַשִּׁיךְ לְשֶׁאֵל עַד שֶׁאֲעֵבֶר
גַּם אֲנִי וְאַבְדִּי

שירים

דפנה פלדמן

החור הפעור

כשאנו שוכבים אני לפעמים מדמינת
על היום ההוא, כשאהיה משתקת.
תצטרף לקפל לי את הכרכים
ולהפריד בנחישות בין שתי הירכים

אתה אז תחדר ושוב ותגמר,
ותפרש מגבת מתחת לחר
שתספג את כל הנוזל הדביק,
למביט מהצד אולי זה מצחיק.
אזיף עבורך התנשפות וגניחה
ואולי תשכח שאתה עם נכה.
אנשק ואמר: אוי, היה שגעון,
ואשכיב את גופי המשתק אז לישן.

היום לא זרקת עליי נעל

ולא דחפת אותי לקיר
ולא קללת שאמות
ולא טרקת דלתות
ולא רפקת שלטים וכוסות.
ואני לקחתי אויר ונשמתי עמק
ואחרי שהלכת, התחלתי לצחק כי היום לא זרקת עליי נעל,
והיה בקר טוב

אמונה תפלה

שלושה כוכבים בשמים, סימן.
יצאה השבת והגיע הזמן
אבי אז יקרא בנגון מיוחד
"אל ישועתי אשא לא אפחד".

ואני אחראית לסדר הכלים,
הנר, היין, ענף רוזמרין.
כל החושים יוצאים לדאיה,
השמיצה, הטעם, הריח, הראיה.

מתר מאורות, ומתר בשמים
ורק על הטעם נתנו אסורים.
תדע הילדה, החל מגיל גן
אם תשתה מהיין יצמח לה שפם.

ואני שאלתי על מקור האסור
והם ענו, הלא זה ברור.
נולדת בששון ממעיני הישועה
ומאז את חתומה על "נעשה ונשמע".

אולי יום אָחד, סביר שאת לא
תביני: הכל נועד עבורו.
אל תתפתי מן היין לשתות
בטח לא, אם את שתי שחלות.

ואולי זה הפחד שיצמח לי שפם,
שהפך אמונה לטעם נפגם.
בשל האסור לשאל שאלה
הפך אלהים, לאמונה תפלה.

שירים יעל צבעוני

ביקור משפחתי

בדירה של אבא שלו שנטש אותו יש ספות מעור ומרפסת הפונה לשבעת הכוכבים. אתה חייב לשבר פה את הקיר, הוא מסביר לאבא שלו שנטש אותו כשהיה ילד, שיהיה מרחב לילדים. בדירה הזאת גדלים ילדים אחרים עם הילדים שלהם. אבא שלו שנטש אותו לא מרצה מהסדור. לא בגללי, הוא מסביר, זה פשוט לא עושה להם טוב. כשבנתי נשענות עלי ולא מתפזרות בחלל הוא נותן להן מעילים ורדים. הן מוודות ומחזירות לשקית. הבנות שלי לא מנמסות ולא אומרות תודה. הן רואות טלוויזיה וגוזרות דפים מצירים על הספה. אבא שלו שנטש אותו ונעלם עם הכסף אומר לי: אז אפשר לזרק את פתק ההתלפה? חתול שמנמן קופץ על רגלי. אבא שלו שנטש אותו ובגלל זה הוא נאלץ להלך ברחובות מסביר שהבת שלו אספה את החתול מהרחוב אחרי שילל וילל. תחלה לא התלהב, אבל לא היתה לו בררה. היא מתפרצת לזכרי: כמה שנים היא צריכה לגור אתך, אבא, כדי שתבין שזאת חתולה. אשתו החדשה והיפה של אבא שלו שנטש בלי להביט לאחור ושנים אחר כך התחרט וכבר לא ידע איך לחזור, נראית עיפה. הוא מתישב לצדה ואומר שהאבטיח לא מצלח ולמה מוכרים כאלה אבטיחים. אשתו החדשה שכבר נשואה לו שלושים שנה והביאה לו שלושה ילדים אומרת: האבטיח בסדר גמור, אבל איך הוצאת אותו. זה בגלל שגרדת. אתה לא אמור לגרד מהתחתית. אני מרימה את התינוק של הבת של אבא שלו שנטש אותו ובגלל זה נאלץ לחפש אבות באנשים הלא נכונים ולרגע מרגישה שיכת. שנינו נותנים עצות להורים החדשים. כדאי לא להרדים עד השנה האחרונה, אני אומרת, למת להם קצת את עצמם. הוא למשל, אני מצביעה על הבן של אבא שלו שנטש אותו ובכל זאת מושיט לו יד ואומר לי בואי גלד, שהבנות יכירו אותו, הוא איש מבגור, לפעמים אני אומרת לו, לטפת מספיק. אבל אולי לו אין מחשבות כאלה, כי מעולם לא היה לו מי שמלטף ומרדים עד שהוא מאבד את עצמו ומישהי אומרת: די, אתה מפנק את הילדים. אבא שלו שנטש אותו כשהיה ילד ולא בא לראות את הילדה שלנו כשנולדה שואל למה אנחנו כבר הולכים ומלזה אותנו לרכב בנעלי בית. ליד המעלית עומד ספסל עץ וכלנו מתרשמים. בדרך למינוס שלוש הוא מציע שנעצר לסיור בלובי ואומר: תראו כמה זה מפאור. זה כמו מלון פה. והנה גם הספסל הזה בחוץ – כל מי שרוצה יכול לשבת בכל מקום בסביבת האבא שלו שנטש אותו גם כשכמעט פשט רגל ופסע עד הבית של אבא שלו למרות הכל אויזו תקנה קטנה. בדרך הביתה הוא מתקשר בקול סדוק ואומר: תודה שבאתם, זה רגש אותי מאוד.

מה אתה צריך אחת כמוני

שאומרת לך די, תפסיק, תנמיך, אחת
שלא מתעלפת ממך תמיד, כמו החברות שלה
שאומרות: מה זה הגבר החתיך הזה
איך הוא מקשיב, איך הוא רואה אותי
ואיך הוא אוהב אותך, מה אתה צריך
מישהי שזקוקה לחברות שיאמרו לה טובות מאחורי גבך
שעושה לך תנאים ומסבירה: לפני שעושים אהבה צריך
לדבר, לשפוף, לריב, אני צריכה להוציא עכשו
את כל הרגשות השליליים, הם תקועים לי
בבטן, בחזה, תראה
מה אתה צריך אחת עם רגשות שליליים כלפיך
כזאת שזוכרת לך הכל, כמו את הבקר שהוא
כשהתחילו הצירים ואתה יצאת לעבודה
ואמרת: המנהלת חיבת אותי, דחוף
יש עוד זמן עד הלדה, בשביל מה
אחת שלא מספיק מנקה, ממינת, אוספת
את כל הבלגן שלה ושלך ושל הבנות ושל החברות של הבנות, שמשתרע
בחוצות הבית כל יום מהתחלה, למה
למה לך מישהי שלא יושבת עם החברים שלך
אלא מתישבת עם עצמה, למרות שהם כאן
מצהירה: אני עיפה, מה אתה צריך לידך
אחת שלא נופלת ממך כמו הירקן שמושיט לך
אנגס מתנה, כמו האמא ביומלדת של הקטנה
כשנכנסת ואמרת: למה צריך את הטרמפולינה
יש פה יותר מדי ילדים, וסובבת אותה לצד השני
בשתי ידיך סובבת, בלי להסס
והיא אמרה: אנחנו דאגנו כל היום
ופסעת משם מותר חותם מזהב
אותו השכל המשתרך
מכל מקום שבו אתה דורך
בשביל מה לך אחת שלא
דורכת אחרך בכל המקומות
שעושה צעדים לאחור ולצדדים
שמותירה לך מעט מקום בארון הבגדים
שאומרת לך: אל תדבר אתי על נושאים כאלה

לפני השנה, זה מעיר אותי, בדיוק כשאתה רוצה
לדבר, מה אתה צריך משהי שישנה כשאתה ער
וערה כשאתה ישן, בינינו, מה אתה צריך אחת כמוני
שנותנת לך שיר במקום סטירה אחת טובה
במקום לומר: תביט בי, תביט בי עכשו, אהובי
אני כאן אתך.

יום הולדת אמיר ארנון

הילד שעמד מול דלת העץ המתקלפת היה לבוש חולצת משבצות בכחול ירוק, וחיקוי ג'ינס שנתפר בקיבוץ. על פניו נחה הבעה רצינית, שלא הלמה את גילו ואת נמשינו, ומצחו היה מתוחם בקו הישר של תספורת פוני-סיר. הוא נקש בהיסוס כמי שעוד לא החליט אם ברצונו להיכנס, וכמי שיודע כי כלל אין זה מקומו, בשעה כזו של היום.

למרות דלת העץ הישנה, הדפיקה כמעט ולא נשמעה. גם תשובה לא נשמעה. הוא חשב שאולי זה רגע טוב לסגת – הרי דפק ולא הייתה תשובה – אולם כשהחל כבר לסגת, יכול היה לחוש את זוג העיניים של אביו, נעוץ אצלו בגב. המבט הזה שלו, אף פעם לא מאיים, רק מאוכזב. כל כך מאוכזב, לבכות ממש.

הייתה שעת צהריים מוקדמת, לפני הארוחה. כולם היו בעבודה והכול סביב היה שקט מאוד. גם הבית היה שקט. אפילו השיחים הגבוהים שמסביב. הוא אזר כוח, וכמי שמכריחים אותו ללטף כלב מפחיד, דפק שוב. מהבית שוב לא נשמע קול תשובה, אבל היה זיע, והיה נייע. ואחר הרף נוסף של "ללכת ללכת", כבר יכול היה לשמוע מבפנים רשרוש של שקיות ניילון ורמז של תנועה. הוא לקח נשימה עמוקה והשפיל את עיניו. הדבר נעשה.

נשמע קול צעדים שמתקרבים, וחרכי התריס שבסלון, זה שמשקיף אל המרפסת מול הדלת, התרחבו מעט. התריס נסגר שוב, ואחר כך ארבעה צעדים ידועים מראש, מעט איטיים מהרגיל, והקול של המפתח, על התקיעה הקבועה שבאמצע הסיבוב, בתוך המנעול הישן. היא אף פעם לא פתחה את הדלת בעצמה, רק סובבה את המפתח וחזרה אל הסלון. והוא את התפקיד שלו כבר הכיר.

כשנכנס פנימה, למבוא הקטנטן, השתדל להידחק כנגד הדלת. למעט כמידת האפשר את אור השמש הנופל פנימה. לאחר שסגר את הדלת, ונעל שוב, היא כבר הייתה בגבה אליו, משרכת רגליה לסלון. השלום שלו נענה ב"היי" מהגב. הוא צעד אחריה לעבר המטבח שבהמשך הדרך, איפה שהם יושבים. נזהר שלא למעוד על ערמות שונות שעמדו בחשכת הסלון. ספרים למיון, עיתונים של שבת זו, ושבתות אחרות, כיסא של גן ילדים כדי למיין דברים על הרצפה, סל ירוק שמביאים בו אוכל מחדר האוכל, מלא במגוון גדול של קופסאות פלסטיק, חד-פעמיות ורב-פעמיות ועל-פעמיות.

היא בינתיים כבר פינתה עוד עיתונים, ששכבו על שולחן האוכל, והזיזה כוסות קרמיקה ישנות, מלאות בעטים, עפרונות, מהדקים, סיכות של שדכן, טושים זוהרים וגם שעון פלסטיק לשנה החדשה, משנה קודמת. ספר טלפונים מקומי ודפים שונים של תקציב. את הכול היא ערמה, בסוג פרטי של סידור, מצידו השני של שולחן האוכל, כדי שייותר להם מעט חלל שולחן. אחר כך סידרה שני כיסאות שפונים בארבעים וחמש מעלות אל המרחב התחום אשר התפנה.

לשולחן אפשר היה לגשת רק מכיוון הסלון. מצידו האחר הצטברה כמות גדולה של מכשירי חשמל שנחו בינות ועל הכיסאות שהקיפו אותו. חמישה כיסאות היו בסך הכול.

היו שם מכשירים שונים מדורות שונים. מדפסות שתיים, אחת ודאי לא עבדה, אחת עם פקס, ומכשירי טלפון שניים, אחד ודאי מנותק, וטייפקורדר דאבל קאסט עם מגוון של עטיפות ריקות של קלטות לידו. וקלטות, בצבעים שונים. להקת "אומסק" מרוסיה באריזה כפולה, ה"גבעטרון" בשירים רוסיים ושלמה ארצי ועוד כמה. היא שאלה אותו אם הוא רוצה לשתות משהו, והוא הניד בראשו שלא, ורק התיישב בציינתנות על הכיסא שלו. היא התיישבה על שלה והיה שקט.

העיניים שלו היו על השולחן. על הניילון שכיסה את המפה היה כתם של שמן. נראה כמו שמן של עוף. נקודות שחורות קטנות בפנים. הוא חשב שהוא צריך להרים את הראש אבל הוא לא הצליח. היה לו יותר קל עם העיניים שלו למטה, אבל בכל זאת הוא חשב. אז הוא דחף קצת, ועוד קצת, ובסוף כמעט בחריקה, הוא יישר את הראש שלו והסתכל עליה. היא עוד הביטה למטה. הפנים שלה היו אפורות ואת שיערה כיסתה מטפחת כחולה שתחתיה נראתה שקית ניילון שעטפה את כל הראש. היא שוב צובעת את השיער. תגיד משהו, הוא לחש לעצמו בלב, תגיד משהו שמח, אבל הוא לא ידע מה להגיד. בסוף, כמו ילד קטן שמכריחים אותו לנשק דודה זקנה, הוא אמר מהר ובלוע – מזל טוב ליומולדת חמישים.

היא הרימה את הראש שלה לאט, לאט מאוד, והסתכלה עליו במשהו שהיה נדמה כמעט כמו חיוך. הפנים שלה היו נראות כאילו היא בכתה, אבל הוא לא היה בטוח. לא זכר אם ראה אותה פעם בוכה. היא רצתה להגיד משהו אבל חזרה בה ושתקה. תודה. זה מה שהיא אמרה בסוף, תודה.

ואחר כך הורידה את הראש בחזרה וגם הוא. העיניים שלו נחו כעת על השער של מוסף ישן של "7 ימים", רק נמרחו ככה בצבעים העמומים, הוא לא ידע מה להגיד יותר.

בתוך הסוודר בורדרו של אסי דיין, שכיסה את מרבית הדף, הוא שמע אותה אומרת כמו ממרחקים, אני לא מאחלת לאף אחד יום הולדת חמישים כזה. כבר בשנייה שהיא אמרה את זה, בקול הזה הסדוק, עם הליחה, משהו בתוכו התכווץ. משהו זו לו בגרעין. הוא עוד לא ידע את זה, אבל הייתה בו הרגשה, שהמשפט הזה כבר לא יחזור לעולם למקום שממנו הוא יצא. שזה יצא ונדבק בו.

אבל לא זה מה שהוא חשב. המשפט הזה שהיא אמרה, הוא רק חשב מה אפשר להגיד בחזרה, אבל שום רעיון לא בא לו. היה לו רק מלא חומר אפור בראש, מהודק עד הגולגולת, ושני רצונות חזקים שלא כל כך הסתדרו זה עם זה. הוא מאוד רצה להגיד משהו שינחם אותה, שיעשה אותה קצת שמחה, והוא גם מאוד רצה ללכת. אבל החומר האפור שהשתלט על הכול לא נתן לו רעיון איך ללכת וגם לא כזה שיעשה אותה שמחה, אז הוא המשיך ושקע בו.

היה חשוך והאוויר היה מאוד דחוס. הוא הסתכל בתריסים הסגורים של המטבח, חדרו בעדם פסים דקים של אור שהאירו על המקרר וציירו עליו שורות. בתוך קווי האור הללו, שחצו את חלל המטבח, אפשר היה לראות חלקיקים זעירים של אבק עומדים באוויר. אף פעם לא הבין איך זה שהם לא נופלים. פעם איזה ילד אמר לו שזה לא באמת שהם שם, זה רק לכלוכים שיש לנו בעיניים, אבל זה נראה לו הסבר טיפשי.

אתה רוצה לאכול משהו, היא שאלה פתאום, הוא כמעט שכח שהיא שם. לא, הניד בראשו, אכלתי. היא כיווצה את השפתיים, משכה פנימה את השפה העליונה והביטה בו לרגע, כמנסה לאמוד מיהו בדיוק. הוא רק הצטמצם עוד קצת אל תוך הכיסא. היד שלו על השולחן תמכה במצח והסנטר כמעט נגע בחזה. הוא ראה מכנסיים כחולים. כחול כהה. אחר כך הרים קצת את העיניים ודרך היד אמר – כתבתי לך ברכה אבל עוד לא הספקתי להעתיק לנקי. אני אביא לך בפעם הבאה.

אתה מאוד חמוד, היא אמרה לו וניסתה לחייך. זה יצר עווית מוזרה בפנים שלה. בתוך מסגרת המטפחת יצא לה פרצוף קצת מכוער וקצת מצחיק. יש לי חוג כדורעף עוד מעט, הוא מלמל במבוכה. ממתי יש לכם כדורעף בצהריים, היא שאלה בסקרנות קצת תנינית, לרגע נראתה חיה. לא, הוא גמגם, זה רק היום שינו, כי יונתן צריך לסוע אחכך למשחק של קבוצת ה"נערים". טוב, הפטירה לעצמה, תבוא פעם לקצת יותר זמן, אנחנו בקושי מתראים. טוב, השיב, אז אני הולך. את באה לנעול?

היא סימנה לו באצבעה, והוא קרב את פניו לְחִיָּה ועצר את הנשימה בזמן שניקרה את לחיו, לא היה אפילו מה למחות מהלחי. את הדרך החוצה עשה במהירות. כבר לא הפריעו לו הערמות על הרצפה, רק לצאת. החושך היה מחניק מאוד, ומבעד לחלון שסמוך לדלת הכניסה, עמום ומלוכלך, הסתמן האור.

להתראות אמא, הוא זרק לאחור, ושוב נצמד במהירות אל הדלת, מילא בגופו הצנום את הפתח והתחלק מתוכו החוצה. מאחוריו שמע את קול סיבוב המפתח וקפיץ המנעול המשתחרר פנימה, אחרי התקיעה הקבועה.

הקליק הזה שחרר אותו מהמקום. למרות שהיה ינואר, האור שבחוץ היה מסנוור, והוא הלך בצעדים גדולים ומהירים, גדולים ממידתו. בדהרה חצה את שביל הבטון ואחר כך את הדשא עם התעלה שמול בתי הילדים. בתעלה היו עוד קצת מים והוא קפץ, בלי להירטב, והמשיך וחצה בין בתי הילדים. הוא לא ידע לאן הוא הולך, רק רצה ללכת רחוק משם, רחוק ומהר, שלא יידבק.

הוא לא היה עצוב ולא שמח, רק הייתה לו רווחה, וכמה שהלך יותר, הייתה יותר. כמעט לא הביט קדימה, רק למטה, שלא ייתקע במשהו. דשאים ואבנים וכדורגל מפונצ'ר אחד וסתם "שמונצים" עברו לו מתחת לרגליים, כמעט הוא לא הביט קדימה, הכול היה בגב. כשכבר החל להתנשף, בקצה השני של הקיבוץ, ליד השער לכריכות, חשב לעצמו שהלוואי שכל זה לא היה. הוא כבר היה מספיק גדול להבין שזה היה, אז רק נשף שוב המשיך ללכת. וכל הזמן, לאורך כל הדרך, המקל הזה של האור, מבעד לחרכי התריסים שבמטבח, וחלקיקי האבק הזעירים שלא נופלים.

(כשיצא את השער בכיוון בריכות הדגים חזר ואמר בקול רם, מזל טוב. מזל טוב ליומולדת חמישים. משום מה עדיין הרגיש שאם היה מצליח להגיד את זה כמו שצריך, אולי בכל זאת כל זה לא היה קורה.)

שירים

נגה ספיר שצברג

אהבות לא ממומשות

על האהבות שלא יתמששו עוד
אנחנו לא מדברים
הן מקפלות בעמלנות רבה לצד
סדינים מְגֵהִצִים לְמִשְׁעִי
זו לצד זו
(אנחנו)

מרוטים על ספה זולה
מנסים לחבר פסות של יום
מחליפים מסרים קצרים
בקודים של אחים לנשק
השתיקה מחניקה את מה שיכל להיות
המגורים הרחוקים
גנת הירק
הטיולים במדבר
ביצרות
הגוף הבריא
האשה האחרת
זו שלא רואה את השאריות הלעוסות מנחות על השלחן.

האישה האחרת

לעולם לא אהיה היא
היא לא אני
במרווחים היא מתקיימת
מציצה לתוכי מבעד לתריסים צרים
עונדת את יצריה כעגילי חשוק מסתובבים
תחתונה מפשלים מוסרים באחת כמו ערלה של תינוק
פושטת אותך מקלפת השגרה
אצבעות דקות מגששות אחר אוצר עלום
אתה מוזג את עצמך לתוך הגביע

מתרוקן כמו יין משבח בסעודה אחרונה
רעד עתיק חולף בי
קנאה רחוקה מצמצמת דרכים
אישוני מתרחבים באשמרת פועמת
שפתי מחניקות משאלה
הקוראת לה להשאיר
היא מרימה את עצמה מתוך גופך השרוע
צדה אותי באחת
מבוכה מתחלפת
אור מתגנב מבעד לתריס
אני מסתובבת אליך
אתה עוד שוכב שרוע.

המרחב המוגן

אנחנו מצטנפים בחדר
על המזרן, עטופים בסדינים
רחם מכתנה
דבר לא יגע בנו
גם לא הילדים
כמו שני זחלים נעים בכוונים מנגדים
הנזונים מהמחשבה לפרש כנפים
מלקטים פרוורים של ארועי היום
כמנחה המנחות בינינו
באהל המאלתר
הסודות גמסים
ונספגים ברכות בחזרה לתוכנו
צעקות השכנים
טרטור המיבש
חפירת הארנבת
דבר מאלו לא חודר

שיעור באימוץ

הִיָּה לִי בְרוּר שְׂאוֹתָךְ אֲנִי מוֹסֵרֶת
אֶתְּךָ הַרְאֵשׁוֹן שֶׁהוֹלֵךְ
אֶתְּךָ תִּמְצָא בְּקִלּוֹת אִשָּׁה אַחֶרֶת
תִּתְמַסֵּר לְזִרְעוֹתֶיךָ הַמְחַבְּקוֹת
כֻּלָּם יֵשְׁבוּ עִם הַפְּתָקִים קְרוֹבִים לְחֹזֶה
נֶאֱבָקִים בְּיָדָם הַנִּשְׁלַחַת
רְשׁוּמֵי פְּנִקְסָאוֹת מִי יוֹתֵר וּמִי פְּחוּת
חֲרִיצֵי אִשָּׁמָה נְקוּיִם בְּפָנִים
הַלְאוֹת
לִי נוֹתְרוּ כֶּבֶד שְׁלוֹשָׁה פְּתָקִים
אֲצִלִּי זֶה תְּמִיד רַק שְׁלוֹשׁ
אֲז עֲרַבְּכֵנוּ נוֹזְלִים כְּמוֹ שְׂמוֹהֵלִים
דָּם בְּדָם
קִשְׁרָנוּ אֶת עֲצָמָנוּ בְּשְׁלוֹשׁ טַבְּעוֹת
דְּמוּיוֹת אָדָם
וְגַם הַיּוֹם בְּמִשְׁפָּחָה הַחֲדָשָׁה
יֵשׁ שְׂמוֹת עַל הַפְּתָקִים
אֶתְּךָ זֶה שֶׁנִּמְסָר.

שירים

נעמה הכט

ביטחון

את המזמן גדולרים שסבתא הורתה לתת לנו בשבעה שלה, שיהיה עם מה לברות,
הוצאתי על קפה ורוויד במחיר מפקע בפראג הרחוקה.
לקחו לי עשרים ושבע שנים וסבתא מתה אחת כדי להבין שהנאצים לא באים
או שאם הנאצים באים אז אין לאן לברח,
או שאם בורחים אין איפה להסתתר,
או שאם נסתתר תמיד ימצאו אותנו כי אנחנו,
עם האף היהודי שלנו,
או שאלף דולר לא יקחו אותי רחוק באירופה של שנת 2019
אבל הם יקנו לי חתיכת וויד טוב.

אני מעשנת את כספי הבטחון של סבתא,
שותה את כספי הבטחון של סבתא,
נוסעת עם כספי הבטחון של סבתא לראות את הבית של סבתא אחרי המלחמה
(כבר לא גרים בו יהודים)
וחונרת הביתה בהחלטה מתבלת באין-ברירה:
מפה אני כבר לא אברח.
עכשיו, כשאין עם מה.

קדמה

אנחנו חיים בעולם שבו אני יכולה
לחפש פרוקטולוג,
לחתך מהדיט האחרון, אחרי שלא העזתי לחשב בזמן אמת שמגיע לי יותר,
לכתב שיר
להזמין סמים
ולהתנצל שאני מאחרת (כרגיל, אתם יודעים איך אני כשאני -)
והכל יראה אותו דבר.
גוף כפוף אל תוך מסך מואר.
גוף כפוף אל תוך מסך מואר.
גוף כפוף אל תוך מסך מואר.

שירים ליהיא רבינוביץ'

אני אוהב את אמא שלי כי

גבריאָל מתהלך
על חמש
מתכדרר לכדור
מלאך בעל ראש ירח
זרוע מכתשים
ילד ראש דשא
מטפס על קורי עכביש
נסה לדמין שהתבה היא תבה
ופנותיה זהב
אמא
יפה כמו פרפר גבריאָל
קצות אצבעותיך מרפרפות
על פרוות הבונים בצל העץ
כמו נשיקות פרפרים
אמהות
מנשקות ילדים
בקצה הירח
נסה לדמין סכריות צבעוניות
מקפצות על לשונך
ולא טעם שני חלב

סוזאנה

בגוף הילד ראיתי,
גם במחלקות הכי סגורות
יש דברים שאסור להתלחשש עליהם
(למשל, על המלח בסלט ועל גוף הילד שראיתי)

מחדר הבידוד אפשר לשמע את העגל פועה
על שהפרד מאמו. שלוש שעות קדם לכן

נסה ללכד שקית נילון בתוך קנה הנשימה,
שלוש שעות אחרי כן ישב להרכיב פזל
או לערבב חפיסת קלפים. בלתי אפשרי
לעלות באש כשאין בך מה לכלות.
על מנת להפיג את הקר, נערות מחככות
את פרקי הידים המוספסות אחת של
האחרת ויוצרות זיקים בודדים.
אף אחת לא רוצה להיות זו שעושה
מגיב לאור השמש. הרבה יותר קל
לכופף אותך לגבה שלחן כשאת עשויה מעץ,
ובכל זאת האש לא מחזיקה בך.
אין בגופינו דבר מלבד התסיסה. פפות רגלינו
בית לפשפשים. הדלועים שאנו מגדלות בתוך
הבטן מתקשים כמו סלעים. כשאנחנו
מתעוררות מהשנה אנחנו אוהזות בשם שנתן
לנו כמו בבבה מסמרטטת. עד הערב
נתרגל כלנו לענות לשם סוזאנה

בולען מיתר הלל קורמן

בולען נפער ביני ובינך
וידענו – זה חר שאין למלא, שיש
למלא אנשים נפרדים
עזובים-עצובים
נותרים חפורים בבורות אחרים

וידענו עוד – עד עתה לא נראה דבר
על פני הקרקע
ובכל זאת הרגשנו
אדמה מבעבעת
רטיבות ממאירה בינות? סודות בנינו
בינינו

וכשנפער הבולען
בלענו רק בשתיקה

שירים ניצן יוגב

עוד פעם שכרו לך

הקימי חממה
הניחי בה את הילדה
בזהירות רכה
עורה עדין עדין והיא זקוקה
לעור אחר עדין כמוה
ואם שתיכן זה מה שיש
אני יודעת כבר עכשו שתסתדרו
ואפלו יותר.

הקשה ביותר הוא הכי רך
תמיד רך אם תאפשרי לו
מלאכת הפרוק של הקשה תועיל
בשלב הבא. יהיה יהיה השלב הבא.
רק השארי בך
המוטות יחזיקו
ושתינגו.

השמש מבחוץ זוהרת בבהק אדם
התנוכה רחוקה אבל עכשו הוסיפי השקיה
כל הים שלא הלכתם אליו
כל הצעירות עם העור המתוח שהן לא את
שוחות אצלו בטינדר

לך יש את הים הכי רחב, הכי עמק, כמו סרגסו
מתר לצלל חפשי ולעלות וישאר אויר

שלוש לדות טובות בלי אפידורל
לא מתוך אהבת הכאב,
אלא מתוך הכרתו.

האֵהָבָה יְכוּלָה לְהִסְפִּיק.
מִי שְׁמוֹתָר בְּרַגַע שְׁצָרִיד לְהִתְאַמֵּץ,
לְקוּם מִכְּסֵּא הַנּוֹחַ,
שְׂעוּף מִהַחֲמָה

טמפרטורה

פַּעַם הָיִיתִי נִשְׁפָּכֶת עַל כָּל חֲבֵרוֹתֵי,
מִפְּקִידָה גְּחִלִּים בְּלִבִּי,
פַּעַם הָיִיתִי מִתְחַמֶּמֶת בְּזֵרוּעוֹת
לֹא נִכּוֹנוֹת, יְשׁוּנוֹת אוֹ זְרוֹת,
הָעֵקֶר לְהִשׁוּוֹת טִמְפֶּרְטוּרָה.
לְהִכְשֵׁל גַּם בְּזֶה.
בְּתוֹכִי חִזָּה קוֹרֵן,
מִפְּחָם חַיִּים. מְלֻבָּה,
גְּלוּי עַד קֶצֶה.

זכוכית

אֵת צִלְחַת הַזְּכוּכִית שֶׁהִשְׁאַרְתִּי,
שִׁלְחַת חֲזֵרָה בְּדָאָר,
כְּרוּכָה בֵּין שְׁנֵי סְפָרִים:
הָאֶחָד חֲדָשׁ שְׂאִינֹו שְׁלִי, הַשֵּׁנִי יֶשֶׁן
שֶׁלֹּא בִקְשָׁתִיו.

עַל הַמְּעֻטָּפָה כְּתִבְתְּ אֵת שְׁמִדָּה,
אֲבָל לֹא כְּתִבְתְּ
זְהִירוֹת -
שְׁבִיר.

כְּשִׁחֲלַצְתִּי אֵת הַסְּפָרִים מִבֵּין הַרְסִיסִים
גְּלִיתִי שְׁלֹא הַשְּׁבֵת
אֵת הַזְּמַן
וְהָאוִיר.

תפילת החלב

לו זכלתי הייתי המינקת הגדולה של העולם.
יושבת במקדש החלב הצהוב ומניקה
תינוק וטליה וכפיר וגורי לויטנים. משמיעה
גרגורים קטנים. ובכל פעם שהייתי קרובה
להתרוקן, הייתי מתמלאת מיד. ולא היה לי
רגע להרגיש לבד.

אך בני בוכה דם
ואני עודני דומעת חלב -
על זה שנגזל
ועל זה שלעולם
לא יאזל.

שירים קובי נסים

בעיר ההריגה

אבינו משוררנו, לו ידעת כל זאת מתהפך בקברך היית, זה קברך
שברחוב טרומפלדור, תחת שמו נטמנת. בלב עירנו
זו החדשה
האביב הולך וגוע והאסון רעב וקרב.

אנו, שאת שירתך חרטנו על דגלנו, הולכים ומתמעטים. שמש ציה
מצמיח יהודהודי קוצים מדרדרים – הם הקנאים, תאבי החזון
של עם לבדר ישכן;
בעיר ההריגה שלנו גאתה שירת הקבצנים. הם מלקטים גושי גבכה מן הביבים
ופחי האשפה: אמרות לאמנים, דבת רשתות חברתיות, נאומים פופוליסטיים.
קמו לנו חורזי הפגולים להמונים. כעצתך בהחלט גדשנו את תרמילנו, אך לא
בבית הקברות, אלא במרחצות הקנאים, שם מנסים נבחרים ממשל נבזים לנקות
אך לשוא עצמם משמן אנונים, כשרים, בנזיד של שחד
מרמה והפרת אמונים.

חיים נחמן היקר,
אנו שהמדברה ברחנו, נטענו גפנים והחלפנו
מרורי כוס היגונים ביין עובדי אדמה הגונים, קוממנו כאן
את מדינת ישראל ולשביל אורה פרסנו לרגלנו מגלת עצמאות חדשה.
ביעודנו להיות עם סגלה ראינו הבטחה שאינה בבחינת העדפת אדנים
אלא מחיבות מוסרית עמקה. והם,
בדרךם להקים את הבית השלישי, הכל ממוטטים
וחסל סדר ישראל כגשר שבין העמים.
לקומם את בית המקדש הם חולמים ולחדש
עבודת כהנים רעבתניים וחמדנים, קרננות דמים, אמן
על חרבות בית תפלה של עם שכן.
נקלים אנו בעיניהם והם, נטולי ספק ובליט מעצורים, שועטים
לרמס את חזון אחרית הימים של הנביא יחזקאל.
אותנו, על שבגויים נתחשב, כך הך באגרוף ובקליעי שקרים תצלף.
אצלם ההתקרבות כמעין המתגבר. באדנות צדקנית הם מחסלים,
גוזלים ותפלתם חרומה.

מי עוד כאלהים, חיים נחמן, אשר ישא זאת בדממה ובאלם?
וגדול הכאב מאד ורבה משאת הכלמה -
ומי משניהם גדול יותר? - אמר נא זאת אתה, משורר האמה.
ודע לך, את שירתך
לעלית הגג מלטנו מפניהם.

הנה בא הערב בו ימוט הרעש
הגדול, ואשמדאי בצלו
כבר גוהר עלינו לטאטא תלה של ציונות נחרבת.

בעיר ההריגה שלהם

חיים נחמן הקור, הלא מדע
כי בנתיב פרעות קישינב קמו במולדוכה ומעבריה
צרי הרגה רבות ומה רבו השחוטים
ואתה באשר תהיה, על הדעת לא יעלה
כי טרם הגיע אל אונגוד שמעה המחריש של השואה.
ועוד, הלא מדע כי באוקראינה, השכנה
המסכנה, קם לעת הזו נשיא יהודי
והוא כיהודה המכבי נועז, מורם מעם, מנהיג
את צאצאי הקוזקים בחזון
קוממיות וחרות ואף בשחיתות - ממש
חלום - גלחם?

ביאליק - שייקספיר שלנו

זיוה שמיר

בדצמבר 1969 ראיתי בעיתון מודעה חד-פעמית שהכריזה: "דרושים חוקרי ספרות". אף כי לא היה לי ניסיון, העזתי להגיש מועמדות, ואחרי ריאיון מקיף התקבלתי למכון לחקר הספרות שזה אך הוקם. ד"ר בועז שכביץ, מנהלו הראשון של המכון, שיבצני בצוות המהדורה האקדמית של שירי ביאליק.

בתחילה התאכזבתי מן השיבוץ, כי הכתיבה הקלסית של ביאליק נראתה לי שקופה, בהירה ומובנת לכל קורא. נדמה היה לי שאין מה לפרש בה. במאוחר הבנתי עד כמה טעיתי. מאחורי "עטיפת הצלופן" השקופה של יצירת ביאליק מסתתרת יצירה שעולמה סבוך ורבי-ניגודים וממדיה הם אינסופיים. לפעמים על מילה אחת שברא ביאליק - כמו המילה "צפרירים" - אפשר לכתוב ספר שלם.

גם שייקספיר שקוף ומובן לכל צופה, ובכל זאת הדרמה האנגלית, שאינה גרועה כלל וכלל, לא הוציאה מקרבה בארבע-מאות השנים האחרונות מתחרה לשייקספיר - מחזאי המתקרב אליו בכשרון-כתיבה, בחכמה ובגדולה. ממדי הענק של יצירתו - הן ברוב הן בעומק - גורמים לחוקרים אחדים לשער ששייקספיר איש סטרטפורד לא היה אלא "מותג" שמאחורי כתפיו הסתתרה שורה של כותבים מוכשרים: קר פרנסיס בייקון, קר וולטר ראלי, כריסטופר מארלו ועוד.

יש תופעות שנופלות בחלקו של עם פעם אחת בלבד, או פעם במילניום. אצלנו עברו כאלף שנים בין יהודה הלוי לבין ביאליק. ייתכן שיעברו דורות רבים עד שיופיע בשמי הספרות העברית יורש לביאליק. מי יודע מתי ואם בכלל ידיח מישהו את ביאליק ממעמדו. בינתיים אין מועמדים ראויים באופק. ככל שמעמיקים בכתביו מתגלה גדולתו של יוצר שסינן בנפה כל מרכיב יקר-ערך שמצא בשפה העברית לרבדיה, ויצק אותו מחדש.

כשמזכירים בנשימה אחת את ביאליק ושייקספיר, מפתיע לגלות כמה רבות הן נקודות הדמיון בין השניים.

שניהם הופיעו בשמי הספרות והתרבות בשעה גדולה בחיי עם: שייקספיר חי ופעל בשנות ניצחונה של בריטניה על הארמדה הספרדית, ניצחון שלימים הפך את ארצו לאימפריה. ביאליק נולד לעמו בתקופת התחייה, ושיריו הראשונים ליוו את הקונגרסים הציוניים הראשונים ואת המאבק בין הרצל לאחד-העם על הנהגת התנועה הציונית.

שניהם נולדו בפרופריה, למשפחת סוחרים שעסקו בתוצרת חקלאית, בלי שושלת יוחסין של אצילות או למדנות. במשפחתם לא היו אנשים ידועים או כישורניים באופן יוצאי דופן. שניהם הגיעו מרקע עלום: אמו של ביאליק נשאה

את השם "סקורוטין" – שם של מקום בצ'כיה. מניין הגיעה אישה עם שם צ'כי נדיר לאוקראינה?! ואשר לשייקספיר, פרויד עמד פעם מול דיוקנו של שייקספיר ב"גלריה המלכותית לפורטרטים", ושאל: "זהו שייקספיר? הוא נראה לי מין Jacques Pierre שהגיע מאשכנז לאנגליה." ובאמת אביו של שייקספיר חתם בשמות רבים ושונים, כגון Shakeshaft, וניכר שזהותו לא הייתה ברטית במובהק ושלא הייתה לו זהות קבועה וברורה. לא הייתי מזלזלת באינטואיציה של פרויד.

לשניהם לא הייתה השכלה מסודרת אבל שניהם היו אוטודידקטים מופלאים שהשתלטו על ידע חובק זרועות עולם. שייקספיר, אף שלא למד ולא שנה, שלט בהיסטוריה, בגיאוגרפיה, במיתולוגיה היוונית-רומית, בגינוני חצר המלכות הבריטי ועוד ועוד. ספרייתו הפרטית של ביאליק ומאות ההערות שרשם בכתב-ידו בשולי הדפים מעידות על רעב שלא ידע שבעה להשכלה ודעת.

שניהם עוררו התפעלות בקרב קוראיהם למן השיר הראשון שפרסמו, אך גם עוררו קנאה רבה אצל מתחריהם. מחזאי בשם רוברט גרין הפיץ שמועות על שייקספיר שהוא מין "עורב לקחן", וסופרי הדור הפסיקו לומר "שלום" לביאליק. לאחד מהם ביאליק אמר באירוניה לפני כל חבריו: "אתה אינך צריך לסובב לי את הגב. אתה יכול אפילו ללחוץ את ידי. אל תדאג, כשרון-כתיבה איננו מחלה מידבקת."

שניהם גילו נרטיביות בלתי-מצויה, והצטיינו בכל מה שעשו. שניהם חידשו חידושי מילים רבים, והיום אי אפשר לשער איך הייתה נשמעת האנגלית ללא חידושי שייקספיר והעברית ללא חידושי ביאליק. אכן, קשה לשער כיצד שוחחו האנגלים בענייני דימוא ללא מילים כמו, elbow, lonely, champion, unreal, worthless וכיו"ב מילים שחידש שייקספיר. ביאליק חידש פי שניים מבין-יהודה: "יבוא", "יצוא", "מענק", "טייס", "קדחתני", "אפלוליי", "נלעג", "ערגה", "מצלמה", ועשרות צירופי מילים: "גדולות ונצורות", "זר לא יבין זאת", "מה זאת אהבה", ועוד ועוד.

שניהם כתבו יצירות המתאימות לקהל-יעד רחב: לקהל הפשוט וליודעי ח"ן. בתיאטרון ה"ברביקן" לונדון ניתן לראות כיתות של תלמידי public schools המובלים לראות הפקה של ה-Royal Shakespeare's Company, בהנחה שבכל גיל יכול אדם ליהנות משייקספיר לפי ערכו. ואצלנו – גם ילדים בני שנתיים יכולים ליהנות משירים כמו "נד-נד" ו"רוץ בן סוסי" מבלי שאפילו הוריהם יבינו שמץ מן העושר המסתתר מאחורי המילים ה"פשוטות" האלה.

שניהם היו אנשי עבודה שהתמידו במלאכתם. לא ערכו סיוורים רבים ברחבי העולם, אך לא אחת נעדרו מביתם ומנשותיהם לתקופות ארוכות.

ביאליק התקרב לחצרו של אחד-העם, גדול אנשי הרוח של הדור, ושייקספיר – לחצר המלוכה באמצעות אמיליה בסאנו. שניהם התקרבו אל מוקדי הכוח וההשפעה, וקרבה זו עזרה להם כמובן בראשית דרכם.

שניהם הצטיינו בכל מה שעשו (ביאליק שלח ידו בשירה, לרבות פזמונאות ושירי ילדים, בסיפורת, אגדה, מסות, נאומים, עריכה, חקר הטקסט, מפעלי תרבות למען הקהל הרחב כמו "עונג שבת", עסקנות מוניציפלית ועוד). שייקספיר כתב שירים ארוכים וסונטות, מחזות מכל הסוגים, החזיק תיאטרון. ממש לא ברור איך מצא זמן לכתוב את יצירותיו.

שניהם טבעו מימרות שנשארו חרותות בפי העם, ונשארו חלק מהלקסיקון של כל הדורות. כפי ששייקספיר כתב *All the world's a stage* ("כטוב בעיניכם") ו-"*To be or not to be*" ("המלט"), כך ביאליק הוריש לדורות הבאים מטבעות לשון רבות שנכנסו ל"ארון הספרים העברי" (גם את הציורף "ארון הספרים", כמטפורה לכל נכסי התרבות של העם, טבע הוא עצמו בשיריו ובסיפוריו), בהן "מה־זאת אֶהְבֶּה?", "רְאִיתֶכֶם שׁוֹב בְּקֶצֶר יְדֻכֶם", "לֹא זְכִיתִי בְּאוֹר מִן־הַהֶפְקֵר" ו"בְּמוֹתָם צִוּוּ לָנוּ אֶת־הַחַיִּים".

שניהם הטמינו את שמם ביצירתם - ביאליק כתב על נח (נחמן חיים), השם "בן סוסי" משיר הילדים הידוע הוא שם של אחד המרגלים מימי יהושע. ביאליק השתמש בשם זה כי גם את שמו הוא פירש כאנגרם של שם אחד המרגלים (נחבי בן ופסי - נחמן חיים ביאליק בן יוסף). שייקספיר שילב את שמו בתרגום התנ"ך של המלך ג'יימס. החוקרים טוענים שהוא תרגם את מזמור מ"ו (46) כשמלאו לו ב-1610 ארבעים ושש שנים. אם סופרים ארבעים ושש מילים מהתחלת המזמור נפגשים במילה "shake", ואם סופרים ארבעים ושש מילים מסוף המזמור, מקבלים את המילה "spear". תעוזה גדולה נדרשה לו להכניס את שמו לתנ"ך, ולו גילו זאת "בזמן אמת" אפשר שהיו עורפים את ראשו.

שני סופרי הענק האלה הצליחו גם בעולם הרוח וגם בעולם החומר: שניהם הקימו להם ולמשפחתם בית מידות, אך על מצבתם הם ביקשו שייחרתו מילים ספורות, בלשון המעטה.

שניהם לא הותירו דורות המשך. ביאליק היה ערירי, ולשייקספיר נולדו בן ושתי בנות: הבן המְנַט נפטר בילדותו, הבת סוזנה ילדה בת אחת, אליזבת, שנישאה פעמיים, אך נשארה ערירית. הבת ג'ודית ילדה שלושה בנים שמתו לפני שנישאו והעמידו משפחה.

שניהם השפיעו על אינספור יוצרים אחרים, והיצירות שלהם חיות ומצוטטות עד עצם היום הזה. ההשפעה שלהם הייתה עצומה הן ברפובליקה הספרותית והן בתרבות הלאומית ובתרבות העממית.

שניהם ייחסו חשיבות עליונה לרוח האדם. שייקספיר ידוע במשפטיו האקזיסטנציאליים הנצחיים כמו "להיות או לא להיות? זו השאלה" או "אנו יודעים מה אנחנו, אך איננו יודעים מה היינו יכולים להיות"; ביאליק אמר ש"את הספינה [את העולם; את ההיסטוריה] דוחפת הרוח, שאותה אין רואים כלל, ולא הסמרטטים התלויים על ראש התורן".

ההבדל הגדול בין השניים הוא שביאליק כתב בשפה נידחת, שפתו של עם קטן, שלפעמים נדמה שהוא עושה כל מאמץ להתנתק מן העולם ולהישאר "עם לְבָדָד יִשְׁכֵן". לעומת זאת, שפתו של שייקספיר הפכה לשפה בינלאומית (היא לא הייתה שפה בינלאומית בתקופה האליזבתנית).

שייקספיר כתב הרבה וביאליק – עקב תנאי חייו, המלחמות, המהפכות ואילוצי הנדודים – כתב לכאורה מעט, אך צריך למוד את יצירתו כמכפלה של השטח הנגלה והמעמקים הסמויים מן העין, ואז התוצאה המתקבלת גדולה פי כמה מזו של סופרים שכתבו בלי־סוף. לאמתו של דבר, התוצאה היא אין־סופית. אפשר שהיא עולה על זו של כל סופר שכתב לפניו או אחריו ועל זו של רבים מגדולי הספרות בעולם כולו.

רשימת ספרים חדשים שהגיעו למערכת מאזנים מרץ 2023

- אלפנדר שלמה, קצוות פרומים, פרוזה/שירה, הוצאת ביטאון שירה, עורך: ד"ר אורן עילם, 2023, 78 עמודים
- אסתר חיה, מלמעלות ירושלים, שירה, הוצאת מרחף, 2023, 125 עמודים
- ארדון דליה, פתאום, מעל הכחול, שירה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, עריכה: דורי מנור, 2022, 71 עמודים
- בר-שלום הרי, דרכי הגורל, פרוזה, הוצאת סטימצקי, 2022, 125 עמודים
- בר-שלום הרי, רן והקשת בענן, ילדים, הוצאת עקה, עריכה: ד"ר שילהב קסט, 2022, 23 עמודים
- גלילי יורם, נקודה אחת לטובתך, שירה, הוצאת שופרא, עריכה: בכל סרלואי, 2022, 92 עמודים
- דהן גיתית, סדק יהלום, שירה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, עריכה: ארז שוייצר, 2022, 77 עמודים
- דון-יחייא בני עו"ד, תורת דיני המשפחה, עיון, הוצאת כנרת זמורה ביתן, 2022, 620 עמודים
- הרטל מרדכי, בעירי אדם יכול, שירה, הוצאת ספרי עתון 77, עורך: יונתן ברג, 2023, 91 עמודים
- יהודה כהן תמר, מה תשתה, שחור או נס?, פרוזה, הוצאת מסע, עריכת לשון: דיתי בכור 2022, 342 עמודים
- מנור רירי, חיי עם פרנסיסקו גויה, פרוזה, הוצאת ידיעות ספרים, עורך אחראי: דב איכנולד, 2022, 189 עמודים
- מסג סבינה, ספר ט"ו בשבט, ילדים, הוצאת כליל מקום, 2023, 93 עמודים
- מתתיה עמית, ראשן, שירה ופרוזה, הוצאת עולם חדש, עריכה: אלי הירש, 2022, 348 עמודים
- נרדי רבקה, עדנה ברנע, מחשבות ותמונות לעת ערב, שירה, הוצאת חדרים, עריכה ועימוד: מאיר לוי-נחום, 2023, 362 עמודים
- סכנה מגלה שהם, 11 שועלים וסיפורים אחרים, שירה, הוצאת נצח שירה, עורכים: רומן אייזנברג, עופר טיסר, אלון רג'ואן, 2023, 110 עמודים
- פונד הודיה, גינת הפרחים שבלב, שירה, הוצאת סער, 2022, 95 עמודים
- צ'פלין אוריין, משהו קורה לבלה, פרוזה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, עורך: יואב רוזן, 2023, 216 עמודים
- קדוש מירה, שלוכית, שירה, הוצאת שופרא, עריכה: אילן שיינפלה, 2023,

183 עמודים

קסטל בלום אורלי, ביוטופ, פרוזה, הוצאת הקיבוץ המאוחד – הספריה החדשה, עורך: מנחם פרי, 2022, 233 עמודים

ר' מיפו, אישתר אהבת אחשוורוש, פרוזה, צבעונים הוצאה לאור, עריכה: ד"ר לאה צבעוני, 2022, 247 עמודים

ר' מיפו, מודי בקן הנמלים, ילדים, צבעונים הוצאה לאור, עריכה: ד"ר לאה צבעוני, 2022, 42 עמודים

רוזנר אורין, פעמון, שירה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, עריכה: עמרי לבנת, 2022, 78 עמודים

רומן, מפגרים ועצובים אבל בסדר, שירה, הוצאת נצח שירה, עריכה: רומן, ניסן אליהו כהן, נעם בן-דוד, יותם פלדמן, 2023, 140 עמודים

רייך מיכאל, מידה כנגד מידה, הוצאת ספרא, עורך: ד"ר חיים נגיד, 2022, 279 עמודים

רצון אדם, מוות דיאלוגי, עיון, הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, 2022, 525 עמודים
שוורץ דב, גבולות, עיון, הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, עריכה לשונית: אבי בן-אמת, 2022, 362 עמודים

משתתפי הגיליון

אנאבל אדמסקי, עורכת תוכן. זהו הפרסום הראשון פרי עטה.

אמיר ארנון, חיכה הרבה שנים לפרסם את הסיפור הראשון. פרסם לאחרונה ב"המוסך" ובעבר ב"קו נטוי". עובד בטיפול ובכתיבה, ועובד על הטיפול והכתיבה שלו. מגדל ומגודל בידי משפחה בהתהוות.

דוד ברבי, מגדל פרחים, כותב שירה ופרוזה, מלחין ומבצע. פרסם תשעה ספרי שירה, העשירי יראה אור השנה יחד עם רומן ראשון, "ג'רבה".

הגית גרוסמן, משוררת וסופרת, מתגוררת בתל אביב.

אבנר הולצמן הוא פרופסור לספרות עברית באוניברסיטת תל אביב, מופקד הקתדרה לתרבות יהודית בזמננו ע"ש יעקב ושושנה שרייבר. הוא חבר האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים וחבר האקדמיה ללשון העברית. חיבר בין היתר ביוגרפיות של חיים נחמן ביאליק ומיכה יוסף ברדיצ'בסקי וערך מהדורות מקיפות של כתביהם.

אריאל הורוביץ נולד בירושלים ב־1990. ספרו הראשון "טובי בנינו" ראה אור בהוצאת "כתר" ב־2021. כותב עבודת דוקטור במחלקה לספרות השוואתית באוניברסיטת סטנפורד, קליפורניה. נשוי ואב לשניים. "המכון ליהדות ישראלית" המפורסם בגיליון זה הוא פרק מתוך רומן בכתובים, שיראה אור בשנה הבאה.

טפת הכהן־ביק, פוסט־דוקטורנטית במכון כץ ללימודי יהדות, אוניברסיטת פן. פרסמה שירים, סיפורים ומסות בכמות שונות.

נעמה הכט, ילידת 1991, מתגוררת בתל אביב. סופרת, משוררת ומנתחת התנהגות, בעלת תואר ראשון בספרות עברית ופילוסופיה. מחברת ספר השירה "זריחה אחרת" (2019) והנובלה "מאדי" (2022).

אסתי הלפרין מימון היא פסיכולוגית קלינית. סיפורים ומאמרים פרי עטה התפרסמו במגוון כתבי עת. ספרה הראשון "שמיטה" יצא לאור ב־2017 בהוצאת "כנרת זמורה־ביתן", ספרה השני "תחת השפעה" יצא לאור ב־2022 בהוצאת "שתים".

אנה הרמן ילידת ירושלים, 1973. משוררת, מתרגמת ועורכת שירה.

אסתר וולק, משוררת ופסיכולוגית רפואית בהתמחות. ספר ביכוריה "דרוש מקום" (2022) ראה אור בהוצאת "רעב".

ניצן יוגב, פסיכולוגית קלינית, אם לשלושה, גרה במושב נטור ברמת הגולן. זוכת המקום הראשון בתחרות "מילה במקום" מטעם הליקון לשנת 2022. שיריה התפרסמו ב"הו!", "הליקון" ועוד. ספרה הראשון, בעריכת אלי אליהו, עתיד לראות אור השנה בהוצאת "פרדס".

לני בלה כהן, ילידת 1992, המייסדת והעורכת של "חפוז – כתב עת לארוטיקה עברית". בוגרת המחלקה לכתיבה "מנשר לאמנות" ותואר ראשון במדעי הרוח. יצירותיה התפרסמו בבימות שונות, ביניהן: "המוסך", "עיתון 77", "פוליטקלי קוראת", "על השפתיים" ועוד.

ענת לוי, משוררת, סופרת, עורכת ומורה לכתיבה, כלת פרס ראש הממשלה 2019.

אורית נוימאיר פוטשניק, משוררת ומתרגמת שירה. שירים ותרגומים פרי עטה התפרסמו בכתבי העת "הו", "מאזנים", "הליקון" ו"המוסך". ספר שיריה הראשון, "עינה של האורקל", ("פרדס", 2019) זיכה אותה בפרס שרת התרבות למשוררים בראשית דרכם. עורכת "אגף כל הרצון: מבחר שירה לסביט עברית עכשווית".

אודי נוימן, יליד 1985, גר ביפו. דוקטורנט להיסטוריה של המשפט באוניברסיטת תל אביב, עורך דין.

קובי נסים, משורר, סופר, מחזאי ומבקר. יליד תל אביב, 1952. זוכה פרס היצירה ע"ש לוי אשכול (2019). פרסם חמישה ספרי שירה.

בכל סרלואי, ילידת 1983. מורה, משוררת ומבקרת ספרות. כותבת את הטור "אומרת שירה" במוסף "שבת" של העיתון "מקור ראשון". ספר שיריה "מפחדך בשרי" ("הקיבוץ המאוחד", "ריתמוס") זכה בפרס עמיחי לשירה לשנת 2023.

רוני סומק, משורר. לאחרונה הופיעו ספריו "הרמס" (בהוצאת "כנרת זמורה דביר") ו"הנבדל של האהבה" (בהוצאת "הקיבוץ המאוחד").

גילי סילמן-אמיואל, משוררת ילידת חיפה. בוגרת כיתת השירה של הליקון. שיריה התפרסמו בבימות שונות וכתבי עת ספרותיים כגון "ננופואטיקה", "עיתון 77" ואחרים. עוסקת בתווך שבין שפה, תרבות וזמות.

שיר סימן טוב, ילידת 1999. בוגרת מסלול השירה של בית הספר לכתיבה יוצרת הליקון. סטודנטית לקיימות באוניברסיטת רייכמן.

נגה ספיר שצברג, נשואה ואם לשלושה, מתגוררת בקריית אונו, פסיכולוגית קלינית. עובדת בימים אלו על הוצאת ספר שירה הראשון בעריכת רון דהן.

דפנה פלדמן, ילידת 1972. סופרת, תסריטאית ומשוררת. זוכת פרס אלמוג 2019. סיפוריה ושיריה הופיעו באתולוגיות שונות. נוסף על כך הם תורגמו לאנגלית, יפנית, סינית ובנגלית וכן פורסמו באסופות שונות, תערוכות, כתבי עת ומרשתת. ב-2021 ראה אור ספר הביכורים שלה "כורמיזא", קובץ סיפורים (הוצאת "אוריון". עורך: ד"ר נדב אלמוג). ב-2022 יצא לאור ספרה השני "שבשתא", ספר שירים (הוצאת "כתב", עורך: נמרוד שייך). בימים אלו מפתחת תסריט לסרט עלילתי באורך מלא עם הבמאית ראנה אבו פריחה עבור חברת "מטרו – הפקות", בתמיכת קרן רבינוביץ.

תהל פרוש היא משוררת ומסאית, חוקרת ספרות ומרצה במסגרות אקדמיות שונות. היא פרסמה שני ספרי שירה, "בצע", בהוצאת "מוסד ביאליק" (2014) ו"יחסי בעלות", בהוצאת "אפיק" (2020), וכן סיפורים, מסות ומאמרים שפורסמו בכתבי עת בארץ ובעולם. השנה יצא לאור ספר המסות שלה "סיבות להישאר", בהוצאת "הקיבוץ המאוחד".

יעל צבעוני, משוררת, עורכת, מלווה כותבים. מייסדת "מבעד למילים – בית לכתיבה יצירתית". מכשירה מגחי סדנאות כתיבה. מחברת הספרים "אחרי סוף הסיפור", "משהו קורה לאישה".

מיתר הלל קורמן, יליד 1993. ספר שיריו "עזה פריז ירושלים" ("עיתון 77", 2022) זכה בתמיכת קרן רבינוביץ' ובפרס מטעם האוניברסיטה העברית, ונבחר לרשימת ספרי ביכורי השירה המומלצים לשנת תשפ"ב של מבקר "הארץ", ד"ר אילן ברקוביץ'. מנהל קבוצת כתיבה ואירועי שירה מטעם אגודת הסופרים.

זהר קטן, סטודנטית לתואר שני בחוג לספרות באוניברסיטת תל אביב.

ליהיא רבינוביץ', ילידת 1999, פרסמה בעבר בכתבי העת "הבה להבא", "עירובין" ו"על השפתיים".

כרמית רוזן, משוררת וסופרת חיפאית, ביבליותרפיסטית. סיפורה "חזירי בר" זכה בפרס ראשון בתחרות הסיפור הקצר של עיתון "הארץ". ספר פרוזה פרי עטה יראה אור בסדרת "גומחה" בהוצאת "פרדס", וכן כתב־יד שלה שזכה בפרס חיפה לשירה. לצד עבודתה כמטפלת היא מלמדת במחלקה לספרות, לשון ואומנויות באוניברסיטה הפתוחה.

ערן רוזנפלד, נולד בתל אביב ב-77'. עזב אותה וטרם שב. חי שנים רבות ברומא. מתרגם. מלקט מתכונים. מוליך כלבים. אב לבנות מתבגרות.

יערה שחורי היא סופרת ועורכת ספרים. את עבודת הדוקטורט כתבה בהדרכתו של פרופסור חנן חבר בחוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית על אודות הפן האימהי בשירת ח.נ. ביאליק. הרשימה המתפרסמת בגיליון זה מבוססת על חלקים מתוכה.

מרים שני היא בעלת מועדון הקריאה "הסלון הספרותי", יוצרת ובעלת חנות ספרים בדימוס.

פרופסור (אמריטה) זיוה שמיר עמדה בראש המכון לחקר הספרות ובראש ביה"ס למדעי היהדות באוניברסיטת תל אביב. מלמדת כיום באוניברסיטת רייכמן. כלת פרס ביאליק לחכמת ישראל לשנת 2022 על מפעל חיים בחקר הספרות שהניב עד כה יותר מארבעים ספרי מחקר (שמונה עשר מתוכם על ביאליק).

אודי שרבני הוא סופר ומשורר.